

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: «Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ Α΄ΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠ/ΣΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ
ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»

ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΡΟΥ ΔΑΝΑΗ

A.M:0211018

E-MAIL: koutsomi@uth.gr

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΚΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΒΟΛΟΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 14245/1
Ημερ. Εισ.: 11-10-2015
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΠΕ
2015
ΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Εισαγωγή

- 1.1. Γενικοί σκοποί του Αναλυτικού Προγράμματος του μαθήματος της Ιστορίας
- 1.2. Η σημασία της διδασκαλίας της Ιστορίας στην προσχολική ηλικία
- 1.3. Ιστορία και κατανόηση του χρόνου στους μαθητές προσχολικής ηλικίας
- 1.4. Ο Ιστορικός Χώρος
  - 1.4.1. Η χωρική ικανότητα
  - 1.4.2. Σηματοδοτήσεις της δυναμικής του ιστορικού χώρου.
  - 1.4.3. Πλεονεκτήματα παιδαγωγικής αξιοποίησης του ιστορικού χώρου.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

2. Ενσυναίσθηση

- 2.1. Ορισμός της έννοιας
- 2.2. Γενικά στοιχεία.
- 2.3. Η ενσυναίσθηση στο χώρο της Ιστορίας
- 2.4. Προσεγγίσεις της ενσυναίσθησης
  - 2.4.1. Ιστορική προσέγγιση
  - 2.4.2. Φιλοσοφική προσέγγιση
  - 2.4.3. Κοινωνιολογική προσέγγιση
  - 2.4.4. Ψυχολογική προσέγγιση
  - 2.4.5. Θεατρική προσέγγιση
  - 2.4.6. Προβληματισμοί

3. Παιδαγωγική προσέγγιση της ενσυναίσθησης

- 3.1. Προϋποθέσεις επίτευξης της ιστορικής ενσυναίσθησης στο χώρο του σχολείου
- 3.2. Πρακτικές ιστορικής ενσυναίσθησης
  - 3.2.1. Ωφέλη και επιφυλάξεις των πρακτικών ιστορικής ενσυναίσθησης
- 3.3. Δυσκολίες πρακτικής εφαρμογής της ιστορικής ενσυναίσθησης

Β' ΜΕΡΟΣ: ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

4. Εισαγωγή

- 4.1. Τι είναι η Τοπική Ιστορία
- 4.2. Πρόγραμμα Σπουδών και Τοπική Ιστορία
  - 4.2.1. Στόχοι Τοπικής Ιστορίας
- 4.3. Η Τοπική Ιστορία και η διδασκαλία της
  - 4.3.1. Ωφέλη από τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας
  - 4.3.2. Αξιολόγηση των προγραμμάτων σπουδών της Τοπικής Ιστορίας
- 4.4. Τοπική Ιστορία και ιστορική ενσυναίσθηση
- 4.5. Παρανοήσεις στη διδακτική της Τοπικής Ιστορίας

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

5. Εισαγωγή

- 5.1. Κατηγοριοποίηση ιστορικών πηγών
  - 5.1.1. Γενική κατηγοριοποίηση
  - 5.1.2. Μορφές ιστορικών πηγών
- 5.2. Χρήση ιστορικών πηγών στη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας
  - 5.2.1. Οι μνημειακοί τόποι
  - 5.2.2. Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές
  - 5.2.3. Χρήση τεχνολογιών και ιστορικές πηγές
- 5.3. Μουσειακή εκπαίδευση
  - 5.3.1. Μουσεία και αυθεντικοί ιστορικοί χώροι
- 5.4. Χρήση ιστορικών πηγών και ιστορική ενσυναίσθηση
- 5.5. Χρήση και κατάχρηση των ιστορικών πηγών
  - 5.5.1. Οφέλη της χρήσης ιστορικών πηγών
  - 5.5.2. Κατάχρηση ιστορικών πηγών

6. Συμπερασματικές σκέψεις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 7.1. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ
- 7.2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ιστορία είναι η βάση της ανθρωπιστικής γνώσης. Μέσω αυτής μεγάλοι και μικροί αναπτύσσουν τη σκέψη τους και κατανοούν τον κόσμο στον οποίο ζουν. Το μάθημα της Ιστορίας στο ελληνικό σχολείο είναι υποβαθμισμένο και δε χρήζει της σημαντικότητας που θα έπρεπε τόσο από τους μαθητές όσο και από τους εκπαιδευτικούς. Η Ιστορία θα έπρεπε να αποτελεί προτεραιότητα των πρώτων σχολικών βαθμίδων. Ιδιαίτερα για την προσχολική εκπαίδευση, η οποία αποτελεί το δεύτερο παράγοντα κοινωνικοποίησης των παιδιών, μετά την οικογένεια, και πρώτο χώρο εκπαίδευσης για εκείνα, οι πρώτες εμπειρίες παίζουν καθοριστικό ρόλο. Αν, λοιπόν, οι πρώτες τους εμπειρίες στο σχολείο συνδεθούν με δημιουργικές δραστηριότητες, που θα τα ενθαρρύνουν να συμμετέχουν, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να προβληματίζονται και να σκέφτονται ελεύθερα τότε η στάση τους απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας και του σχολείου, γενικότερα, θα διέπεται από αμείωτο ενδιαφέρον και δραστηριοποίηση, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μελλοντικών ενεργά και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών.

Σκοπός της εργασίας είναι να προσεγγίσει τον όρο της ενσυναίσθησης που έχει απασχολήσει πολλούς κλάδους των ανθρωπιστικών επιστημών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ιστορική προσέγγιση του όρου. Θα εξεταστεί η παιδαγωγική διάσταση της ιστορικής ενσυναίσθησης και οι προϋποθέσεις με τις οποίες μπορεί να επιτευχθεί και από τους μαθητές και από τους δασκάλους, καθώς και η αποτελεσματικότητά της ως μέθοδος διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στους τρόπους καλλιέργειάς της στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, των οποίων το γνωστικό επίπεδο παρουσιάζει κάποιες ιδιομορφίες (εγωκεντρισμός, αφαιρετική σκέψη, έλλειψη αντιστρεψιμότητας) τις οποίες πρέπει να γνωρίζει ο εκπαιδευτικός ώστε να προσαρμόσει τον τρόπο διδασκαλίας του στα δεδομένα αυτά για να έχει επιτυχή αποτελέσματα.

Θα γίνει ανάλυση του ρόλου της Τοπικής Ιστορίας στη προσπάθεια καλλιέργειας της ιστορικής ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η επαφή των παιδιών με τις καθημερινές ιστορικές πηγές του περιβάλλοντός τους (μνημεία, παλιά κτίρια, γεφύρια κ.τ.λ) μπορεί να τα ευαισθητοποιήσει απέναντι στους πολιτιστικούς χώρους τους περιβάλλοντός τους, να τα βοηθήσει να αναπτύξουν τη φαντασία τους, να κατακτήσουν βασικές έννοιες, όπως: *πριν, μετά, σήμερα, αύριο*, να γνωρίσουν και να κατανοήσουν την ιστορία του τόπου τους. Μέσω των χειροπιαστών στοιχείων που προσφέρει η Τοπική Ιστορία να αναπτύξουν μια θετική μελλοντική στάση απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας, που δε θα τους προσφέρει στείρα γνώση που δε συνδέεται με δικές τους προϋπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις.

Έναυσμα για την εκπόνηση της εργασίας αυτής στάθηκε το μάθημα «*Ιστορικοί τόποι και περιβάλλον*» του κ. Σακκή, τον οποίο θα ήθελα να ευχαριστήσω για την ευκαιρία που μου έδωσε για να υλοποιήσω την πτυχιακή μου εργασία και για τη βοήθεια που προσέφερε κατά τη διάρκεια αυτής. Ευχαριστώ, επίσης, την κυρία Μιχαλοπούλου Αικατερίνη που δέχτηκε να επιβλέψει την εργασία μου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία διαπραγματεύεται τον όρο της ιστορικής ενσυναίσθησης και πώς μπορεί να καλλιεργηθεί στα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, μέσω της αξιοποίησης της Τοπικής Ιστορίας και των απτών αποδείξεων που παρέχουν οι πηγές της.

Χωρίζεται σε **τρία (3) μέρη** τα οποία διαπραγματεύονται τον όρο της **ενσυναίσθησης**, της **τοπικής ιστορίας** και των **ιστορικών πηγών** αντίστοιχα.

Στην αρχή παρουσιάζονται κάποια εισαγωγικά στοιχεία σχετικά με τη θέση που κατέχει το μάθημα της Ιστορίας στο ελληνικό πρόγραμμα σπουδών αλλά και για τη σημασία διδασκαλίας του, ιδιαίτερα στο Νηπιαγωγείο.

Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό γίνεται μια παρουσίαση του πώς αναπτύσσονται γνωστικά τα παιδιά, με έμφαση στην προσχολική ηλικία. Παρουσιάζονται μέσα από μελέτες διάφορων γνωστικών και αναπτυξιακών ψυχολογών, όπως των Piaget και Bruner που είναι αντικρουόμενες, σχετικά με το αν μπορούν ή όχι τα νήπια να κατανοήσουν τη χρονική ακολουθία, αν μπορούν να αποκτήσουν ή όχι τη χωρική ικανότητα, βασικές προϋποθέσεις που σχετίζονται με τη διδασκαλία της Ιστορίας. Επίσης, γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τον ιστορικό χώρο και τις σημασιοδοτήσεις του.

Στο πρώτο μέρος (**A' μέρος**) γίνεται λόγος για τον πολύσημο όρο της ενσυναίσθησης.

Παρουσιάζεται η **εννοιολογική της θεώρηση** και ερμηνεία μέσα από **πέντε (5) διαφορετικά επιστημονικά πεδία**: της ιστορίας, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας, ψυχολογίας και του θεάτρου, καθώς και κάποιοι προβληματισμοί σχετικά με τη φύση της και αν είναι εύκολο να κατακτηθεί.

Στο ίδιο εξετάζεται και η **παιδαγωγική προσέγγιση της ιστορικής ενσυναίσθησης**.

Δηλαδή, αν μπορεί ή όχι να επιτευχθεί και με ποιο τρόπο στο χώρο του σχολείου. Επίσης, παρουσιάζονται και κάποιες πρακτικές για την εφαρμογή της αλλά και τα ωφέλη και οι επιφυλάξεις σχετικά με αυτή.

Στο δεύτερο μέρος (**B' μέρος**) γίνεται λόγος για την **τοπική ιστορία** και τη φύση της.

Παρουσιάζεται η θέση που κατέχει στο ελληνικό πρόγραμμα σπουδών και για το ποιοι είναι οι στόχοι της. Εξετάζονται η **διδασκαλία** και τα **πλεονεκτήματα** αυτής, αλλά και κατά πόσο επιτυχή είναι τα προγράμματα διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας μέσα από τη διαδικασία της αξιολόγησης. Τέλος, γίνεται μια σύνδεση του πώς η Τοπική Ιστορία συμβάλλει στην **ανάπτυξη και καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης** και οι **παρανοήσεις** που δημιουργούνται κατά τη χρησιμοποίηση της τοπικής ιστορίας ως πρακτική εφαρμογής της παιδαγωγικής προσέγγισης της ιστορικής ενσυναίσθησης.

Στο τρίτο (**Γ' μέρος**) και τελευταίο μέρος γίνεται λόγος για τις **ιστορικές πηγές**.

Εξηγούνται οι **κατηγορίες** και οι **μορφές** στις οποίες χωρίζονται, με ιδιαίτερη έμφαση στα **μνημεία**, **τις εικόνες** ως ιστορικές πηγές και τη **χρήση νέων τεχνολογιών**. Επίσης, γίνεται ειδική αναφορά στα **μουσεία** και τη **μουσειακή εκπαίδευση**, καθώς και για το πώς σχετίζονται τα μουσεία με τους αυθεντικούς ιστορικούς χώρους. Τέλος, παρουσιάζεται η

σύνδεση της χρήσης ιστορικών πηγών για την καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης, απαριθμώντας τα ωφέλη αυτών, αλλά και τις περιπτώσεις κατάχρησής τους.

Η παρούσα εργασία καταλήγει με κάποιες συμπερασματικές σκέψεις σχετικά με το θέμα που εξετάζεται.

1.1 . ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το μάθημα της Ιστορίας έχει ποικίλους σκοπούς, όπως αυτοί διατυπώνονται στο τρέχον αναλυτικό πρόγραμμα για την Α'βάθμια και Β'βάθμια εκπαίδευση, με κυριότερο από όλους τη γνωριμία των μαθητών με τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στον ελληνικό χώρο και διαμόρφωσαν την ιστορική πορεία της χώρας μέχρι σήμερα.

Φυσικά οι προσεγγίσεις των ιστορικών θεμάτων πρέπει να γίνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην προάγεται ο εθνικισμός και ο φανατισμός.

Μέσω της διδασκαλίας της Ιστορίας οι μαθητές γνωρίζουν τον ιστορικό βίο της χώρας του σε διάφορες ιστορικές περιόδους, αναπτύσσουν διάφορες δεξιότητες, ικανότητες αλλά και αξίες και στάσεις. Επιπλέον, μέσα από τη γνώση και αναγνώριση μιας κοινής, συλλογικής μνήμης εξασφαλίζεται η κοινωνικοποίηση των μαθητών, πρωταρχικός σκοπός του σχολείου σε ένα γενικότερο πλαίσιο.

Ιδιαίτερα για τα παιδιά προσχολικής (3-6) και πρωτοσχολικής ηλικίας (6-12) εκτός του ότι επιτυγχάνεται η ομαλή κοινωνικοποίησή τους, η Ιστορία τα βοηθάει να αναπτύσσουν χρονικές έννοιες όπως: πριν, μετά, σήμερα, αύριο, ώστε να κατανοήσουν τη χρονική ακολουθία¹. Μπορούν, επίσης, να συνειδητοποιήσουν μέσω της διδασκαλίας της ιστορίας τόσο του έθνους τους όσο και άλλων εθνών, χωρικές σχέσεις. Δηλαδή, συνειδητοποιούν ότι ο τόπος τους, είναι μέρος ενός συνόλου και το σύνολο αυτό μέρος του κόσμου. Η χρήση του χάρτη είναι ιδανική για αυτή τη διεργασία. Εκτός αυτού, τα βοηθάει να προσεγγίσουν αφαιρετικές έννοιες, όπως: έθνος, ελευθερία, ανεξαρτησία, έννοιες που για την ηλικία στην οποία βρίσκονται είναι δύσκολο να καταλάβουν².

Γενικότερα, αποσκοπεί στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος των παιδιών απέναντι στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, να ευαισθητοποιηθούν απέναντί του, να προστατεύουν τα ιστορικά απομεινάρια του παρελθόντος (μνημεία, αγάλματα, παλιά κτίρια) από εξάρσεις βίας και χουλιγκανισμού που προκαλούνται από άγνοια και έλλειψη επαρκούς ιστορικής εκπαίδευσης και παιδείας γενικότερα. Για το λόγο αυτό δίνεται έμφαση στις ειρηνικές ιστορικές περιόδους και στις πολιτιστικές δραστηριότητες που ανέπτυξαν οι άνθρωποι σε κάθε εποχή, ώστε να γνωρίσουν τα παιδιά το έργο τους και να καταλάβουν πως το παρόν είναι συνέχεια του παρελθόντος και πρέπει να διαφυλάσσεται, ώστε να παραδοθεί ακέραιο στο σύγχρονο κόσμο³.

¹ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική αξιοποίηση στοιχείων πολιτισμού και παιδαγωγικού υλικού παλαιού σχολείου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας: Η περίπτωση των νηπιαγωγείων Γόννων και Μακρυχωρίου Νομού Λάρισας*, Βόλος, σελ. 73

² ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και Γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία. Εφαρμογή και Αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης στον ιστορικό χώρο*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

³ ΣΑΚΚΗΣ, Δ., ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ Τ., (2007), *Ιστορικοί τόποι και Περιβάλλον. Διδακτικές Προσεγγίσεις για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*, Καστανιώτη, Αθήνα.

Για να καταστεί αυτό, όμως, εφικτό πρέπει να έχουν αναπτύξει οι μαθητές την ιστορική συνείδηση, διότι μέσω αυτής θα μπορέσει να διαμορφώσει αυτές τις στάσεις και τις αξίες που θα του επιτρέψουν να διαμορφώσει μια θετική και υπεύθυνη μελλοντική συμπεριφορά. Προϋπόθεση για την απόκτηση της **ιστορικής συνείδησης** είναι η καλλιέργεια της **ιστορικής σκέψης**. Όταν παρουσιάζεται στους μαθητές ένα ιστορικό γεγονός πρέπει αυτό να γίνεται με αντικειμενικό τρόπο και απαλλαγμένο από οτιδήποτε μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη των παιδιών. Πρέπει να ασκηθούν από μόνα τους στο να σκέφτονται κριτικά και με αιτιώδεις σχέσεις, δηλαδή εξετάζοντας αιτίες και αποτελέσματα⁴. Έτσι, μπορούν να διαμορφώσουν τις δικές τους αντιλήψεις και να υιοθετήσουν μια θετική στάση απέναντι στην ιστορική γνώση.

Επομένως, βάσει του Αναλυτικού Προγράμματος για την Ιστορία, δύο είναι οι κύριοι σκοποί της διδασκαλίας της: η καλλιέργεια του ιστορικού τρόπου σκέψης και η ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης με στόχο τη δημιουργία υπεύθυνων και κριτικά σκεπτόμενων ατόμων.

1.2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η διδασκαλία της Ιστορίας ως αυτόνομο μάθημα αρχίζει να διδάσκεται όταν τα παιδιά είναι στην ηλικία των οκτώ ετών, δηλαδή στην Γ' δημοτικού.⁵ Στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου η Ιστορία διδασκείται μέσα από το διεπιστημονικό αντικείμενο της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Η *Μελέτη Περιβάλλοντος* εξετάζει την σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ ανθρώπου και φυσικού- ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, καθώς και τη συνεχώς μεταβαλλόμενη και πολύπλοκη πραγματικότητα υπό το πρίσμα του φυσικού, κοινωνικού, πολιτισμικού, οικονομικού, θρησκευτικού περιβάλλοντος. Μαθημάτων, δηλαδή, που δε διδάσκονται ή γίνεται μια μικρή προσέγγιση αυτών στις τάξεις του Δημοτικού, λόγω του γνωστικού επιπέδου των μαθητών, που δε τους επιτρέπει να προσεγγίσουν λογικές έννοιες και δεν έχουν ακόμα κατακτήσει μια σφαιρική αντίληψη του κόσμου γύρω τους και της μάθησης ειδικότερα. Σκοπός του διεπιστημονικού αντικείμενου της Μελέτης Περιβάλλοντος είναι η δημιουργία μιας ολιστικής αντίληψης της γνώσης μέσω των γνωστικών αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα διαφορετικά αντικείμενα που πραγματεύεται και θα βοηθήσουν το μαθητή να αναπτύξει γνωστικές δεξιότητες, υπεύθυνη μελλοντική

⁴ ΣΑΚΚΗΣ, Δ., ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ Τ., (2007), *Ιστορικοί τόποι και Περιβάλλον. Διδακτικές Προσεγγίσεις για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*, Καστανιώτη, Αθήνα.

⁵ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και Γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία. Εφαρμογή και Αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης στον ιστορικό χώρο*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

στάση ως πολίτες, κριτική σκέψη και σφαιρική οπτική της πραγματικότητας γύρω του⁶.

Στο Νηπιαγωγείο που δεν υπάρχει ούτε το μάθημα της Ιστορίας, αλλά ούτε και η Μελέτη Περιβάλλοντος, υπόκειται στον εκάστοτε εκπαιδευτικό το κατά πόσο θα ασχοληθεί και θα εμβαθύνει σε κάποια ιστορικά γεγονότα. Βέβαια, οι εθνικές εορτές (28^η Οκτωβρίου, 25^η Μαρτίου) και η επέτειος του Πολυτεχνείου, δίνουν καλές ευκαιρίες προσέγγισης των ιστορικών αυτών θεμάτων, στην κρίση του κάθε εκπαιδευτικού όμως είναι το αν θα προσεγγίσει με ενδιαφέρον τρόπο που να ανταποκρίνεται στο ενδιαφέρον των μαθητών τα θέματα αυτά ή θα προτιμήσει το στείο και ανεπαρκή σε χρονικό πλαίσιο τρόπο που προτείνεται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα⁷.

Η Ιστορία, όμως, θα ήταν καλό να διδάσκεται νωρίτερα στους μαθητές, γιατί τους παρέχει πολλά ωφέλη, ιδιαίτερα για την ανάπτυξη προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων καθώς:

- Συμβάλλει στην κοινωνικοποίησή των μαθητών, μέσω της διαμόρφωσης μιας συλλογικής ιστορικής μνήμης που επεξηγεί τους ήδη διαμορφωμένους τρόπους συμπεριφοράς, κοινωνικούς κανόνες, αντιλήψεις⁸.
- Αποκτούν μια αίσθηση ταυτότητας μέσω της αναγνώρισης των κοινών πολιτιστικών ριζών και της πολιτισμικής κληρονομιάς⁹.
- Βοηθά τα παιδιά να ωριμάσουν και να ξεπεράσουν τον εγωκεντρισμό που διέπει το γνωστικό τους επίπεδο, στην προσχολική κυρίως ηλικία, αφού καταλαβαίνουν πως όλα τα πράγματα έχουν μια εξέλιξη μέσα στο χρόνο .
- Γενικότερα, βοηθά το παιδί να αναπτύξει την αίσθηση του χρόνου, εφόσον αντιλαμβάνεται τη διαφορά ανάμεσα στις τρεις (3) διαστάσεις του χρόνου.
- Τέλος, αποβλέπει στο να κατανοήσουν τα παιδιά πως η Ιστορία είναι μια διαδικασία ανασκευής του παρελθόντος με βάση τις διαθέσιμες, απτές πηγές που οδηγούν στην τεκμηρίωση της ιστορικής γνώσης.¹⁰

Αν η διδασκαλία της Ιστορίας συνδεθεί με τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις και εμπειρίες των παιδιών και υιοθετηθεί με βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας, τότε είναι σίγουρη η επίτευξη μελλοντικής θετικής στάσης απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας, εφόσον όταν το μάθημα εγκαταλειφθεί, θα ξεχαστούν οι ημερομηνίες, τα ονόματα και όλες οι λεπτομέρειες που δίνονται με συγκεκριμένο και στείο τρόπο στα παιδιά, θα μείνει η μέθοδος με την οποία αποκτήθηκε η γνώση¹¹. Η γνώση που εγγράφεται στα παιδιά είναι εκείνη που συνδέεται απτά με τις εμπειρίες τους και με το περιβάλλον γύρω τους και τα αφήνει ελεύθερα να σκεφτούν, να κάνουν υποθέσεις, να

⁶ ΦΕΚ 3043/13-03-2003

⁷ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ,Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη και Ενσυναίσθηση των μαθητών της Α΄ Βάθμιας και Β΄ Βάθμιας εκπαίδευσης στην Ιστορία*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

⁸ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ,Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων πολιτισμού...* ό.π.

⁹ ΣΑΚΚΗΣ, Δ. , ΤΣΙΑΙΜΕΝΗ Τ., (2007), *Ιστορικοί τόποι και Περιβάλλον. Διδακτικές Προσεγγίσεις για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*. Καστανιώτη, Αθήνα.

¹⁰ ΔΗΜΗΤΡΑΔΟΥ,Κ (2002)...ό.π.

¹¹ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ,Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων πολιτισμού...* ό.π.

ανακαλύψουν μόνοι τους μέσα από τη διατύπωση ερωτημάτων και υποθέσεων την ιστορική αλήθεια¹². Τότε μόνο η γνώση που λαμβάνουν γίνεται κτήμα τους και τους δίνει κίνητρο να συνεχίσουν να σκέφτονται κατά αυτό τον τρόπο, κατακτώντας την ιστορική σκέψη και συνείδηση.

1.3. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.

Α) ΠΙΑΖΕΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70 κυριαρχούσε η θεωρία του Piaget που υποστήριζε πως το μάθημα της Ιστορίας δεν είναι κατάλληλο αντικείμενο μάθησης για τα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, λόγω της περιορισμένης ικανότητας που έχουν σχετικά με την αντίληψη των γεγονότων του παρελθόντος. Από τα πέντε (5) έως τα έντεκά (11) τους χρόνια τα παιδιά αντιλαμβάνονται μεμονωμένα και ξέχωρα μεταξύ τους τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο παρελθόν, χωρίς να μπορούν να κάνουν τον αλληλοσυσχετισμό μεταξύ αυτών, να προβούν σε συνδυασμούς, επεξηγήσεις και συμπεράσματα κι όλα αυτά επειδή στο συγκεκριμένο ηλικιακό και νοητικό επίπεδο διέπονται από έντονο εγωκεντρισμό.¹³

Ο Piaget μελέτησε τον τρόπο ανάπτυξης της σκέψης στα παιδιά σε κάθε ηλικία και κατηγοριοποίησε τις νοητικές διεργασίες και τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν κάθε φορά σε τέσσερα (4) βασικά νοητικά στάδια¹⁴:

- **ΑΙΣΘΗΣΙΟ-ΚΙΝΗΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ (0-2 ΕΤΩΝ):** Κύριο χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού είναι η κυριαρχία των αισθήσεων, των αντανακλαστικών και των κινήσεων που αναπτύσσει το βρέφος για να οριοθετήσει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Έννοια-κλειδί η «μονιμότητα του αντικειμένου», το παιδί συνειδητοποιεί πως κάθετι που χάνεται από το οπτικό του πεδίο δεν χάνεται, αλλά αντίθετα εξακολουθεί να υπάρχει.
- **ΣΤΑΔΙΟ ΠΡΟ-ΛΟΓΙΚΗΣ ΝΟΗΣΗΣ Ή ΠΡΟΧΕΙΡΙΣΜΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ (2-6 ΕΤΩΝ):** Στο στάδιο αυτό που μας αφορά ιδιαίτερα καθώς αφορά τους μικρούς μαθητές του Νηπιαγωγείου, τα παιδιά χαρακτηρίζονται από αντιφατικότητα, έλλειψη σταθερότητας, έλλειψη αντιστρεψιμότητας (δηλαδή αδυναμία μεταφοράς στο μυαλό τους των συμβάντων που λαμβάνουν χώρα μπροστά στα μάτια τους) και έντονη εγωκεντρικότητα (βάζουν τον εαυτό τους στο επίκεντρο, θεωρώντας πως όλοι λειτουργούν και σκέφτονται με το δικό τους τρόπο και αδυναμία τοποθέτησης του εαυτού

¹² ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων πολιτισμού...* ό.π.

¹³ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. ό.π..

¹⁴ FELDMAN, R.S. (2011), *Εξελικτική Ψυχολογία. Διά Βίου Ανάπτυξη*. Επιστημονική Επιμέλεια: Μπεξεβέγκης, Η.Γ. Gutenberg, Αθήνα.

τους στη θέση των άλλων). Βασίζεται και ερμηνεύει τα πράγματα μέσω των αισθήσεών του κι ιδιαίτερα της όρασης.¹⁵

- **ΣΤΑΔΙΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ (6-12 ΕΤΩΝ):** Τα χαρακτηριστικά που διέπουν τη παιδική ηλικία είναι η σταδιακή εξάλειψη του εγωκεντρισμού, η υποχώρηση της κυριαρχίας των αισθήσεων και εμφάνιση της ικανότητας αντιστρεψιμότητας. Η σκέψη των παιδιών είναι πλέον αποτέλεσμα παρατήρησης και παρουσιάζει μια δομή¹⁶.
- **ΣΤΑΔΙΟ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ (12- ΈΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ):** Η σκέψη των παιδιών στο στάδιο αυτό έχει δομή κι είναι αποκεντρωμένη (έχει εξαλειφθεί, δηλαδή, κάθε ίχνος εγωκεντρισμού). Έχει κατακτηθεί πλήρως η αντιστρεψιμότητα. Είναι σε θέση να κατανοούν αφηρημένες έννοιες (όπως έθνος, ελευθερία, ανεξαρτησία). Τέλος, διέπονται από ευστροφία.

Ο Piaget, λοιπόν, θεωρούσε πως τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας δεν μπορούν να διδαχθούν Ιστορία λόγω των χαρακτηριστικών του προχειρισμικού σταδίου στο οποίο βρίσκονται. Έδωσε, όμως, έμφαση στην ανάπτυξη του παιδιού, και μάλιστα τη βιολογική, δίχως να λαμβάνει υπόψη πως το κάθε παιδί είναι διαφορετικό και αναπτύσσεται με το δικό του ρυθμό. Μεγάλο ρόλο παίζουν τα ερεθίσματα στα οποία εκτίθεται ένα παιδί από τη γέννησή του¹⁷. Γενικότερα υποβαθμίζει τις δυνατότητες του μικρού παιδιού αλλά και το ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες, με τους οποίους το παιδί αλληλεπιδρά και πειραματιζόμενο συνεχώς προσαρμόζει τη σκέψη του.

B) J. BRUNER

Ο Piaget, λοιπόν, υποβάθμιζε τις γνωστικές δυνατότητες των παιδιών της νηπιακής ηλικίας ως προς την ικανότητά τους να μάθουν Ιστορία. Με την αναπτυξιακή του θεωρία τυποποιεί τον τρόπο με τον οποίο κάθε παιδί κατακτά γνωστικά σχήματα σε κάθε ηλικία, αγνοώντας τη μοναδικότητα εξέλιξης του κάθε παιδιού. Επιπλέον, δε λαμβάνει υπόψη πως μεγάλο ρόλο παίζουν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις με τις οποίες έρχονται σ' επαφή τα παιδιά καθημερινώς μέσα στο περιβάλλον τους.

Αντιθέτως, ο Bruner υποστηρίζει πως τα παιδιά από μικρή ηλικία έχουν την ικανότητα να φθάσουν σε ένα ορισμένο επίπεδο ιστορικής κατανόησης. Ήδη από την ηλικία των δύο (2)- τριών (3) ετών έχουν αναπτύξει μια βασική αίσθηση της διάκρισης των διαστάσεων του χρόνου, δηλαδή έχουν μια επίγνωση της διαφοράς ανάμεσα στο παρόν, παρελθόν και μέλλον και χρησιμοποιούν σωστά τους ρηματικούς τύπους (ενεστώτας, αόριστος,

¹⁵ ΣΑΚΚΗΣ, Δ., ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ Γ., (2007), *Ιστορικοί τόποι και Περιβάλλον. Διδακτικές Προσεγγίσεις για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*, Καστανιώτη, Αθήνα.

¹⁶ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων...* ό.π..

¹⁷ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων...* ό.π..

στιγμιαίος μέλλοντας) που αντιστοιχούν στις τρεις αυτές διαστάσεις του χρόνου.¹⁸

Για να μπορούν να κάνουν τα παιδιά διάκριση ανάμεσα στο τώρα και το τότε χρειάζονται κάποιες προϋποθέσεις¹⁹:

- Περιβάλλοντα μάθησης πλούσια σε ερεθίσματα (χάρτες, εικόνες, βιβλία, αντικείμενα κατάλληλα για δημιουργική ενασχόληση) , τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο.
- Ενεργό συμμετοχή και ανάληψη πρωτοβουλιών οδηγώντας έτσι σε πειραματισμούς και ανακαλύψεις που θα έχουν ως αποτέλεσμα τα όσα μαθαίνει το παιδί να γίνονται κτήμα του.
- Η «ανακαλυπτική μάθηση» θα δημιουργήσει κίνητρα και προσδοκίες για το μάθημα, καθιστώντας το δημιουργικό και επινοητικό, κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών.
- Αναδόμηση των πρώιμων αναπαραστάσεων των παιδιών με στόχο τη δημιουργία μιας νέας κοσμοθεωρίας . Κατά αυτό τον τρόπο, αποφεύγεται η αντίφαση μεταξύ της προϋπάρχουσας γνώσης κι εκείνης που προσφέρει το σχολείο. Αποφεύγεται, λοιπόν, η παρερμηνεία των ιστορικών δρώμενων.

Εν αντιθέσει με τη θεωρία του Piaget, ο Bruner λαμβάνει υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες και τις αναπαραστάσεις των παιδιών στο εκάστοτε περιβάλλον μάθησής τους. Επιπλέον, τονίζει και την αξία των *γλωσσικών παραγόντων*. Θεωρεί πως και τα νήπια (2-6 ετών) , ακόμα και εάν δε βρίσκονται στο στάδιο των συγκεκριμένων νοητικών λειτουργιών (7-12), μπορούν να αναπτύξουν ένα είδος ιστορικής σκέψης²⁰ . Οι μικροί μαθητές μπορούν να διδαχθούν επιλεγμένες ιστορικές έννοιες, εάν γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να τα αντιλαμβάνονται και να τα ενστερνίζονται. Η γλώσσα, οπότε, διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στον τρόπο διδασκαλίας της Ιστορίας στους μαθητές νηπιακής ηλικίας.

Κατά τον Bruner τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν τα πάντα και να κατακτήσουν ιστορικές έννοιες, αρκεί η νέα γνώση να προσφέρεται με κατάλληλο τρόπο, προσαρμοσμένο στην ηλικία τους. Χρειάζονται, βέβαια, σαφή και απλή καθοδήγηση ώστε να συσχετίζουν αυτό που μαθαίνουν με τις ήδη υπάρχουσες αναπαραστάσεις που διαθέτουν με το γενικά αποδεκτό. Η ενεργητική μάθηση κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών για το μάθημα της Ιστορίας και έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης²¹ .

¹⁸ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002)...ό.π.

¹⁹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013), *Ιστορίας Μάθησις. Ζητήματα Φιλοσοφίας και Διδακτικής της Ιστορίας*, Γρηγόρη, Αθήνα

²⁰ ΤΣΙΑΝΤΙΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων...ό.π..*

²¹ ΤΣΙΑΝΤΙΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων...ό.π..* σελ. 84

1.4. Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

1.4.1. Η ΧΩΡΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Τα παιδιά αλληλεπιδρώντας συμβολικά με το περιβάλλον τους αναπτύσσουν δράσεις που οδηγούν στη διαμόρφωση αντιλήψεων για το κόσμο γύρω τους. Ο χώρος έχει παιδαγωγική αξία, καθώς μέσω αυτού τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν μια διαισθητική ματιά των όσων υπάρχουν γύρω τους και παράλληλα να καλλιεργήσουν την ευαισθησία και την αισθητική τους. Επιπλέον, η αξιοποίηση του χώρου μπορεί να δώσει αληθινό, χειροπιαστό νόημα σε συγκεκριμένους ιστορικούς όρους, προωθώντας την βιωματική και ενεργητική μάθηση και τη βελτίωση της κριτικής ικανότητας των μαθητών.²²

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμβολική αλληλεπίδραση των παιδιών με το χώρο και γενικότερα τον κόσμο γύρω τους, είναι η ανάπτυξη της χωρικής ικανότητας. Ως χωρική ικανότητα ορίζεται η ικανότητα των μικρών παιδιών να συγκεντρώνουν, επεξεργάζονται και χειρίζονται πληροφορίες που αναφέρονται στο χώρο²³.

Και η ύπαρξη της χωρικής ικανότητας στη νηπιακή ηλικία είναι επηρεασμένη από τη πιαζετική θεωρία. Με βάση τα πιαζετικά αναπτυξιακά στάδια που παρουσιάστηκαν παραπάνω, οι μαθητές ηλικίας 2-6 βρίσκονται στο προλογικό στάδιο, με βασικό χαρακτηριστικό την εγωκεντρικότητα. Το γνωστικό πεδίο, οπότε των παιδιών της συγκεκριμένης ηλικίας είναι επικεντρωμένο στο σώμα τους, τόσο χωρικά, όσο και χρονικά αλλά και αιτιακά. Νομίζουν πως η μόνη άποψη που υπάρχει για τον κόσμο είναι η δική τους²⁴.

Οι τοπολογικές γνώσεις των νηπίων, κατά τον Piaget εξαιτίας του εγωκεντρισμού που τα διακρίνει, είναι εστιασμένες στις ιδιότητες ενός μόνο αντικειμένου ή σχήματος. Αυτό δε τους επιτρέπει να τοποθετήσουν τα αντικείμενα του χώρου σε ένα σφαιρικό σύστημα αναφοράς²⁵.

Ο Bruner εν αντιθέσει, υποστηρίζει ότι οι μαθητές νηπιακής ηλικίας μπορούν να αναπτύξουν μια σχετική χωρική γνώση συνδέοντας κάποιο συγκεκριμένο χώρο με έναν άλλο. Εάν τα παιδιά της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας μπορούν να αγγίξουν και να δουν απτές αποδείξεις της Ιστορίας που διδάσκονται, μπορούν να αναπτύξουν εύκολα τη χωρική ικανότητα, καθώς και άλλες δεξιότητες, όπως αυτή της τεκμηρίωσης. Συμμετέχοντας σε διαδικασίες παιχνιδιού με στόχο τη δημιουργία νοητικών αναπαραστάσεων ενεργοποιείται η φαντασία τους και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες²⁶. Έχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο και άμεση εμπλοκή εγκαθιδρύεται ο ιστορικός χώρος στο γνωστικό τους πεδίο εξασφαλίζοντας στέρεα γνώση των παιδιών για συγκεκριμένες ιστορικές έννοιες.

²² ΦΑΝΑΡΙΩΤΟΥ, Α. (2003) *Η διδασκαλία της Ιστορίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα από το περιβάλλον και τα μουσεία*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

²³ ΔΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002)... ό.π

²⁴ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ,Τ (2007), *Ιστορικοί Τόποι...* ό.π.

²⁵ ΔΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002)... ό.π.

²⁶ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων*. ό.π.. σελ. 84

Επομένως, ο ιστορικός χώρος κατά τον Bruner μπορεί να μετατραπεί σε πεδίο αγωγής, αρκεί τα παιδιά να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο²⁷.

1.4.2. ΣΗΜΑΣΙΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο χώρος, γενικότερα, είναι στοιχείο του περιβάλλοντος (τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς) κι έτσι συνδέεται άμεσα με τον άνθρωπο, αφού αποτελεί την υλική βάση της συμπεριφοράς του. Δεν είναι οπότε μια γεωμετρικά και γεωγραφικά προσδιορισμένη πραγματικότητα, αλλά είναι φορτισμένος με συναισθηματικά και πολιτισμικά στοιχεία, αποτελέσματα της έκφρασης και δράσης του ανθρώπου μέσα σε αυτόν.

Ο άνθρωπος έχει από την απαρχή της Ιστορίας σχέση αλληλεπίδρασης με το χώρο, καθώς μέσα σε αυτόν ζει, ενεργεί, επικοινωνεί και οριοθετεί τη συμπεριφορά του. Ο χώρος αντανακλά τα ατομικά και συλλογικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων σε οποιαδήποτε ιστορική περίοδο²⁸. Μέσω αυτού διαφαίνεται το στίγμα που έχουν αφήσει οι πρόγονοί μας, η συνέχεια και η αλλαγή στο πέρασμα του χρόνου. Οι παρακαταθήκες αυτές τον διαφοροποιούν από το σύγχρονο περιβάλλον και παραπέμπουν στο εκάστοτε πολιτισμικό «γίγνεσθαι» που έλαβε χώρα στον ίδιο ακριβώς χώρο. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν μαρτυρίες της συλλογικής συνείδησης των ανθρώπων σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «θέατρο μνήμης»²⁹. Ακόμα και η γεωμορφολογία φυσικού τοπίου, η θέση και το σχήμα της χώρας, η διαμόρφωση των εθνικών συνόρων και η ονοματοδοσία των πόλεων και των περιοχών αποτελούν στοιχεία ιστορικής τεκμηρίωσης.

Ο ιστορικός χώρος, λοιπόν, εκπέμπει μια ιδιαίτερη δυναμικά ενέργεια, η οποία ενδυναμώνεται με την πάροδο του χρόνου και παραλαμβάνεται από τις νέες γενιές, βοηθώντας τη συμβολική αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τα όσα «λένε» τα μνημεία. Η αλληλεπίδραση αυτή υποβοηθά την νοητική αναπαράσταση του χώρου στην εκάστοτε ιστορική περίοδο όπου αναφέρεται. Η γνωστική ανάπλαση για να είναι όσο το δυνατόν πιο ακριβής στο χώρο και χρόνο που αναφέρεται, επηρεάζεται από την ποσότητα και την ποιότητα των πληροφοριών που δίνει ο χώρος, αλλά και από τις αντιληπτικές ικανότητες που μπορεί να υποδείξει το υποκείμενο, τη φαντασία και το ενδιαφέρον του³⁰. Η αντανάκλαση ενός συγκεκριμένου πολιτισμού στο χώρο βοηθά την προσέγγιση της Ιστορίας αλλά και την τοποθέτηση του υποκειμένου στο χώρο και το χρόνο αποκτώντας κατά αυτό το τρόπο αυτοαντίληψη³¹.

Εφόσον ο χώρος μπορεί να προσφέρει ένα πλαίσιο ζωντανής εμπειρίας για τους μαθητές, θα μπορούσε να ενταχθεί και να αξιοποιηθεί ανάλογα στη παιδαγωγική διαδικασία. Οι μαθητές θα διδάσκονται έτσι την Ιστορία από «πρώτο χέρι», έχοντας τη δυνατότητα να τη δουν με τα μάτια τους και να την αγγίξουν με τα χέρια τους.

²⁷ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...* ό.π

²⁸ ΦΑΝΑΡΙΩΤΟΥ, Α. (2003), *Η διδασκαλία της...* ό.π.

²⁹ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...* ό.π..

³⁰ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), *Διδακτική στοιχείων..*ό.π..

³¹ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009), *Θψεις Τοπικής Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

Κατά αυτό τον τρόπο, το παιδί θα συνδεθεί και συναισθηματικά με το χώρο, καθώς έχει την τάση να συνδέει τα ερεθίσματα που αντιλαμβάνεται με δικά του χαρακτηριστικά και προϋπάρχουσες εμπειρίες κι έτσι δίνει νόημα στα δεδομένα του ιστορικού χώρου³². Με κατάλληλους παιδαγωγικούς χειρισμούς τα αισθητηριακά ερεθίσματα του χώρου μπορούν να προκαλέσουν μια ποικιλία αντιδράσεων από μέρους των παιδιών, που συνδέονται με την ανάπτυξη της αισθητικής τους αγωγής, την κοινωνική αλληλεπίδραση με τα υπόλοιπα παιδιά, τον εμπλουτισμό του γλωσσικού τους λεξιλογίου, της κριτικής τους ικανότητας.

1.4.3 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο ιστορικός χώρος αν αξιοποιηθεί με κατάλληλους χειρισμούς, ανάλογα με την ηλικία και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών, τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, μπορεί να αναδειχθεί σε θαυμάσιο πεδίο αγωγής με πληθώρα πλεονεκτημάτων για τα παιδιά κυρίως της προσχολικής εκπαίδευσης. Κάποια από αυτά είναι:

- Ευαισθητοποίηση απέναντι στους ιστορικούς χώρους και τα στοιχεία που προβάλλουν³³.
- Παράκαμψη της έννοιας του χρόνου μέσω της δημιουργίας νοητικών αναπαραστάσεων μιας «παράλληλης πραγματικότητας»³⁴,
- Βιωματική προσέγγιση των ιστορικών εννοιών σχετικά με τις δράσεις και τις πρακτικές που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι μιας άλλης εποχής.
- Καλλιέργεια της αισθητικής τους ματιάς.
- Δημιουργία ισχυρού συναισθηματικού δεσμού με συγκεκριμένα μέρη που θα ενισχύσει το αίσθημα του «ανήκειν»³⁵.
- Σεβασμό απέναντι στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον μέσω της συνειδητοποίησης ότι και τα ίδια συμμετέχουν στη διατήρηση και διαίωνιση των όσων άφησαν οι πρόγονοί τους.
- Θετική στάση απέναντι στην Ιστορία και τα πολιτισμικά δημιουργήματα.
- Ιδιαίτερα για τα παιδιά που βρίσκονται στο προχειριστικό στάδιο (2-6 ετών) η άμεση επαφή των στοιχείων του ιστορικού χώρου με τις αισθήσεις τους (όραση, αφή) μπορεί να βοηθήσει στη συγκρότηση της σκέψης τους³⁶.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παράπανω, γίνεται αντιληπτό, πως η αξιοποίηση του ιστορικού χώρου ευνοεί και την ανάπτυξη της ιστορικής ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσω της ανάπτυξης ισχυρών συναισθηματικών δεσμών με τον

³² ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009), ...ό.π.

³³ ΣΑΚΚΗΣ,Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ,Τ. (2007), *Ιστορικοί τόποι..* ό.π...

³⁴ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ.(1998), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη

³⁵ ΣΑΚΚΗΣ,Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ,Τ. (2007), .. ό.π.

³⁶ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ,Κ. (2002).... ό.π.

ιστορικό χώρο και την ενεργοποίηση της φαντασίας ως απαραίτητη προϋπόθεση της δημιουργίας νοητικών αναπαραστάσεων.

Εν κατακλείδι, η αξιοποίηση του ιστορικού χώρου στη διδασκαλία της Ιστορίας όπως διδάσκεται στα σχολεία δίνει τη δυνατότητα αποδέσμευσης από τη μορφή που έχει μέχρι στιγμής. Έτσι, από μάθημα που χρειάζεται μόνο αφήγηση και αποστήθιση μπορεί να μεταμορφωθεί σε έναν ζωντανό «διάλογο» παρόντος-παρελθόντος μέσω αναπαραστάσεων που διεγείρουν τη φαντασία των μαθητών, πράγμα πολύ σημαντικό ιδίως για τις μικρές ηλικίες³⁷. Κατά αυτό τον τρόπο, το αφηρημένο γίνεται συγκεκριμένο, το γενικό ειδικό και τα παιδιά έρχονται σε επαφή με απτές αποδείξεις της ύπαρξης των ιστορικών γεγονότων που διδάσκονται. Παράλληλα, ευνοεί την δημιουργία κινήτρων για ανάληψη πρωτοβουλιών και ερευνητικών δραστηριοτήτων, στις οποίες τα παιδιά έχουν ρόλο πρωταγωνιστή³⁸. Κύριος γνώμονας είναι ο παιγνιώδης χαρακτήρας των δραστηριοτήτων αυτών που θα τα ωθήσει με ευχάριστο τρόπο να ασκήσουν τις ικανότητες της παρατήρησης, προσοχής, διατήρησης προσοχής και, κυρίως, της κριτικής του ικανότητας³⁹.

³⁷ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002)...ό.π..

³⁸ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002)...ό.π..

³⁹ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), ...ό.π..

A. ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

2. ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί της έννοιας, επηρεασμένοι από πολλές προσεγγίσεις, βασικό στοιχείο, όμως, όλων είναι πως πρόκειται για την **ικανότητα τοποθέτησης του εαυτού στη θέση του άλλου**. Έχει, οπότε συναισθηματική χροιά. Αν, δηλαδή, κάποιος διαθέτει ενσυναίσθηση είναι ικανός να βλέπει τον κόσμο με τα μάτια του άλλου. Για να καταστεί αυτό δυνατό απαιτεί έντονη εσωτερική συναισθηματική ανάπτυξη της ανταπόκρισης απέναντι στη συναισθηματική κατάσταση του άλλου. Έτσι, μπορεί κανείς να κατανοεί και να συλλαμβάνει την υποκειμενική εμπειρία του άλλου. Είναι σαν ένα είδος εσωτερικής μίμησης⁴⁰. Αγγλιστί ο όρος μεταφράζεται ως «*empathy*». Ελληνιστί η συγκεκριμένη λέξη έχει αρνητική σημασία, καθώς αναφέρεται στην ύπαρξη ισχυρού πάθους εναντίον κάποιου, εκδηλώνει εχθρότητα προς κάποιον⁴¹.

Η ενσυναίσθηση συχνά συγχέεται με τη **συμπάθεια («sympathy»)**, η οποία ορίζεται ως το έντονο ενδιαφέρον για τον άλλο και ειδικότερα όταν ο άλλος βρίσκεται σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση και έχει ως στόχο την επιθυμία για θεραπείσή της⁴². Όμως, η ενσυναίσθηση («*empathy*»), αφορά το να ενστερνίζεται κανείς τις συναισθηματικές σκέψεις του άλλου, χωρίς να τις «φορτωθεί», αλλά να τις τροποποιήσει προς το καλύτερο, μέσω της παρατήρησης και κατανόησης των σκέψεων αυτών. Ενεργοποιείται αφού έχει κατακτηθεί από το άτομο ή έννοια του διαχωρισμού «εγώ-άλλος»⁴³.

⁴⁰ ΚΑΥΑ, Υ. (2007), Historical Empathy and its implications for classroom practices in Schools” in *History Teacher* 40, No.3

⁴¹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας...* ό.π.

⁴² ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013, ... ό.π.

⁴³ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ.(1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η διδακτική τους*, αυτοεκδ, Αθήνα.

2.2. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η ενσυναίσθηση βρίσκεται μέσα στις οκτώ (8) μορφές της ανθρώπινης ευφυΐας, κατά το Howard Gardner⁴⁴. Αυτές οι μορφές είναι:

- Η *Γλωσσολογική (ή λεκτική)* που σχετίζεται με τις λεκτικές ικανότητες του ατόμου (προφορικός, γραπτός λόγος, ικανότητα εκμάθησης και ομιλίας διαφορετικών γλωσσών).
- Η *Λογικό-Μαθηματική* που αφορά την επαγωγική, αναγωγική και της επιστημονικής λογικής.
- Η *Κινησθητική* που βασίζεται στις κινητικές δεξιότητες του ατόμου.
- Η *Μουσική (ρυθμική)* που εμπεριέχει την ικανότητα του ατόμου να απολαμβάνει, κατανοεί και να παράγει μουσική.
- Η *Χωροταξική* δίνοντας στο άτομο τη δυνατότητα να αναπαραστήσει το χώρο που βλέπει στο μυαλό του.
- Η *Νατουραλιστική* μέσω της οποίας το άτομο μπορεί να αναγνωρίζει τη χλωρίδα, τη πανίδα, τα διάφορα ζωντανά όντα. Διαθέτοντας την ικανότητα αυτή κανείς μπορεί να αναγνωρίζει και κατηγοριοποιεί το φυτικό και ζωικό βασίλειο.
- Η *Συναισθηματική νοημοσύνη* που διακρίνεται στη:
  - i) *Διαπροσωπική*, η οποία βασίζεται στην ικανότητα του ανθρώπου να καταλαβαίνει τους άλλους. Πιο συγκεκριμένα, να μπορεί να επισημάνει τους σκοπούς, τα κίνητρα και τα ενδιαφέροντά τους, να κατανοήσει τη συμπεριφορά τους και να δουλέψει μαζί τους αποτελεσματικά.
  - ii) *Ενδοπροσωπική*, που δίνει την ικανότητα στον άνθρωπο να κατανοήσει τα βαθύτερα αισθήματα, επιθυμίες και ιδέες του ίδιου του εαυτού. Περιλαμβάνει την *αυτοεπίγνωση*, *αυτορύθμιση*, *αυτοπαρακίνηση*, τις *κοινωνικές δεξιότητες* και την *ενσυναίσθηση*.

---

⁴⁴ GARDNER, H. (1983), *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*

2.3. Η ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο όρος της ενσυναίσθησης στο χώρο της Ιστορίας καθιερώθηκε από τον Άγγλο ιστορικό R.Collingwood.

Η ιστορική ενσυναίσθηση είναι η ικανότητα να βλέπει κανείς τον κόσμο από την οπτική των ανθρώπων του παρελθόντος χωρίς να προβάλλει τις τωρινές αξίες, τα ήθη και τα έθιμα που επικρατούν σήμερα στο παρελθόν. Μπορεί να οριστεί και ως ιστορική φαντασία μέσω της οποίας είναι δυνατόν κανείς να δει και να κρίνει το παρελθόν με τους δικούς του όρους με το να προσπαθήσει να καταλάβει τις αξίες, προθέσεις και τα πιστεύω των προγόνων χρησιμοποιώντας μια ποικιλία ιστορικών στοιχείων. Είναι ένας δυναμικός συνδυασμός γνώσης και φαντασίας που βοηθά στη καλύτερη κατανόηση του ιστορικού γεγονότος⁴⁵.

Σύμφωνα με τον Collingwood, η ενσυναίσθηση βοηθά τον ιστορικό να επανεργοποιήσει (re-enactment) την εμπειρία του παρελθόντος, δηλαδή να «ξαναζήσει» την εποχή για την οποία μελετά και με αυτό τον τρόπο να την κατανοήσει καλύτερα⁴⁶.

Γενικότερα, για τους ιστορικούς ο όρος ιστορική ενσυναίσθηση αναφέρεται σε ένα συνδυασμό συνδιαλεκτικής και φαντασιακής ικανότητας. Η ιστορική ενσυναίσθηση δεν είναι μια απλή και προσωρινή τάση του να μπαίνει κανείς στη θέση του άλλου. Είναι μια διαρκής προσπάθεια όσο το δυνατόν πιο πιστής προσέγγισης των βιωμάτων και των κινήτρων δράσης των ανθρώπων του παρελθόντος που οδηγεί στη διαμόρφωση της ιστορικής κατανόησης⁴⁷.

Για να κατανοήσει κανείς καλύτερα τι θεωρείται ως ιστορική ενσυναίσθηση ο Foster αναγνώρισε έξι (6) χαρακτηριστικά που εμπεριέχει ή όχι ο όρος. Κατά τον Foster⁴⁸, λοιπόν, η ιστορική ενσυναίσθηση:

- Δε σχετίζεται με τη φαντασία, την αναγνώριση ή τη συμπάθεια (ενστερνίζομαι και κάνω δικό μου τον πόνο των άλλων).
- Εμπεριέχει την κατανόηση των ενεργειών, των κινήτρων δράσης και της νοοτροπίας των ανθρώπων του παρελθόντος.
- Χρειάζεται μεγάλη νοητική προσπάθεια για την αξιολόγηση και εκτίμηση των ιστορικών συμφραζόμενων.
- Απαιτεί πολλαπλές μορφές ιστορικών στοιχείων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδείξεις, αλλά και πολλαπλών προοπτικών έναντι των ιστορικών γεγονότων. Να μην αντιμετωπίζονται, δηλαδή, μονόπλευρα ή χωρίς να ερευνώνται κριτικά όλες οι πλευρές ενός ιστορικού θέματος.

⁴⁵ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ.(1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η διδακτική τους*, αυτοεκδ. Αθήνα.

⁴⁶ COLLINGWOOD, R.G. (επανεκτ. 1999), *The principles of History*. Dray, W.H-VanderDussen, W.S. (eds), Oxford University Press

⁴⁷ ΚΑΥΑ, Υ.(2007), "Historical Empathy..." ό.π.

⁴⁸ FOSTER, S. (2001), "Historical Empathy in Theory and Practice. Some final thoughts." In Davis. O.L JR-Yeager, E.A.-FOSTER, S.J, *Historical Empathy and Perspective Taking in the Social Studies*, Rowman and Littlefield.

- Ενθαρρύνει την εξαγωγή βάσιμων αλλά δειλών συμπερασμάτων. Δηλαδή, τα συμπεράσματα μπορεί να έχουν βάση και λογική, δε μπορούν όμως να θεωρηθούν ως κάτι αδιάψευστο, εφόσον δε μπορούν να αποδειχτούν με ορθολογικό τρόπο, εφόσον η ιστορική ενσυναίσθηση είναι απλά μια νοητική διεργασία, με την οποία μπορεί να προσεγγιστεί η ιστορική σκέψη.⁴⁹

2.4. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ

Αρχικά, ο όρος της ενσυναίσθησης συνδέθηκε με το επιστημονικό αντικείμενο της Ψυχολογίας. Η ενσυναίσθηση ως το «να μπαίνει κανείς στη θέση του άλλου» μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από άλλες επιστήμες και ιδιαίτερα της ανθρωπιστικές (ψυχολογία, παιδαγωγικές επιστήμες, φιλοσοφία, κοινωνιολογία). Παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια συνοπτικής παρουσίασης της έννοιας μέσα από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα.

2.4.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ως ιστορική ενσυναίσθηση ορίζεται η νοητική προσπάθεια προσέγγισης του παρελθόντος υπό τους δικούς του όρους και μέσω μιας ποικιλίας ιστορικών στοιχείων που οδηγούν στην κατανόηση των αξιών, προθέσεων και δράσεων των προγόνων τους⁵⁰.

Μέσω του συναισθηματικού κόσμου αναπλάθεται η ζωή των προγόνων, έτσι όπως μπορεί να την αντιληφθεί ο ιστορικός, λαμβάνοντας υπόψη το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο είναι ενταγμένος, τη φαντασία που διαθέτει και την πληθώρα των ιστορικών αποδείξεων που θα του επιτρέψουν να τοποθετήσει τον εαυτό του στη θέση των προγόνων του και να προσεγγίσει τα κίνητρα και τις δράσεις τους. Πρόκειται, λοιπόν, για μια εσωστρεφή εμπειρία. Λόγω αυτού είναι πιθανό να οδηγηθεί κανείς σε λανθασμένα συμπεράσματα ή διαγνώσεις που έχουν βάση αλλά δεν έχουν επιστημονική ιστορική τεκμηρίωση⁵¹.

Ο ιστορικός προσεγγίζοντας κατά αυτό τον τρόπο τα ιστορικά γεγονότα, η νοητική του στάση δεν πρέπει να επηρεάζεται τόσο πολύ από το συναισθηματικό κόσμο, καθώς μπορεί να υποπέσει σε σφάλματα που να μπερδεύουν την ενσυναίσθηση με τη συμπάθεια⁵². Δηλαδή, αν προσπαθήσει υπέρ του δέοντος να ενσυναισθανθεί τις πράξεις, τα κίνητρα των ανθρώπων του παρελθόντος, να δεθεί πολύ και να μην είναι τόσο αντικειμενικός έπειτα στα συμπεράσματα που θα διαμορφώσει.

⁴⁹ ΚΑΥΑ, Υ. (2007), .. ό.π..

⁵⁰ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον*.. ό.π..

⁵¹ COLLINGWOOD, R.G. (επανεκτ. 1999), *The Principles...* ό.π..

⁵² DILTHEY, W.(1976), *The construction of the Historical World in the Human Studies, Selected Writings*, επιμ. H.P. Rickman, Cambridge

Για να είναι αντικειμενική η προσέγγισή του είναι καλό να λαμβάνει υπόψη τόσο τα ιστορικά στοιχεία που διαθέτει αλλά και το συναισθηματικό του κόσμου. Η ενσυναίσθηση να χρησιμοποιείται επικοινωνιακά, σαν μια διαδικασία επαν-εμπειρίας, που θα εξηγήσει τι έχει κατανοηθεί, αλλά με σύγχρονους όρους. Και σε αυτό το σημείο χρειάζεται προσοχή, καθώς μέσω της νοητικής αναπαράστασης του συναισθηματικού κόσμου ενός υποκειμένου του παρελθόντος, τα όσα έχουν κατανοηθεί δε πρέπει να προβάλλονται από την οπτική των πολιτισμικών αξιών και νοοτροπιών του παρόντος, αλλά του παρελθόντος. Διότι, κάποιες δράσεις και πρακτικές του παρελθόντος να φαντάζονται απαράδεκτες ή μη ηθικές, στην εποχή, όμως, που έλαβαν χώρα και βάσει των συνθηκών θεωρούνται θεμιτές⁵³.

Για τους ιστορικούς, οπότε, η ενσυναίσθηση είναι μια συναισθηματική διαδικασία αναβίωσης της κατάστασης του νοητικού κόσμου υποκειμένων του παρελθόντος, σε αναφορά με το παρόν. Η Ιστορία κατά αυτό τον τρόπο γίνεται αντιληπτή «εκ των έσω» και δημιουργεί την αίσθηση ενός παρελθόντος που δε παύει να υφίσταται, αλλά υπάρχει διαρκώς μέσω των νοητικών αναπαραστάσεων⁵⁴.

2.4.2. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η ενσυναίσθηση υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής προσέγγισης δεν είναι αξιόπιστη διαδικασία για να οδηγήσει στην κατανόηση γεγονότων του παρελθόντος.

Το παρελθόν και γενικότερα, ο κόσμος που μας περιβάλλει δομείται βάσει των εμπειριών κάποιου. Έτσι, τα γεγονότα του παρελθόντος είναι αδύνατο να τα επαναβιώσει κάποιος, όσο το δυνατόν πιο σφαιρικά γίνεται. Η διαδικασία της ενσυναίσθησης υπόκειται στη φαντασία του υποκειμένου, την ποιότητα και ποσότητα των ιστορικών στοιχείων, όμως η εξέταση των στοιχείων επηρεάζονται από το τι θεωρεί κανείς λογικό και αληθοφανές. Άρα, αν κάτι δεν ανταποκρίνεται σε αυτά που θεωρεί κανείς λογικά, δε θα το ερευνήσει ή δε θα το θεωρήσει άξιο προσοχής. Αναδομείται, λοιπόν, ο κόσμος του παρελθόντος μέσω των τωρινών πολιτισμικών και ιστορικών πεποιθήσεων κάποιου. Επομένως, η ενσυναίσθηση με την έννοια της ικανότητας να βλέπει κανείς τον κόσμο από την οπτική των ανθρώπων του παρελθόντος, χωρίς να προβάλλει τις σημερινές αξίες στο παρελθόν, είναι αδύνατο να συμβεί⁵⁵.

⁵³ DILTHEY, W. (1976), *The construction...* ό.π.

⁵⁴ COLLINGWOOD, R.G. (επανεκτ. 1999)... ό.π

⁵⁵ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη και Ενσυναίσθηση των μαθητών της Α΄ Βάθμιας και Β΄ Βάθμιας εκπαίδευσης στην Ιστορία*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η ερμηνευτική θεωρία του Gadamer υποστηρίζει πως η ενσυναίσθηση δεν είναι αντικειμενική διαδικασία, διότι δε μπορεί κανείς να ερμηνεύσει ή να αναβιώσει τις σκέψεις ενός υποκειμένου του παρελθόντος, εξαιτίας του ότι το υποκείμενο θα δώσει σημασία μόνο σε ότι είναι άξιο λόγου για το ίδιο. Άρα, δε θα είναι αντικειμενική η προσέγγιση της αναβίωσης της οπτικής των ανθρώπων του παρελθόντος. Η ερμηνεία της διαδικασίας της ενσυναίσθησης παρουσιάζεται σαν ένας διάλογος των πεποιθήσεων του υποκειμένου και των ιστορικών γεγονότων που «κουβαλάει» μαζί του το ιστορικό στοιχείο που καταλήγει σε μια συγκεκριμένη, καινούρια ερμηνεία⁵⁶.

Επιπλέον, εκτός από την απόρριψη της αξιολογίας της ενσυναίσθηματικής διαδικασίας, ο Gadamer θίγει ένα ακόμα θέμα ως προς την ικανότητα να κατανοήσει κανείς τα συναισθήματα ή τις προθέσεις του άλλου. Υποστηρίζει, λοιπόν, πως η ικανότητα να «μπει κανείς στη θέση του άλλου» εξαρτάται και από τον τρόπο έκφρασης του άλλου στο γραπτό ή στο προφορικό λόγο⁵⁷. Στον καθημερινό λόγο εξαιτίας των εξωγλωσσικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται (για παράδειγμα, ο χρωματισμός της φωνής, ο επιτονισμός των λέξεων, η γλώσσα του σώματος) είναι εύκολο να καταλάβει ο συνομιλητής τι θέλει να πει ή τι πραγματικά εννοεί το υποκείμενο. Στο γραπτό λόγο, όμως, κάτι τέτοιο θεωρείται αδύνατο. Οι λέξεις μπορεί να κρύβουν πόσα νοήματα ή να είναι έτσι κατασκευασμένες από πρόθεση του υποκειμένου⁵⁸. Επομένως, δεν μπορεί κανείς να ξέρει με σιγουριά κατά πόσο ευσταθούν όσα παρουσιάζονται γραπτώς. Κατά συνέπεια, η αναβίωση ενός γεγονότος προερχόμενο από γραπτές αποδείξεις μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα αξιόπιστη, εξαρτάται από το τι θέλει να προβάλλει το υποκείμενο. Σε μια τέτοια περίπτωση χρειάζεται περαιτέρω έρευνα και διασταύρωση των ιστορικών στοιχείων.

Τη σημαντικότητα της ικανότητας συλλογής πληροφοριών, αναφέρει και ο Stueber. Η ερμηνεία των γεγονότων διαμέσου της ενσυναίσθησης μπορεί να γίνει επιτυχημένη αν οι πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί είναι κατάλληλες, καθώς έτσι το πρόσωπο που θέλει κανείς να μπει στη θέση του και να καταλάβει τις δράσεις και τις απόψεις του, θα το καταστήσει προβλέψιμο και κατανοητό⁵⁹.

Για την ενσυναίσθηση ο Stueber (καθηγητής Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Επιστημών) ανεφέρει επίσης, πως είναι μια ενεργητική διαδικασία που συνδέει τη δράση με τη σκέψη και απαιτεί κριτική σκέψη έχοντας ως αποτέλεσμα να κατανοούνται οι ιστορικές διαφορές⁶⁰.

⁵⁶ GADAMER, H.G. (1998), *Το πρόβλημα της Ιστορικής Ενσυναίσθησης*, μετ. Αντώνης Ζέρβας, Ίνδικτος, Αθήνα

⁵⁷ STUEBER, K.R. (2002), "The Psychological Basis of Historical Explanation: Reenactment, Simulation and the fusion of horizons" in *History and Theory*, Vol. 41

⁵⁸ GADAMER, H.G. (1998), *Το πρόβλημα της Ιστορικής Ενσυναίσθησης*, μετ. Αντώνης Ζέρβας, Ίνδικτος, Αθήνα

⁵⁹ STUEBER, K.R. (2002), .. ό.π..

⁶⁰ ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. (2003), *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Επισημαίνει, επιπλέον, ότι οι προκαταλήψεις για το πρόσωπο του οποίου οι πράξεις πρέπει να ερμηνευθούν, παίζουν μεγάλο ρόλο για το πώς θα επιτευχθεί η αλληλεπίδραση μεταξύ της προβολής και της γνωστικής συμπεριφοράς και από τις οποίες θα ενεργοποιηθεί η ερμηνευτική απόπειρα. Τέλος, δε θεωρεί πως οι εμπειρίες ενός ατόμου, καθορίζουν την ικανότητά του να καταλάβει τις πράξεις και τις απόψεις του ατόμου που προσπαθεί να ενσυναισθανθεί. Δηλαδή, αν οι βιωμένες εμπειρίες δεν είναι όμοιες με εκείνες του άλλου προσώπου, αυτό δεν επηρεάζει την ικανότητα ερμηνείας των γεγονότων μέσω της ενσυναίσθησης.

2.4.3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στην Κοινωνιολογία γενικότερα, η δράση των ανθρώπων ερμηνεύεται μέσω της απόδοσης κινήτρων, αισθημάτων και σκέψεων που υποτίθεται πως έχει το υποκείμενο που πρόκειται να αναβιώσει τις απόψεις του άλλου, στην ίδια θέση.

Η διεισδυση στα κίνητρα των ανθρώπων για να μην είναι μια επιφανειακή περιγραφή των εξωτερικών χαρακτηριστικών δράσης τους, όχι μια ουσιαστική, δηλαδή, κατανόηση και ερμηνεία αυτών, απαιτείται μια συναισθηματική, νοητική προσέγγιση. Αυτή τη προσέγγιση προσφέρει η διαδικασία της ενσυναίσθησης.

Ο κοινωνιολόγος και πολιτικός οικονομολόγος Max Weber (1864-1920) ισχυρίζεται πως οι αξίες που έχει το υποκείμενο καθορίζουν το πόσο θα διεισδύσει στη συμπεριφορά των ανθρώπων του παρελθόντος. Για να είναι επιτυχημένη η κατανόηση της συμπεριφοράς των άλλων ανθρώπων μέσω της ενσυναίσθησης είναι αναγκαίοι οι στάσεις και οι αξίες του δράντος ατόμου με το υποκείμενο που προσπαθεί να αναβιώσει τις σκέψεις του ατόμου, να μη διαφέρουν ριζοσπατικά⁶¹.

Κάθε κοινωνία, έχει τις δικές της ηθικές και αξιολογικές στάσεις, διαφορετικές στο πέρασμα του χρόνου, λόγω της εξέλιξης που υφίστανται και των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών που διαδραματίζονται την εκάστοτε περίοδο. Έτσι, αναλόγως διαμορφώνονται και οι επικρατούσες στάσεις και αντιλήψεις. Επομένως, αν διαφέρουν κατά πολύ οι υπάρχουσες αντιλήψεις με αυτές που πρόκειται να μελετηθούν είναι δύσκολο να κατανοηθούν και ιδιαίτερα συναισθηματικά. Παρατηρείται, λοιπόν, μια ομοιότητα απόψεων μεταξύ Weber και Gadamer σχετικά με το ρόλο που παίζουν οι υπάρχουσες αντιλήψεις στην ουσιαστική κατανόηση των γεγονότων διαμέσου της ενσυναίσθητικής ικανότητας.

Για τον Weber, οπότε, η ενσυναίσθηση είναι μάλλον μια περιττή διαδικασία⁶², καθώς η κατανόηση γεγονότων και συμπεριφορών μέσω αυτής, δε μπορεί να αποφέρει αποτελέσματα που μπορούν να επαληθευτούν και να ευσταθούν πραγματικά, καθώς θα πρέπει να αποδειχθούν μέσω άλλων στοιχείων συμπεριφοράς.

⁶¹ WEBER, M. (ελλ.εκδ. 1990), *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, μετ.Μιχάλης Κυπραίος, Παπαζήσης, Αθήνα.

⁶² ΤΕΡΛΕΞΗΣ, Μ. (1999), *Max Weber. Το ξεμάγεμα του κόσμου*. Παπαζήσης, Αθήνα.

2.4.4. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Όπως διατυπώθηκε παραπάνω η έννοια της ενσυναίσθησης συνδέεται καταρχήν με τον κλάδο της Ψυχολογίας. Ειδικότερα, ο όρος συνδέεται με την Γνωστική Ψυχολογία και το Γερμανό ψυχολόγο Theodore Lipr (1897), που χρησιμοποιεί τον όρο Einfuhlung. Η ερμηνεία του όρου αποδίδεται ως εξής: είναι η ψυχολογική κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένα άτομο που χάνει την αίσθηση του εαυτού του και ταυτόχρονα απορροφάται από τα γεγονότα ή τη δράση ενός άλλου προσώπου. Στα αγγλικά, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, χρησιμοποιείται ο όρος “empathy” από τον Αμερικανό ψυχολόγο Edward Titchener⁶³.

Η ψυχολογική διάσταση της ενσυναίσθησης στην Ιστορία έχει περιορισμένη ισχύ, καθώς η ψυχολογική προσέγγιση είτε λειτουργεί παραπλανητικά ή άσχετα με αυτή. Παρόλα αυτά, διάφοροι ψυχολόγοι έχουν διατυπώσει για το πώς αναπτύσσεται η ιστορική σκέψη στα παιδιά.

Ο Vygotsky υποστηρίζει πως τα παιδιά κατανοούν τις ιστορικές έννοιες όταν η παιδική καθημερινή έννοια ενός ιστορικού γεγονότος εξελίσσεται και εντάσσεται σε ένα ένα γενικότερο πλαίσιο του «πριν» και «τώρα»⁶⁴. Ο Piaget, όπως παρουσιάστηκε στα εισαγωγικά κεφάλαια, μελέτησε το πώς αναπτύσσονται γνωστικά τα παιδιά. Η ανάπτυξη της σκέψης τους, σύμφωνα με τις έρευνές του, είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του παιδιού με το περιβάλλον του και της ενσωμάτωσης των όσων μαθαίνουν σε προϋπάρχοντα νοητικά σχήματα. Ως προς το μάθημα της Ιστορίας, υποστηρίζει πως τα παιδιά από την ηλικία των 11-12 ετών μπορούν να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες. Θεωρεί, λοιπόν, πως η ενσυναίσθηση δε είναι τόσο συναισθηματική διαδικασία, όσο γνωστική. Ως προς την ιστορική ενσυναίσθηση υποστηρίζει πως έχουν την ικανότητα να βλέπουν από την οπτική του άλλου, αλλά μόνο μέσω της ωρίμανσής τους μπορούν να κατανοήσουν πως οι συμπεριφορές και οι κοινωνικοί κανόνες μεταβάλλονται.⁶⁵

Ο Bruner δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την Ιστορία, λόγω της δυσκολίας που παρουσιάζει η δομή της, διατύπωσε, όμως, κάποιες γενικότερες θέσεις σχετικά με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Υποστηρίζει πως η γνωστική ανάπτυξη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την καταλληλότητα της γλώσσας που χρησιμοποιείται στη διδασκαλία σε κάθε εξελικτικό στάδιο. Επιπλέον, πρέπει το περιβάλλον μάθησης να είναι ευέλικτο και να παρέχει κίνητρα στους μαθητές. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού, επίσης, είναι σημαντικός, καθώς είναι πολύ σημαντικό να εκδηλώνει την εμπιστοσύνη του στις εγγενείς ικανότητες του παιδιού και να του προσφέρει ευκαιρίες ανάληψης πρωτοβουλιών και καταστάσεις προβληματισμού.

⁶³ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη... ό.π...*

⁶⁴ VYGOTSKY, L. (1934, ελλ.εκδ. 1993), *Σκέψη και Γλώσσα*, μετ. Αντζεϊνα Ρόδη, Γνώση, Αθήνα.

⁶⁵ FELDMAN, R.S. (2011), *Εξελικτική... ό.π...*

Κατά αυτό τον τρόπο μπορεί να αναπτυχθεί η ιστορική γνώση και να κατανοηθούν οι ιστορικές έννοιες⁶⁶.

Ο Μ. Booth υποστηρίζει πως η ενσυναίσθηση είναι ένας τρόπος κατάκτησης της ιστορικής σκέψης και όχι ξεχωριστή δεξιότητα. Έτσι, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν την ιστορική σκέψη μέσω της διαδικασίας της ενσυναίσθησης σε συνδυασμό με άλλες γνωστικές δεξιότητες. Μπορούν, λοιπόν, τα παιδιά να συνδεθούν με το μάθημα της Ιστορίας αναπτύσσοντας ένα υψηλό επίπεδο ιστορικής κατανόησης και συνείδησης μέσω της φαντασίας τους και διαφόρων εμπνηθικών προσεγγίσεων⁶⁷.

Τέλος, ο D. Goleman θεωρεί πως για να αποκτηθεί η ενσυναίσθηση εξαρτάται από το ίδιο το υποκείμενο. Όσο πιο ανοιχτόμυαλο είναι απέναντι στη βίωση των δικών του συναισθημάτων, που θα οδηγήσει σε ένα καλό επίπεδο αυτο-επίγνωσης, τόσο πιο ικανό θα γίνει στο να αντιληφθεί τα συναισθήματα του άλλου⁶⁸. Για να καταστεί αυτό δυνατό το κλειδί βρίσκεται στην ικανότητα «ανάγνωσης» των εξωγλωσσικών στοιχείων επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων (τόνος φωνής, χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου⁶⁹. Βέβαια, ως προς την ιστορική ενσυναίσθηση τα παραπάνω δεν μπορούν να εφαρμοστούν πλήρως, λόγω του ότι είναι αδύνατον να υπάρξει τέτοιου είδους άμεση επαφή μεταξύ ανθρώπων του παρελθόντος και του παρόντος. Τέλος, ο αμερικανός ψυχολόγος συμπεραίνει πως η εφαρμογή της ιστορικής ενσυναίσθησης στην σχολική τάξη ειδικότερα, δημιουργεί προϋποθέσεις για επίτευξη καλύτερων σχολικών επιδόσεων ή απλώς να είναι παράγοντας για τους εκπαιδευτικούς να δείχνουν πιθανώς μια συμπάθεια σε όσα παιδιά έχουν κατακτήσει την ενσυναίσθητική ικανότητα⁷⁰.

2.4.5. ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Λαμβάνοντας υπόψη πως ο όρος ενσυναίσθηση ερμηνεύεται κοινώς ως η «ικανότητα να βλέπω τον κόσμο με τα μάτια του άλλου»⁷¹ μπορεί να έχει εφαρμογή και στο χώρο του θεάτρου και αυτό γιατί υπάρχει η σχέση μεταξύ ηθοποιού και θεατή αλλά και η σχέση του ηθοποιού με το ρόλο του.

Ως προς τη σχέση ηθοποιού και θεατή η ενσυναίσθηση μπορεί να βοηθήσει το θεατή να κατανοήσει το ρόλο που ενσαρκώνει ο ηθοποιός, να ταυτιστεί, να δικαιολογήσει συμπεριφορές, να νιώσει πως είναι εκείνος που δρα. Αλλά και ο ίδιος ο ηθοποιός ώστε να αποδώσει όσο πιο πειστικά γίνεται το ρόλο του, χρησιμοποιεί τη διαδικασία της ενσυναίσθησης για να μπει στο πνεύμα του ρόλου.

⁶⁶ ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2000), «Οι έννοιες της Ιστορίας. Από την ιστορική γνώση στην ιστορική κατανόηση» στο περ. *Μνήμων*, Αθήνα

⁶⁷ ΝΑΚΟΥ, Ε. (2000), *Τα παιδιά και η Ιστορία*, Μεταίχμιο, Αθήνα

⁶⁸ GOLEMAN, D. (1999), *Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας*, μετ. Άννα Παπασταύρου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 145

⁶⁹ GOLEMAN, D. (1999), *Η συναισθηματική...ό.π..σελ. 149*

⁷⁰ GOLEMAN, D. (1999), *...ό.π..σελ 150*

⁷¹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας...ό.π. σελ. 227*

Αυτό υποστηρίζει και η κλασική θεωρία του θεάτρου, πως ο ηθοποιός για να συμπαρασύρει επιτυχώς το θεατή στην καλλιτεχνική του δημιουργία, ο ρόλος που υποδύεται έχει μπει στο εγώ του⁷². Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι απόψεις του Ρώσου θεωρητικού του θεάτρου Στανισλάβσκι. Είναι μέρος της τέχνης του ηθοποιού το να ζει και να αισθάνεται το ρόλο του. Ο Στανισλάβσκι θεωρούσε πως ένας ηθοποιός για να αποδώσει όσο το δυνατόν καλύτερα το ρόλο του πρέπει να κάνει τα πάντα ώστε να καταλάβει τη σκέψη, τις προθέσεις και τα κίνητρα του υποκειμένου που θα υποδυθεί. Ο ίδιος, όταν επρόκειτο να υποδυθεί το ρόλο ενός έγχρωμου υποκειμένου, είχε βάψει μαύρο το πρόσωπό του και κυκλοφορούσε έτσι, προσπαθώντας να μπει στην ιδιοσυγκρασία του ρόλου που θα υποδυόταν. Έτσι, λοιπόν, για το Στανισλάβσκι η ενσυναίσθηση είναι απαραίτητο εργαλείο για τον ηθοποιό, καθώς έτσι μόνο θα αποδώσει καλύτερα το ρόλο του. Για να γίνει αυτό, ο καλλιτέχνης πρέπει να υποτάξει κάθε εσωτερική του παρόρμηση που θα σταθεί εμπόδιο στο να του επιτρέψει να ζήσει και να αισθανθεί τις ψυχολογικές διαδικασίες του ρόλου⁷³.

Για τη σχέση μεταξύ ηθοποιού και θεατή και του πώς ο δεύτερος μπορεί να συλλάβει το νόημα της καλλιτεχνικής δημιουργίας μίλησε και ο Freud. Ο Αυστριακός ψυχίατρος θεωρούσε πως η διαδικασία της ενσυναίσθησης χρησιμοποιείται από τους θεατές, καθώς τα υποκείμενα που παρακολουθούν ένα έργο νιώθουν την ανάγκη να είναι ήρωες. Για το λόγο αυτό ταυτίζονται με τον ήρωα του ρόλου και θέλουν να δράσουν, να αισθανθούν, να δημιουργήσουν το ίδιο σκηνικό δράσης στο μυαλό τους σύμφωνα με τη συναισθηματική ιδιοσυγκρασία του ρόλου που παρακολουθούν⁷⁴.

Αντίθετη άποψη ως προς τη χρησιμότητα της ενσυναίσθησης στη σχέση μεταξύ ηθοποιού και θεατή και του ηθοποιού με το ρόλο του, εκφράζει ο Γερμανός θεωρητικός του θεάτρου και δραματουργός Bertholt Brecht. Υποστηρίζει πως η προσφυγή στη διαδικασία της ενσυναίσθησης στο χώρο του θεάτρου πρέπει να αποφεύγεται, καθώς η υποκριτική πρέπει να διέπεται πάντα από αυστηρό έλεγχο της λογικής⁷⁵.

Ο Brecht εισάγει στο χώρο του θεάτρου τη θεωρία της αποστασιοποίησης. Με τη θεωρία του αντιτίθεται στις παραδοσιακές θεατρικές θεωρίες, σύμφωνα με τις οποίες ο θεατής μέσω της διαδικασίας της ενσυναίσθησης ταυτίζεται με τον ήρωα και απομακρύνεται κατά κάποιο τρόπο από την πραγματικότητα. Η θεωρία του υποστηρίζει πως ο θεατής δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να οδηγείται σε ταύτιση με τον ήρωα και τη πραγματικότητα του έργου, αλλά να παρακολουθεί απλώς τα όσα συμβαίνουν χρησιμοποιώντας τη λογική του⁷⁶.

⁷² PUDOVKINE, Β. (χ.χ'), *Η τέχνη του ηθοποιού στο θέατρο και τον κινηματογράφο*, μετ. Γιώργος Μεταξάκης, Δαμιανός, Αθήνα, σελ. 18

⁷³ PUDOVKINE, Β. (Χ.Χ') *Η τέχνη...ό.π.*, σελ. 51

⁷⁴ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ, Σ. (1997), *Εντάσεις και Διαστάσεις*, Τυπωθήτω, Αθήνα, σελ.211

⁷⁵ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ, Θ. (1997), *Θεατρική Παιδεία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Τυπωθήτω, Αθήνα, σελ. 211.

⁷⁶ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ, Θ. (1997), *Θεατρική παιδεία.. ό.π..* σελ. 59

Η θεωρία της αποστασιοποίησης του Γερμανού δραματουργού αφορά και στη σχέση του ηθοποιού με το ρόλο του. Αντίθετα με το Στανισλάβσκι, ο Brecht θεωρεί πως ο ηθοποιός δεν πρέπει να ταυτίζεται με το ρόλο του. Να προσπαθεί να υποδυθεί με τρόπο πιο «εγκεφαλικό». Να μην προσπαθεί, δηλαδή, να μπει στο πνεύμα του ρόλου, να περιορίσει τις δευτερες σκέψεις του σχετικά με το πώς βιώνει ή σκέφτεται ο χαρακτήρας του έργου κάποιες καταστάσεις. Να παίζει, λοιπόν, όντας λιγότερο συναισθηματικά φορτισμένος⁷⁷.

Η ενσυναίσθηση, οπότε, έχει απασχολήσει όπως φαίνεται και το θεατρικό χώρο προκαλώντας και εκεί διαφορούμενες απόψεις σχετικά με τη λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητά της.

2.4.6. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η ενσυναίσθηση, λοιπόν, μπορεί να προσεγγιστεί και εφαρμοστεί από πολλούς διαφορετικούς κλάδους των ανθρωπιστικών, κυρίως, επιστημών. Φαίνεται πως οι θεωρητικοί των διαφόρων επιστημονικών αντικειμένων, διατυπώνουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τη φύση της διαδικασίας της ενσυναίσθησης στην εφαρμογή της στα εκάστοτε επιστημονικά πεδία. Κατά αυτό το τρόπο δημιουργούνται κάποιοι προβληματισμοί σχετικά με την έννοια της ενσυναίσθησης και τη λειτουργικότητά της.

Ο Ε.Παπανούτσος ασχολήθηκε με την έννοια της ενσυναίσθησης στο βιβλίο του *Αισθητική*. Δίνει, αρχικά τον εξής ορισμό: «*Ενσυναισθάνομαι*» σημαίνει: «*ερμηνεύω τα 'εγώ' των άλλων κατά το δικό μου 'εγώ', ζω τις κινήσεις, τις χειρονομίες, τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους*»⁷⁸. Έπειτα, ύστερα από μελέτη του μεταφυσικού γερμανικού ιδεαλισμού και ρομαντισμού κατέληξε στους εξής προβληματισμούς:

- Αν κάποιος κατά τη διαδικασία της ενσυναίσθησης βιώνει πραγματικές ή φανταστικές καταστάσεις. Αν είναι δυνατόν, δηλαδή, κατά τη προσπάθεια αναβίωσης των διαφόρων ψυχικών διεργασιών του υποκειμένου του παρελθόντος μπορεί κανείς όντως να ζήσει κάτι αυθεντικό ή απλά μέσω της φαντασίας του να καταλάβει κάποια πράγματα για το υποκείμενο και τον τρόπο που ενήργησε.
- Άλλος προβληματισμός έγκειται στη φύση της ενσυναίσθησης. Αν, δηλαδή, είναι ένα φαινόμενο σχετικό με τη συνείδηση του ατόμου ή αν αποτελεί μέρος άλλου συνειδησιακού φαινομένου, όπως είναι η ανάπλαση ή ο συνειρμός⁷⁹.

⁷⁷ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ, Θ. (1997)...ό.π. 60

⁷⁸ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ε.Π. (1953), *Αισθητική*, Ίκαρος, Αθήνα, σελ. 211

⁷⁹ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ε.Π. (1953), *Αισθητική*...ό.π. σελ. 208

Φαίνεται πως και οι δύο προβληματισμοί έχουν ένα κοινό: αν η ενσυναίσθηση είναι μια ξεχωριστή διανοητική ή ψυχική διεργασία ή αποτελεί κομμάτι της αναπαράστασης συναισθηματικών παραστάσεων. Σε αυτή την προσπάθεια κατανόησης του τι είναι τελικά η ενσυναίσθηση, ο Έλληνας παιδαγωγός και φιλοσόφος καταλήγει στα εξής:

- Η ενσυναίσθηση δεν αποτελεί πρωταρχικό τρόπο σχηματισμού αισθητικών εντυπώσεων. Είναι συμπληρωματικός τρόπος εμπλουτισμού και αποσαφηνισμού των αισθητικών εμπειριών και συγκινήσεων.
- Δεν είναι απαραίτητα ένα συνειδησιακό φαινόμενο. Προσφέρει τόσο ψυχικές όσο και αισθητικές συγκινησιακές εμπειρίες.
- Τέλος, μέσω της ενσυναίσθησης η ψυχή του ατόμου εμπλουτίζεται και μπορεί να καταλάβει εντονότερα και ζωηρότερα συναισθήματα των άλλων, αλλά και τη διαμόρφωση κάποιων καταστάσεων⁸⁰

---

⁸⁰ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ε..Π. (1953)...ό.π.σελ. 219

3. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ

Η πρακτική εφαρμογή της ενσυναίσθησης στις σχολικές αίθουσες είναι κάτι δύσκολο, λόγω του ότι πρόκειται για μια νοητική και ψυχική διεργασία που μπορεί να αναπτυχθεί ή όχι από όλα τα παιδιά.

Είναι, λοιπόν, δύσκολο να προσδιοριστεί η θέση της ιστορικής ενσυναίσθησης στη πράξη. Θεωρητικά ο σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης μέσω της εξέτασης αιτίων και αποτελεσμάτων και η καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης⁸¹.

Η ιστορική ενσυναίσθηση μπορεί να βοηθήσει στην προαγωγή συγκεκριμένων ιστορικών δεξιοτήτων που θα τους βοηθήσουν να ερμηνεύουν και να κατανοούν τη δράση των ανθρώπων του παρελθόντος, τόσο στην εκάστοτε εποχή όσο και στο παρόν⁸².

3.1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΕΥΞΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

A) ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ

Για να επιτευχθεί η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης στους μαθητές υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις που θα βοηθήσουν στην απόκτησή της. Τέτοιοι τρόποι επίτευξης είναι:

- Οι μαθητές να προβάλλουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους κατά τη μελέτη της εκάστοτε ιστορικής περίπτωσης⁸³
- Η επαφή με τις αυθεντικές ιστορικές πηγές που θα βοηθήσει τους μαθητές να εμπλακούν στη κριτική εξέταση αυτών των πηγών. Έτσι, θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τη φύση των ιστορικών συμπερασμάτων⁸⁴.
- Πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ των υποθέσεων που δημιουργούνται από τη φαντασία του ατόμου και της μεθοδικής ιστορικής έρευνας⁸⁵.
- Να μπορούν οι μαθητές να εξετάζουν, εκτιμούν και κατανοούν τις αντιλήψεις και σκέψεις των ανθρώπων του παρελθόντος και να τις ερμηνεύσουν με τέτοιο τρόπο που τις καθιστούν κατανοητές στο σύγχρονο τρόπο σκέψης⁸⁶.
- Να είναι σε θέση να κάνουν μια λογική νοητική αναπαραστάση μέσω των ιστορικών αποδείξεων που διαθέτουν, ώστε να διευκρινίσουν τυχόν ανεπαρκείς πτυχές των αξιών, αντιλήψεων, σκοπών των ανθρώπων του παρελθόντος. Κατά αυτό το τρόπο θα αποφευχθούν τυχόν παρεξηγήσεις, αντιφάσεις και διαμάχες.⁸⁷

⁸¹ ΣΑΚΚΗΣ, Δ., -ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007) *Ιστορικοί τόποι...*

⁸² ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη...* ό.π

⁸³ ΚΑΥΑ, Υ. (2007), "*Historical Empathy...*" ό.π

⁸⁴ FOSTER, S. (2001), "Historical Empathy in Theory and Practice. Some final thoughts" στο Davis, O.L.- Yeager, E.A.- Foster, S.J., *Historical Empathy and Perspective Taking in the social studies*, Rowman and Littlefield

⁸⁵ ΚΑΥΑ, Υ. (2007), ...ό.π

⁸⁶ FOSTER, S.J. (2001).. ό.π

⁸⁷ ΚΑΥΑ, Υ. (2007)..ό.π

- Να εμπλέκονται σε συνεχείς προσπάθειες διαμόρφωσης νοητικών στρατηγικών που έχουν ως στόχο την αποφυγή της κατανόησης του παρελθόντος με τέτοιο τρόπο που να αντανακλά τον τωρινό τρόπο σκέψης⁸⁸.

Γενικότερα, η ιστορική ενσυναίσθηση δε μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ύπαρξη θετικής στάσης από το μαθητή⁸⁹. Δηλαδή, πρέπει ο μαθητής να είναι ανοικτός απέναντι στη γνωστική ικανότητα της ενσυναίσθησης και να προσπαθήσει να την αναπτύξει για να μελετήσει περισσότερο εις βάθος τα ιστορικά γεγονότα. Αν ο μαθητής δεν είναι δεκτικός απέναντι σε αυτό τον τρόπο προσέγγισης της ιστορικής μάθησης τότε δε θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει επαρκώς και επιτυχημένα την ενσυναίσθητική ικανότητα.

Βασικό χαρακτηριστικό για να προσεγγιστεί ενσυναίσθητικά ένα γεγονός είναι η ύπαρξη φαντασίας⁹⁰. Μέσω αυτής μπορεί κανείς να συλλάβει τα συναισθήματα των άλλων και κατά συνέπεια να προβλέψει ή να κατανοήσει τις πιθανές δράσεις των ανθρώπων στον οποίοι τη θέση μπαίνει κατά κάποιο τρόπο. Και η φαντασία είναι κάτι υποκειμενικό που έγκειται στην ιδιοσυγκρασία του κάθε μαθητή. Δε διδάσκεται και δεν υπάρχουν τεχνικές που μπορούν να ακολουθήσουν όσοι δε έχουν ιδιαίτερη αναπτυγμένη αίσθηση της φαντασίας. Η φαντασία δε πρέπει να είναι το μοναδικό εργαλείο ενσυναίσθησης, καθώς τότε είναι πιθανό να οδηγηθούν οι μαθητές σε παρανοήσεις και να ξεφύγουν από τον ιστορικό τρόπο σκέψης, δηλαδή, της κατανόησης των ιστορικών γεγονότων μέσω της εξέτασης αιτίων και αποτελεσμάτων⁹¹. Για το λόγο αυτό, η φαντασία απλώς συμπληρώνει με ένα συγκεκριμένο τρόπο την ανάλυση και την κριτική σκέψη πάνω στα γεγονότα που μελετώνται. Χαλιναγωγείται από τις διαθέσιμες ιστορικές αποδείξεις.

Ο συνδυασμός μεθοδικής ανάλυσης, κριτικής σκέψης και φαντασίας, η οποία συνεπάγεται την ύπαρξη ενσυναίσθητικής ικανότητας, αποτελεί την προοπτική με την οποία αντιμετωπίζουν τα ιστορικά γεγονότα οι ιστορικοί.⁹²

B) ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

Μεγάλο ρόλο όπως είναι φυσικό διαδραματίζουν και οι εκπαιδευτικοί στη παροχή κινήτρων για την ανάπτυξη της ιστορικής ενσυναίσθησης. Αν ο εκπαιδευτικός δεν είναι ο ίδιος δεκτικός απέναντι στη χρήση της ενσυναίσθητικής ικανότητας για τη προσέγγιση και μελέτη των ιστορικών γεγονότων υπό την κατανόηση της οπτικής των ανθρώπων του παρελθόντος, τότε είναι αδύνατο να μπορέσει να εμφυσήσει αυτή τη προοπτική ιστορικής μάθησης στα παιδιά. Για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να

⁸⁸ FOSTER, S.J. (2001).. ό.π..

⁸⁹ BODDINGTON, T.(1980) Empathy and The Teaching of History, in *British Journal of Educational Studies* 28, No1, Taylor & Frames Ltd.

⁹⁰ BODDINGTON, T.(1980) Empathy...ό.π..

⁹¹ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.- ΤΣΙΑΙΜΕΝΗ,Τ.(2007) Ιστορικοί τόποι.. ό.π..

⁹² BODDINGTON, T. (1980) *Empathy*... ό.π..

δώσουν τον απαραίτητο χώρο και χρόνο στην ανάπτυξη της ενσυναισθητικής ικανότητας στους μαθητές τους, υπάρχουν κάποιοι τρόποι επίτευξης, όπως:

- Για να ξεκινήσουν να εξασκούν με τα παιδιά τεχνικές ενσυναισθητικής προσέγγισης ενός θέματος, είναι καλύτερα να μελετήσουν απλά ιστορικά γεγονότα με σαφείς λεπτομέρειες και αποδείξεις. Έτσι, θα είναι πιο εύκολο να διεγερθεί η φυσική περιέργεια των μαθητών για ανακάλυψη και εύρεση απαντήσεων. Πολλοί εκπαιδευτικοί κάνουν το εξής παράδοξο: μελετούν μια περίπλοκη ή ακαταλαβίστικη κατάσταση και τότε προσπαθούν να πείσουν τους μαθητές μέσω της ενσυναίσθησης να διακρίνουν και κατανοήσουν τις διαφορές μεταξύ του μακρινού και πρόσφατου παρελθόντος⁹³.
- Να εντρυφούν στο θέμα που πρόκειται να μελετήσουν και να εμπλέκουν τους μαθητές σε αυτή τη διαδικασία, με το να βρίσκουν και οι ίδιοι υλικό και πηγές πληροφόρησης. Έτσι, τα παιδιά θα δείξουν περισσότερο ενδιαφέρον και θα εμπλακούν στη διαδικασία μάθησης ποιοτικά. Είναι σύνηθες φαινόμενο, οι εκπαιδευτικοί να μην εμβαθύνουν στο θέμα και απλά να παρουσιάζουν μερικώς το ιστορικό πριεχόμενο και να «βομβαρδίζουν» τα παιδιά με αόριστες χρονολογίες⁹⁴.
- Να χρησιμοποιούν αυθεντικές και πρωτογενούς είδους ιστορικές πηγές (τόποι και αντικείμενα μνήμης). Αυτό θα τους βοηθήσει στη βιοματική προσέγγιση μελέτης του θέματος. Θα ενεργοποιηθεί η φαντασία τους και θα προχωρήσουν πέρα από την αφήγηση των ιστορικών γεγονότων από τον εκπαιδευτικό⁹⁵. Συνήθως, όμως, οι εκπαιδευτικοί λόγω πολλών παραγόντων (έλλειψη χρόνο, κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, ανεπαρκή ιστορική παιδεία στις βασικές σπουδές των εκπαιδευτικών)⁹⁶ δείχνουν στα παιδιά δευτερογενούς είδους πηγές (πίνακες, γραφήματα, ιστορικά λογοτεχνικά έργα⁹⁷ βασιζόμενοι στο γνωστικό και αναπτυξιακό επίπεδο των μαθητών. Τέλος, πολύ σημαντικό είναι να κατανοήσουν οι εκπαιδευτικοί πως για να εμπλακούν οι μαθητές στην ενσυναισθητική έρευνα και μελέτη των ιστορικών γεγονότων, χρειάζεται σημαντικό και συμπληρωματικό χρόνο από τον καθιερώμενο που αφιερώνεται στο μάθημα μέσα στην τάξη, ενέργεια και προσπάθεια.⁹⁸

Είναι, λοιπόν, απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να έχουν κάποια γνώση πάνω στη σημαντικότητα της ανάπτυξης της ιστορικής ενσυναίσθησης στη μελέτη των

⁹³ ΚΑΥΑ, Υ. (2007).. ό.π..

⁹⁴ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.

⁹⁵ ΣΑΚΚΗΣ, Δ. – ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007), ...ό.π..

⁹⁶ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία...* ό.π..

⁹⁷ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013), ...ό.π..

⁹⁸ ΚΑΥΑ, Υ. (2007), .. ό.π..

γεγονότων. Γενικότερα, το να κάνουν τους μαθητές τους να ενδιαφερθούν για το μάθημα της Ιστορίας και να προσεγγίζουν τα θέματα μέσω της ενσυναίσθησης, έγκειται σε άλλους παράγοντες, όπως το αν ο εκπαιδευτικός είναι ικανός να εξάρει τη περιέργεια των παιδιών, αν έχει μεταδοτικότητα, αν είναι ενημερωμένος σχετικά με τις καινούριες διαδικασίες μάθησης του κλάδου του. Τέλος, εφόσον η μάθηση είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης της σχέσης μαθητή και εκπαιδευτικού είναι σημαντικό και οι δύο πλευρές να είναι ανοικτές σε νέες μορφές μάθησης και συνδιαλέγονται με στόχο το καλύτερο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα και για τους δύο.

3.2. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ

Υπάρχουν τρόποι για να διδαχθεί η δεξιότητα της ιστορικής ενσυναίσθησης στα παιδιά, συνδυάζοντας φαντασία με επιστημονική σκέψη. Οι τρόποι αυτοί είναι οι ιστορικές πηγές (βλ. Μέρος Γ.), η μίμηση, η δραματοποίηση, η αφήγηση λογοτεχνικών κειμένων. Θα εξεταστεί η εφαρμογή της ιστορικής ενσυναίσθησης μέσα από τη συμβολή του παιχνιδιού ρόλων, των υποθετικών διδακτικών σεναρίων και της δραματοποίησης⁹⁹.

Το παιχνίδι ρόλων είναι ένα είδος παιχνιδιού στο οποίο τα παιδιά μπορούν να αναλάβουν το ρόλο πραγματικών ή φανταστικών χαρακτήρων και μέσα από την ομαδική εργασία μπορούν να πλάθουν τις ιστορίες που μελετάνε, δίνοντάς τους την έκβαση που επιθυμούν¹⁰⁰. Προάγουν και τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς δημιουργούνται συνθήκες προβληματισμού και γνωσιακών συγκρούσεων που ευνοούν την ομαδική εργασία και συζήτηση για την εξαγωγή κοινής λύσης¹⁰¹.

Στο μάθημα της Ιστορίας το παιχνίδι ρόλων πραγματοποιείται ως εξής: ο δάσκαλος ή οι μαθητές διαβάζουν ένα γεγονός και έπειτα, προσπαθούν όλοι μαζί να αναπαραστήσουν το συγκεκριμένο γεγονός. Διανέμουν τους ρόλους, διαμορφώνουν κατάλληλα το σκηνικό, φτιάχνουν διαλόγους και «παίζουν» την ιστορία δίνοντας το δικό τους αποτέλεσμα ή εκείνο που είναι καταγεγραμμένο¹⁰². Είναι μια αποτελεσματική μορφή άσκησης της ιστορικής ενσυναίσθησης, ευνοϊκή για τα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας τα οποία μαθαίνουν μέσω των αισθήσεών τους.

Μία ακόμα πρακτική είναι αυτή των εκπαιδευτικών σεναρίων, όρος που προέρχεται από τον κινηματογράφο. Χρησιμοποιούνται ως πρακτική καλλιέργειας και εφαρμογής της ιστορικής ενσυναίσθησης στις σχολικές αίθουσες, καλώντας τους μαθητές να εξετάσουν διάφορα σενάρια των τρόπων που αντιμετωπίζεται το παρελθόν, τα γεγονότα και τα πρόσωπά αυτού, από τη σύγχρονη και συνεχώς εξελισσόμενη κοινωνία. Μέσω αυτών μπορούν οι μαθητές να καταλάβουν τις ήδη

⁹⁹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013),...ό.π...σελ. 213

¹⁰⁰ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), ...ό.π...σελ. 78

¹⁰¹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013),...ό.π...σελ. 223

¹⁰² ARIS, M. (1999) "History teaching in the primary school (key stages 1&2) in BROOKS, R.-ARIS, M.-PERRY, I., *Effective Teaching of History*, Longman, London and New York

διαμορφωμένες στάσεις και αξίες που έχουν απέναντι σε αυτά τα ζητήματα και να προχωρήσουν στην αλλαγή όσων κρίνονται απαραίτητα¹⁰³.

Τελευταία πρακτική καλλιέργειας της ιστορικής ενσυναίσθησης αποτελεί η δραματοποίηση και αποτελεί δημοφιλή, εναλλακτική μορφή διδασκαλία, ιδιαίτερα για τη προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία. Στόχος της θεατρικής αναπαράστασης είναι να ταυτιστεί η μάθηση των ιστορικών γεγονότων με μια ενδιαφέρουσα διαδικασία για τα παιδιά και όχι σαν απλή αφήγηση γεγονότων. Μέσω της αναπράστασης των γεγονότων τα παιδιά καθίστανται ικανά να κατανοούν το τρόπο σκέψης των άλλων και κατά συνέπεια τα ιστορικά γεγονότα «από μέσα»¹⁰⁴. Συνιστά, λοιπόν, ένα ισχυρό μέσο ιστορικής έκφρασης και διαμόρφωσης ιστορικής γνώσης¹⁰⁵.

Υπάρχουν ορισμένες αρχές που πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε να είναι επιτυχής μια θεατρική αναπαράσταση ιστορικών γεγονότων. Οι αρχές αυτές ορίζουν ότι η δραματοποίηση θα πρέπει να είναι απλή και μικρή σε έκταση, να σέβεται τα πρόσωπα και τα ιστορικά γεγονότα που πρέπει να αντιμετωπίζονται με ακρίβεια και αντικειμενικότητα. Επιπλέον, πρέπει να προάγει την ομαδική συνεργασία, να δημιουργεί γνωσιακές συγκρούσεις στα παιδιά που θα επιλύονται μέσω του διαλόγου και της συζήτησης¹⁰⁶.

3.2.1. ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ

Α) ΩΦΕΛΗ

Οι πρακτικές που αναφέρθηκαν έχουν πολυεπίπεδα οφέλη για τους μαθητές. Ευνοούν την ομοαδοσυνεργατική και βιωματική μάθηση, την κοινωνικοποίηση των παιδιών μέσα από τις ομάδες εργασίας και τις συζητήσεις που πραγματοποιούνται. Ως προς το μάθημα της Ιστορίας οι πρακτικές της δραματοποίησης, του παιχνιδιού ρόλων και των εκπαιδευτικών σεναρίων προάγει την ιστορική κατανόηση, την ιστορική σκέψη μέσω αιτίου-αποτελέσματος, εξοικείωση με το τρόπο που σκέφτονται οι άλλοι και προσπάθεια να μπουν στη θέση του άλλου. Τέλος, συνειδητοποιούν μέσω της φαντασίας του και μιας ψυχαγωγικής σύνδεσης παρόντος-παρελθόντος πως η ιστορία αφορά αληθινούς ανθρώπους που διαμόρφωσαν τα γεγονότα βάσει των όσων βίωναν τότε και όχι με κάποιο σκοπό¹⁰⁷.

Β) ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ

¹⁰³ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013), *Ιστορίας...ό.π..σελ.235*

¹⁰⁴ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013), *Ιστορίας...ό.π..σελ.238*

¹⁰⁵ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η Διδακτική τους, αυτοέκδοση, Αθήνα, σελ.257*

¹⁰⁶ ΚΑΒΑΛΙΕΡΟΥ, Μ. (2006) « Η δραματοποίηση ως διδακτική πρακτική και η χρήση της στη διδασκαλία της Ιστορίας» στο ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ.- ΝΑΚΟΥ, Ερ., *Προσεγγίζοντας την Ιστορική Εκπαίδευση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, Μεταίχμιο, Αθήνα,σελ.246

¹⁰⁷ McDANIEL, N.K, (2000), "Four Elements of Successful Historical Role-Playing in the Classroom" in *History Teacher* 33, No. 3, σελ.159

Η εφαρμογή των πρακτικών καλλιέργειας της ιστορικής ενσυναίσθησης δεν είναι σίγουρο ότι θα επιτευχθεί. Οι πρακτικές της δραματοποίησης, των εκπαιδευτικών σεναρίων και του παιχνιδιού ρόλων μπορεί να φαντάζουν απλές λόγω του ψυχαγωγικού τους χαρακτήρα, αλλά δεν είναι. Εξαρτάται από το πώς θα μπορέσει ο εκπαιδευτικός να εξισορροπήσει τη διαδικασία, ώστε να έχει διδακτικό χαρακτήρα χωρίς να χάνει τον ψυχαγωγικό της. Επίσης, το εύρος των ιστορικών πηγών που θα χρησιμοποιηθούν και θα μελετηθούν για μια πολυποίκιλη και ολόπλευρη γνώση του ιστορικού θέματος, μέσω των οποίων θα οδηγηθούν οι μαθητές στη μάθηση και τη διατύπωση κρίσεων σχετικά με αυτά¹⁰⁸.

Επιπλέον επιφυλάξεις διατυπώνονται σχετικά με το χρόνο που καταναλώνεται για την προετοιμασία των παιχνιδιών ρόλων, η οποία πρέπει να είναι επιμελημένη τόσο από τη πλευρά των μαθητών όσο και από των εκπαιδευτικών¹⁰⁹. Επίσης, η εξασφάλιση συμμετοχής όλων των παιδιών, καθώς και ο ρόλος που θα επιλέξουν να αναπαραστήσουν προκαλεί προβληματισμούς. Ο ρόλος του «κακού» συνήθως είναι ανεπιθύμητος από τα παιδιά, που δεν επιλέγουν να υποδυθούν κατ'επιλογή αυτό το ρόλο. Αν, όμως, κάποιο παιδί επιθυμεί να αναπαραστά το «κακό» τότε είναι καλό να διερευνηθεί η ψυχολογική σύνθεση του παιδιού, η οποία πιθανόν να παρουσιάζει κάποιες παραβατικές τάσεις¹¹⁰.

Τέλος, από το Neil Postman παρουσιάζεται η άποψη πως τα παιχνίδια ρόλων και η δραματοποίηση ως τεχνικές διδασκαλίας ασυνείδητα δημιουργούν στα παιδιά την αίσθηση πως μόνο ότι τους προκαλεί ευχαρίστηση και είναι ψυχαγωγικό, έχει παιδαγωγική αξία. Αυτή η εντύπωση έχει κοινωνικές επιπτώσεις, όπως τον εθισμό στον καταναλωτισμό και την απουσία κριτικής σκέψης με αποτέλεσμα τη χειραγώγηση μέσω της ψυχαγωγίας¹¹¹.

3.3. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια η έννοια της ενσυναίσθησης δε μπορεί να προσδιοριστεί ακριβώς ως προς το νόημα και τη προέλευση του όρου, αλλά και τρόπους πρακτικής εφαρμογής της. Έτσι, είναι λογικό να υπάρχουν κάποιες δυσκολίες στο να εφαρμοστεί η ιστορική ενσυναίσθηση στη σχολική αίθουσα. Αυτές οι δυσκολίες παρουσιάζονται τόσο από μέρους των εκπαιδευτικών και μαθητών, αλλά και της θέσης του μαθήματος της Ιστορίας στο ελληνικό σχολείο, γενικότερα.

¹⁰⁸ TUMBLETY, J. –SKINNER, T. (2004), *Evaluating Role-Play in History Teaching*, <http://www.hca.heacacademy.ac.uk/resources/TDG/reports/tumblety.php>

¹⁰⁹ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας..ό.π..σελ 235*

¹¹⁰ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας..ό.π..σελ. 238*

¹¹¹ POSTMAN, N. *Διασκέδαση μέχρι θανάτου: ο δημόσιος λόγος στην εποχή του θεάματος*, μετ. Φωτεινή Ρουγκάνη-Αφροδίτη Τζαμουράκη, Κατάρτι, Αθήνα 2007.

Μελετώντας κανείς το Αναλυτικό Πρόγραμμα για το μάθημα της Ιστορίας θα δει πως είναι πολύ καθορισμένο ως προς την ύλη του, τον τρόπο και τα μέσα διδασκαλίας¹¹². Επομένως, είναι δύσκολο να αφήσει περιθώριο ανάληψης πρωτοβουλιών για τους εκπαιδευτικούς, με αποτέλεσμα να παρέχεται στείρα γνώση των ιστορικών γεγονότων. Για το λόγο αυτό πιθανόν οι μαθητές να μη δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το μάθημα της Ιστορίας και να είναι υποτιμημένο σα μάθημα. Επίσης, το σύνολο των διδακτικών ωρών που αφιερώνεται στο μάθημα είναι λίγος σε σχέση με το περιεχόμενο των όσων πρόκειται να διδαχθούν, αλλά και ως προς τη σημαντικότητα της στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και του τρόπου σκέψης των παιδιών. Σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας, όπως προαναφέρθηκε σε άλλα κεφάλαια, είναι η διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών με κριτική σκέψη και γνώση των ιστορικών καταστάσεων που διαμόρφωσαν το παρόν και της ιστορικής συνέχειας γενικότερα. Επομένως, θα έπρεπε να δίνεται από την πολιτεία βαρύτητα στο μάθημα αυτό.

Εφόσον, λοιπόν, ο τρόπος διδασκαλίας της Ιστορίας είναι προδιαγεγραμμένος, είναι δύσκολο να αφήσει περιθώριο για την άσκηση και εφαρμογή της ιστορικής ενσυναίσθησης, παρόλου που μέσω αυτής θα μπορέσει να καλλιεργηθεί στους μαθητές η ιστορική συνείδηση, ώστε να κατανοήσουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως ορίζεται στους σκοπούς διδασκαλίας του μαθήματος στο Αναλυτικό Πρόγραμμα¹¹³. Τέλος, άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με το ελληνικό σχολείο, γενικότερα, είναι: ο περιορισμένος χώρος των σχολικών αιθουσών και η απουσία επαρκούς οπτικοακουστικού υλικού και κατάλληλων εποπτικών μέσων¹¹⁴.

Εκτός, όμως, από το Αναλυτικό Πρόγραμμα που δε δίνει εύκολα τη δυνατότητα πειραματισμού νέων διδακτικών μεθόδων, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που δυσχεραίνουν την εφαρμογή της ιστορικής ενσυναίσθησης στη σχολική αίθουσα. Οι εκπαιδευτικοί και η ποιότητα της ιστορικής παιδείας που διαθέτουν, αποτελούν έναν από αυτούς.

Οι εκπαιδευτικοί, λοιπόν, κατά τη διάρκεια των βασικών σπουδών τους δεν έχουν εφοδιαστεί με επαρκή επιστημονική γνώση ως προς το μάθημα της Ιστορίας, οπότε και δε διαθέτουν ιδιαίτερη συναίσθηση του αντικείμενου αυτού¹¹⁵. Επομένως, δεν υπάρχει εξοικείωση των εκπαιδευτικών με την έννοια της ιστορικής ενσυναίσθησης, όπως επίσης με τον τρόπο διδασκαλίας και εφαρμογής της στη σχολική αίθουσα. Για το αν θα εισαχθεί η ιστορική ενσυναίθηση ως τρόπος διδασκαλίας στο μάθημα της Ιστορίας, έγκειται στο πόσο πρόθυμοι είναι οι εκπαιδευτικοί στο να ασχοληθούν με νέες μεθόδους διδασκαλίας, να ενημερωθούν και να πειραματιστούν με αυτές. Σε περίπτωση, όμως, που οι εκπαιδευτικοί εισάγουν την έννοια της ιστορικής ενσυναίσθησης και μάθουν τεχνικές άσκησής της στους μαθητές, προκύπτει μια

¹¹² ΦΕΚ 304/13-03-2003

¹¹³ ΦΕΚ 304/13-03-2003

¹¹⁴ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική..ό.π..σελ. 98*

¹¹⁵ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική..ό.π.*

ακόμη δυσκολία: η αξιολόγησή της¹¹⁶. Είναι δύσκολο να μετρηθούν τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ενσυναισθητική μελέτη των ιστορικών καταστάσεων, διότι αποτελούν προϊόντα συναισθηματικής, κυρίως, διεργασίας. Υπόκεινται στο πόσο αναπτυγμένη είναι η συναισθηματική νοημοσύνη και φαντασία στα παιδιά.

Επομένως, δεν αποτελεί μετρήσιμη μέθοδος διδασκαλίας, που θα βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να καταλάβουν αν έχει κατανοηθεί ή εφαρμοστεί σωστά από τα παιδιά. Παρόλα αυτά, οι εκπαιδευτικοί δε πρέπει να υποτιμάνε τη μαθητική ικανότητα και επινοητικότητα στη διαδικασία της ιστορικής ενσυναίσθησης και γι αυτό είναι χρήσιμο να παρακινούν τα παιδιά συνεχώς να «φανταστούν ότι είναι..» ή «να μπουν στη θέση..»¹¹⁷, ώστε να τους διεγείρουν τη φαντασία, τη φυσική περιέργεια που διαθέτουν και να καταστήσουν τη μελέτη και μάθηση των εκάστοτε ιστορικών καταστάσεων πιο βιωματική στους μαθητές.

Τέλος, η στάση των μαθητών απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας και η εξέλιξη της τεχνολογίας αποτελούν έναν ακόμη παράγοντα δυσκολίας εφαρμογής της ιστορικής ενσυναίσθησης στην πράξη.

Ορισμένες έρευνες έχουν δείξει πως τα παιδιά λόγω της αλματώδους εξέλιξης της τεχνολογίας θεωρούν τους προγόνους διανοητικά ανεπαρκείς επειδή δεν είχαν αναπτύξει τεχνολογία με αποτέλεσμα να δημιουργείται χάσμα ανάμεσα στα παιδιά και τους ανθρώπους του παρελθόντος¹¹⁸. Έτσι, είναι δύσκολο για τα παιδιά να μπουν στη διαδικασία να σκεφτούν όπως οι άνθρωποι του παρελθόντος. Άλλα εμπόδια που προκύπτουν από τη πλευρά των μαθητών είναι :

- Η αδυναμία των μαθητών να προσδιόρισουν και καθορίσουν τη προσωπική τους ταυτότητα. Λόγω του νεαρού της ηλικίας τους είναι αναμενόμενο να μην έχουν επαρκώς αναπτυγμένη αυτογνωσία. Έτσι, είναι εύκολο να δεχτούν απόψεις και θέσεις, όπως αυτές παρουσιάζονται στα σχολικά εγχειρίδια ή με την εκάστοτε οπτική του εκπαιδευτικού, δίχως να τις σκεφτούν κριτικά και να τις περάσουν από λογικό έλεγχο.
- Η αδυναμία των παιδιών να δεχτούν απόψεις των ανθρώπων του παρελθόντος. Αυτό είναι πιο σύνηθες στα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, λόγω του εγωκεντρισμού που τα διακρίνει. Έτσι, οι απόψεις αυτές που δεν έχουν άμεση σύνδεση με τα βιώματα και τις προϋπάρχουσες εμπειρίες των παιδιών, δε γίνονται εύκολα αποδεκτές και δημιουργούν στα παιδιά την αίσθηση πως πρόκειται απλά για μύθους.
- Η περιορισμένη ικανότητα χρήσης της φαντασίας και των ήδη υπάρχουσων γνώσεων που διαθέτουν για να καταφέρουν μέσω της ιστορικής ενσυναίσθησης να μπουν στη θέση των ανθρώπων του παρελθόντος.

¹¹⁶ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), «Ενσυναίσθηση και Διδασκαλία της Ιστορίας στο ΠΕΦ Σεμινάριο 21, Θεωρητικά Προβλήματα και Διδασκαλία της Ιστορίας, Γρηγόρης, Αθήνα.

¹¹⁷ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), «Ενσυναίσθηση και..ό.π. σελ.31

¹¹⁸ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική..ό.π..σελ. 98*

- Σε αυτή τη προσπάθεια των μαθητών, εμπόδια στέκονται και κάποιοι άλλοι παράγοντες όπως: το συγκεκριμένο υλικό ενασχόλησης και η ποσότητά του, το πόσο πρέπει να χρησιμοποιήσουν τη διαδικασία της ενσυναίσθησης σε κάθε άσκηση και, τέλος, η τάση των παιδιών να βλέπουν τη λύση κάθε άσκησης πιο περίπλοκη και σύνθετη από ότι είναι πραγματικά.

Υπάρχουν, λοιπόν, πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στη δυσκολία εφαρμογής στη πράξη της ιστορικής ενσυναίσθησης. Αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν και καταλήγουν σε κάποιο αποτέλεσμα. Έτσι, πρέπει να βρεθεί μια λύση ώστε να υπάρξει ένας αέρας αλλαγής στη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας. Υποθετικά, θα ήταν χρήσιμο οι εκπαιδευτικοί να πειραματίζονται με την έννοια της ιστορικής ενσυναίσθησης και να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στο μάθημα της Ιστορίας. Παράλληλα, να δίνεται η ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς μέσω ενός κατάλληλα διαμορφωμένου Αναλυτικού Προγράμματος, να δίνουν λίγη περισσότερη βάση στη Τοπική Ιστορία, η οποία μπορεί να συνδεθεί άμεσα με τις υπάρχουσες βιωματικές εμπειρίες των παιδιών κι επομένως, να συμβάλλει στο να αλλάξει η υπάρχουσα στείρα, μη ενδιαφέρουσα αντίληψη και στάση των μαθητών απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας.

Β. ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορική ενσυναίσθηση μπορεί ευκολότερα να εφαρμοστεί μέσω της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας. Είναι ένας τρόπος να καταστεί πιο βιωματική η μάθηση, λόγω του ότι αφορά την ιστορία του εκάστοτε τόπου και παρέχει ευκαιρίες άμεσης επαφής των παιδιών με τις ιστορικές αποδείξεις που υπάρχουν στο οικείο περιβάλλον τους. Έτσι, διεγείρεται η φαντασία τους, αποκτούν μορφή η ιστορικές αφηγήσεις και βοηθά στο να μπορέσουν εύκολα να μπουν στη διαδικασία να σκεφτούν και να κατανοήσουν τις δράσεις, τις αντιλήψεις και τις συνήθειες των ανθρώπων του παρελθόντος, σαν να ζούσαν κι εκείνα την εποχή εκείνη.

4.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Τοπική Ιστορία αποτελεί κλάδο της Γενικής Ιστορίας. Αποτελεί επί μέρους κλάδος αυτής, δίνοντας τη δυνατότητα να προσεγγιστεί αλλά και μελετηθεί ευκολότερα. Πιο ειδικά, αποτελεί το ιστορικό υλικό που υπάρχει κοντά στο σχολείο και στο οικείο περιβάλλον των παιδιών.

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας ο όρος ερμηνεύεται ως εξής: «Με τον όρο “Τοπική Ιστορία” εννοούμε τη συνολική (κοινωνική, πολιτισμική, οικονομική και πολιτική) Ιστορία ενός συγκεκριμένου τόπου σε συσχέτισμό με την Ιστορία του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου στον οποίο βρίσκεται (επαρχία, γεωγραφικό διαμέρισμα), αλλά και με την εθνική και παγκόσμια Ιστορία, όσο αυτό είναι εφικτό».¹¹⁹

Επιπλέον, η Τοπική Ιστορία αποτελεί απόδειξη πως η Ιστορία δεν είναι απλές αφηγήσεις και σκόρπια χρονολογικά γεγονότα, διότι υπάρχει παντού γύρω μας (τοπωνύμια, μνημεία, αδριάντες κ.τλ.). Επίσης, παρέχει πληροφορίες για τη διαρκή εξέλιξη της ιστορίας ενός τόπου μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

Έτσι, ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στο τόπο διαμονής ή τη γειτονική, οικεία περιοχή των μαθητών μπορούν να αποτελέσουν κατάλληλο υλικό για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας, αλλά και ένας τρόπος ενεργοποίησης του ενδιαφέροντος των παιδιών για το μάθημα της Ιστορίας. Συμβάλλει, λοιπόν, στη δημιουργία προϋποθέσεων πληρέστερης κατανόησης της Γενικής Ιστορίας με πιο άμεσο και βιωματικό τρόπο, ο οποίος ξεφεύγει από το καταναγκαστικό χαρακτήρα των στείρων αφηγήσεων και περιγραφών του σχολικού εγχειριδίου¹²⁰.

¹¹⁹ ΦΕΚ 3043/13-03-2003

¹²⁰ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις Τοπικής Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

4.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας έχει μεγάλη σημασία, καθώς οι μαθητές μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να κατανοήσουν την εθνική αλλά και παγκόσμια Ιστορία. Για το λόγο αυτό εντάσσεται στο πλαίσιο της Γενικής Ιστορίας και δεν αποτελεί ξεχωριστό κλάδο της ιστορικής επιστήμης. Αποτελεί μια πιθανή γέφυρα μεταξύ της ιστορίας που διδάσκεται στο σχολείο και τη συλλογικής μνήμης των ανθρώπων, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στους ανθρώπους στο πέρασμα του χρόνου¹²¹.

Η Τοπική Ιστορία εισήχθη στην εκπαίδευση στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, καθώς αναγνωρίστηκε η συμβολή της στη μάθηση της Ιστορίας από τα παιδιά, καθώς μέσα από τη μελέτη της τα παιδιά συνειδητοποιούν πως η Ιστορία δεν είναι κάτι γενικό και αόριστο, αλλά κάτι απτό. Επιπλέον, συντελεί στη πιο εύκολη κατανόηση της σύγχρονης πραγματικότητας μέσα από τα χειροπιαστά τεκμήρια του παρελθόντος¹²².

Μπορεί να αφορά τη γενική ιστορία ενός τόπου σε μια συγκεκριμένη περίοδο ή κάποιες αξιοπρόσεχτες στιγμές που συντελέστηκαν στον εκάστοτε τόπο, αλλά ακόμα και τη δράση ανθρώπων που συνέβαλλαν καθοριστικά στην εξέλιξη της τοπικής κοινότητας. Έτσι, λαμβάνοντας κανείς υπόψη τις χειροπιαστές αποδείξεις που μαρτυρά ο χώρος της εκάστοτε περιοχής, αυξάνεται η αξιοπιστία της εκπαίδευσης¹²³.

Η διδασκαλία της μπορεί να ξεκινήσει και από το Νηπιαγωγείο, καθώς η φύση της Τοπικής Ιστορίας είναι τέτοια που επιτρέπει ακόμα και στα παιδιά προσχολικής ηλικίας να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες και γεγονότα, καθώς προσφέρει πολλές ευκαιρίες επαφής των παιδιών με την Ιστορία που υπάρχει παντού γύρω τους. Βέβαια, με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας εισάγεται στη Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου και καταλαμβάνει πέντε (5) διδακτικές ώρες¹²⁴. Οπότε, η ενασχόληση με αυτή στο Νηπιαγωγείο και τις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού αναπτύσσεται ύστερα από βούληση των εκπαιδευτικών.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους εντάσσεται η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, κάποιοι από τους οποίους είναι:

- Η διαμόρφωση της προσωπικής, κοινωνικής κι εθνικής ταυτότητας και η αναγνώριση των στοιχείων εκείνων που τη διαμορφώνουν¹²⁵. Το υλικό που προσφέρει για μελέτη η Τοπική Ιστορία δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να συνειδητοποιήσουν πως ο χώρος στον οποίο ζουν έχει υποστεί αλλαγές μέσα στο χρόνο, τόσο υλικές όσο και συναισθηματικό επίπεδο (αλλαγή νοοτροπιών, αντιλήψεων, καθημερινών συνηθειών). Αν είναι σε θέση να διακρίνουν και να προσδιορίσουν αυτές τις αλλαγές, να προσεγγίζουν τα στοιχεία αυτά που συνετέλεσαν στις αλλαγές αυτά, τότε μπορούν να

¹²¹ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.

¹²² ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007) *Ιστορικοί τόποι..ό.π. σελ. 63*

¹²³ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία..ό.π*

¹²⁴ ΦΕΚ 3043/13-03-2003

¹²⁵ ΦΕΚ 3043/13-03-2003

κατανοήσουν το πώς διαμόρφώθηκε η συλλογική αντίληψη και μνήμη του τόπου τους, αλλά και η δική τους προσωπική ταυτότητα¹²⁶.

- Γνωριμία με τη διαδικασία της ιστορικής έρευνας¹²⁷. Μαθαίνουν να αξιοποιούν τις πηγές του ευρύτερου περιβάλλοντός τους, να τις μελετούν, να τις παρατηρούν και επεξεργάζονται. Επιπλέον, εισάγονται σε μια διαδικασία προβληματισμού και προσπαθούν να εξηγήσουν τις ιστορικές καταστάσεις μέσω πειστικής επιχειρηματολογίας. Γενικότερα, τους δίνεται η ευκαιρία να γίνουν οι ίδιοι οι μαθητές «παραγωγοί της Ιστορίας», αποκτώντας κριτική σκέψη και κατανοώντας τη συσχέτιση του μερικού με του γενικού συνόλου, υποβοηθώντας τη καλύτερη κατανόηση της γενικής Ιστορίας¹²⁸.
- Τέλος, ευαισθητοποιούνται απέναντι στο περιβάλλον. Η καθημερινή επαφή με τους πολιτιστικούς χώρους βοηθάει τα παιδιά να γνωρίσουν και να κατανοήσουν την ιστορία του τόπου τους. Κατά αυτό το τρόπο καλλιεργείται και η αγάπη τους απέναντι στο τόπο και το πολιτισμό τους¹²⁹.

Υποβοηθά, λοιπόν, η Τοπική Ιστορία την ανάπτυξη θετικών συναισθημάτων τόσο απέναντι στο οικείο πολιτισμικό περιβάλλον των παιδιών, όσο και στη Γενική Ιστορία, στην οποία τον τρόπο σκέψης και μελέτης εισάγει τους μαθητές με ένα βιωματικό τρόπο. Έγκειται στη πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών κατά πόσο θα αξιοποιήσουν τα πολιτιστικά ερεθίσματα που προσφέρει το περιβάλλον τόσο γύρω από το σχολείο όσο και του τόπου διαμονής των παιδιών, για να τους εμφυσήσουν την αγάπη και το σεβασμό απέναντι στην ιστορία του τόπου τους, αλλά και να δημιουργήσουν μια διαφορετική αντίληψη για το μάθημα της Ιστορίας γενικότερα.

4.2.1. ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Προσφέρει, λοιπόν, η Τοπική Ιστορία πολλές ευκαιρίες σχετικά με τη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ιδιαίτερα ως προς το μάθημα της Ιστορίας. Αυτό φαίνεται και από τους στόχους που έχουν διαμορφωθεί για αυτή από το πρόγραμμα σπουδών. Κάποιοι στόχοι από αυτούς είναι:

- Ανάπτυξη του ενδιαφέροντος των παιδιών απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας. Όπως έχει λεχθεί παραπάνω, μέσω της ενασχόλησης με τη Τοπική Ιστορία τα παιδιά ευαισθητοποιούνται απέναντι στην ιστορία του τόπου τους, καθώς προσεγγίζουν τη ζωή των ανθρώπων του τόπου τους από διάφορες οπτικές γωνίες (κοινωνικοοικονομική, πολιτική, θρησκευτική κ.τ.λ.). Επιπλέον, εφόσον προσεγγίζουν βιωματικά τη Τοπική Ιστορία, αναπτύσσεται και το ενδιαφέρον τους απέναντι στη Γενική Ιστορία και δίνεται η δυνατότητα να αναπτύξουν τον ιστορικό τρόπο σκέψης και μελέτης, αλλά και ιστορική συνείδηση¹³⁰.

¹²⁶ ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία...ό.π*

¹²⁷ ΦΕΚ 3043/13-03-2003

¹²⁸ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007) *Ιστορικοί τόποι...ό.π.*

¹²⁹ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007) *Ιστορικοί τόποι...ό.π.*

¹³⁰ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις Τοπικής Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

- Αποφυγή στερεοτύπων που σχετίζονται με το τόπο τους. Υπάρχει τάση να δημιουργούνται ψυχολογικά, νοητικά και κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία μπορεί να εμφανίζουν το τόπο τους ως το επίκεντρο του κόσμου ή το αντίθετο. Κάποιες φορές δημιουργούνται μειονεκτικά συναισθήματα στα παιδιά λόγω του ότι πολλές φορές η Γενική Ιστορία υπερτονίζει κατορθώματα ή πολιτιστικά επιτεύγματα άλλων περιοχών, δίχως να συμπεριλαμβάνεται η δική τους¹³¹.
- Κοινωνικοποίηση των παιδιών. Μέσα από τη μελέτη και την ενασχόληση των παιδιών με τις άμεσες πολιτιστικές πηγές του τόπου τους και τα επιτεύγματα ανθρώπων που έδρασαν σε αυτόν τα παιδιά έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και συνειδητοποιούν το πως διαμορφώθηκε η ιστορική μνήμη των κατοίκων της περιοχής τους. Αναγνωρίζουν και ερμηνεύουν τη τοπική νοοτροπία και συμπεριφορά των ανθρώπων της περιοχής τους¹³².
- Εμπέδωση των εννοιών του ιστορικού χρόνου και χώρου. Λόγω του ότι η ενασχόληση με τη Τοπική Ιστορία δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε επαφή με τις ζωντανές αποδείξεις του ιστορικού παρελθόντος της περιοχής τους. Έτσι, μπορούν να προσεγγίσουν τις έννοιες του παρελθόντος και παρόντος με βιωματικό τρόπο. Επιπλέον, έτσι κατανοούν και την έννοια του χώρου. Η αλληλεπίδραση των παιδιών με τον ιστορικό χώρο μπορεί να δώσει νόημα σε ιστορικούς όρους, αλλά και καλλιεργείται και η ευαισθητοποίησή τους απέναντι στο πολιτιστικό τους περιβάλλον, καθώς βλέπουν τα απομεινάρια του ιστορικού τοπικού παρελθόντος τους¹³³.

4.3. Η ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ

Με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας ωφελείται γενικότερα το μάθημα της Ιστορίας, όπως έχει λεχθεί παραπάνω, καθώς ενεργοποιείται το ενδιαφέρον των παιδιών, λόγω της ενασχόλησής τους με τις άμεσες ιστορικές πηγές του περιβάλλοντός τους. Διευρύνει τους σχολικούς ορίζοντες των μαθητών έξω από το στεγανό πλαίσιο του σχολείου.

Η συνεχής αποδείξεις του ιστορικού παρελθόντος σε ένα τόπο, συγκεκριμενοποιούν τη παρουσία της Ιστορίας και δίνουν νόημα σε ιστορικούς όρους και γεγονότα. Τα παιδιά με αυτό το τρόπο συνειδητοποιούν πως η Ιστορία είναι παντού γύρω τους και κατανοούν πως είναι μέρος αυτής της ιστορικής συνέχειας στο χρόνο. Έτσι, λοιπόν, μαθαίνουν να σέβονται τα πολιτιστικά ευρήματα του τόπου τους, ευαισθητοποιούνται απέναντι στο περιβάλλον γενικότερα και επιζητούν μέσω της έρευνας να μάθουν ό,τι κρίνεται απαραίτητο για τη διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης και συνείδησής τους.

¹³¹ ΦΕΚ 3043/13-03-2003 ΣΕΛ.209

¹³² ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις Τοπικής Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

¹³³ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π*

Συντελεί, οπότε, η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας σε μια «αποκεντρική, πλουραλιστική θεώρηση του ιστορικού γίνεσθαι»¹³⁴. Δηλαδή, βοηθά η διδασκαλία της να ανακαλύψουν οι μαθητές τη μοναδικότητα αλλά και πολυπλοκότητα της κοινωνίας, μέσα από τη μελέτη και συνειδητοποίηση των χαρακτηριστικών της ταυτότητάς τους, έτσι όπως διαμορφώνεται από τα συλλογικά χαρακτηριστικά της περιοχής στην οποία ζουν.

Αναπτύσσει δεξιότητες¹³⁵ στους μαθητές, όπως:

- Απόκτηση ιστορικής συνείδησης. Η ενασχόληση και μελέτη των υλικών δεσμών του παρελθόντος (κτήρια, μνημεία, γεφύρια κ.τ.λ) συντελεί στο συναισθηματικό δέσιμο των μαθητών με το τόπο τους, αλλά και στην κατανόηση του τι θα πει Ιστορία.
- Ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Η ιχνηλάτηση της ιστορίας του τόπου τους βοηθά στην ενεργοποίηση της φυσικής περιέργειας των παιδιών. Καλλιεργείται το ενδιαφέρον τους για το μάθημα και συμμετέχουν με μεγαλύτερη προθυμία και διάθεση, καθώς η ιστορία του τόπου τους, είναι ένα κομμάτι της ζωής τους.
- Κοινωνικοποίηση των μαθητών. Είναι ο καλύτερος τρόπος για να έρθουν τα παιδιά σε επαφή μεταξύ τους αλλά και με το περιβάλλον γύρω τους. Επικοινωνούν, συνδιαλέγονται και εξερευνούν τον κόσμο που τους περιβάλλει.

Φαίνεται, λοιπόν, πως η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας έχει πολλά να προσφέρει στη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Λόγω της φύσης της, άμεση και βιωματική προσέγγιση των ιστορικών θεμάτων, είναι κατάλληλη για να διδαχθεί σε μαθητές όλων των σχολικών βαθμίδων, αρκεί να προσαρμοστεί στις ανάγκες τους.

¹³⁴ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις...ό.π.*

¹³⁵ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009), *Όψεις...ό.π.*

4.3.1. ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κρίνοντας από τη φύση και το περιεχόμενο διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας, όσο και από τις δεξιότητες τις οποίες βοηθά να αναπτυχθούν στα παιδιά, θα μπορούσε κανείς να πει πως η διδασκαλία της, ωφελεί σε πολλά θέματα, τόσο της εκπαίδευσης γενικότερα, όσο και της ανάπτυξης των παιδιών.

A) ΓΕΝΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΩΦΕΛΗ

Όπως έχει λεχθεί παραπάνω, η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας ευνοεί τη δημιουργία θετικής στάσης απέναντι στο μάθημα της Ιστορίας, αλλά και διευρύνει τη μάθηση πέρα από το στεγανό πλαίσιο του σχολείου. Πιο ειδικά, συμβάλλει στην επικοινωνία της σχολικής μονάδας με τη τοπική κοινωνία¹³⁶. Εφόσον το μάθημα αφορά τη μελέτη της ιστορίας του τόπου, μέσω της αξιοποίησης των πολιτιστικών καταλοίπων του παρόντος, είναι λογικό να προωθεί την ύπαρξη επικοινωνίας της σχολικής μονάδας με τους τοπικούς φορείς, ώστε να μπορούν να έρχονται σε άμεση επαφή με τη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου και να ενημερώνονται λεπτομερέστερα πάνω σε κάποια ιστορικά θέματα από ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας, που γνωρίζουν κάτι περισσότερο.

Έτσι, ευνοείται η πρόσβαση στο υλικό των ιστορικών πηγών¹³⁷. Η Τοπική Ιστορία προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε άμεση επαφή με τους υλικούς δεσμούς του παρελθόντος, καθώς συγκεκριμενοποιεί τη παρουσία της Ιστορίας παντού τριγύρω. Ενώ, τέλος, καλλιεργείται η θετική στάση των παιδιών απέναντι στο πολιτισμικό περιβάλλον της περιοχής τους¹³⁸.

B) ΩΦΕΛΗ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Η Τοπική Ιστορία, επίσης, έχει ωφέλη και στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς μέσω της φύσης του μαθήματός της, ευνοεί τη βιωματική μάθηση και κατά επέκταση την όλη διαδικασία της μάθησης από πλευράς των μαθητών.

Βοηθά, λοιπόν, στην απόκτηση βασικών γνώσεων της ιστορίας του τόπου τους, αλλά και της Γενικής Ιστορίας και τη μάθηση του τρόπου διεξαγωγής της ιστορικής έρευνας. Μαθαίνουν, έτσι, τα παιδιά να σκέφτονται με τον ιστορικό τρόπο σκέψης. Δηλαδή, εξετάζοντας τα γεγονότα μέσα από τη σχέση αιτιών και αποτελεσμάτων¹³⁹. Επίσης, μαθαίνουν να αναλύουν και να συνθέτουν βασικές ιστορικές έννοιες, αλλά και να κατανοούν τις έννοιες του ιστορικού χώρου και χρόνου.

¹³⁶ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π.*

¹³⁷ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π.*

¹³⁸ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007), *Ιστορικοί τόποι..ό.π.*

¹³⁹ ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, Τ. (2007), *Ιστορικοί τόποι..ό.π.*

Έρχονται, οπότε, τα παιδιά σε μια πρώτη επαφή με το τρόπο διεξαγωγής της ιστορικής έρευνας μέσω της παρατήρησης, προσοχής, αξιολόγησης, αλλά και του ιστορικού τρόπου σκέψης, ασκώντας κριτικό και λογικό έλεγχο στα όσα διαβάζουν ή έρχονται σε επαφή με πρωτογενείς πηγές. Προωθείται μια θετική στάση προς τη διαδικασία της μάθησης γενικότερα.

Γ) ΩΦΕΛΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Τα παιδιά λόγω της άμεσης επαφής τους με τις πρωτογενείς πολιτιστικές πηγές του τόπου τους, ευαισθητοποιούνται απέναντι στην ιστορία του τόπου αλλά και στις προσπάθειες διατήρησής της πολιτιστικής του κληρονομιάς ανέπαφη, ώστε να κληροδοτηθεί έτσι στις επόμενες γενιές.

Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μελλοντική ενεργό συμμετοχή τους στα κοινά του τόπου τους, με στόχο τη διασφάλιση της τοπικής τους ιστορίας, κληρονομιάς και συλλογικής ταυτότητας.

Συμβάλλει, δηλαδή, στη δημιουργία ευσυνείδητων πολιτών με κριτική σκέψη και ιστορική γνώση και συνείδηση. Μπορεί, οπότε, να επιτευχθεί ο βασικός στόχος της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας, όπως έχει διατυπωθεί στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών .

4.3.2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α) ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση είναι κύριο συστατικό των διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης και αφορά την εκτίμηση επίτευξης ή μη των μαθησιακών στόχων που έχουν τεθεί. Είναι μια συνεχής, καθημερινή διαδικασία που έχει ως στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με τις επιδόσεις του μαθητή σε σχέση με τις προσδοκίες που έχει σχηματίσει ο εκπαιδευτικός για τις επιδόσεις που μπορεί να επιτύχει η τάξη του. Έτσι, αφού αποτιμηθεί η επίδοση των μαθητών και κατ'επέκταση η αποτελεσματικότητα των εκάστοτε μεθόδων διδασκαλίας, οργανώνεται είτε μια νέα προσέγγιση των μεθόδων διδασκαλίας σε περίπτωση αρνητικής αξιολόγησης, είτε σε ανατροφοδότηση του υπάρχοντος τρόπου διεξαγωγής των μαθημάτων σε περίπτωση θετικής αξιολόγησης¹⁴⁰.

¹⁴⁰ ΚΑΚΑΝΑ, Δ. (2006) «Τάσεις και πρακτικές της αξιολόγησης στη προσχολική εκπαίδευση» στο ΚΑΚΑΝΑ, Δ.-ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ, Κ.-ΧΑΝΙΩΤΑΚΗΣ, Ν.-ΚΑΒΑΛΑΡΗ, Ε. , *Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση: παιδαγωγική και διδακτική διάσταση. 71 κείμενα για την αξιολόγηση*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.

Υπάρχουν τρεις (3) μορφές αξιολόγησης: η διαμορφωτική, η ενδιάμεση και συλλογική αξιολόγηση. Η διαμορφωτική αξιολόγηση αφορά το είδος της αξιολόγησης που συντελείται καθόλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Προσφέρει διαρκή επανατροφοδότηση, επαναπροσδιορισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας και βελτίωσης του αρχικού σχεδίου διδασκαλίας¹⁴¹.

Η ενδιάμεση αξιολόγηση προσφέρει ένα εποικοδομητικό πλαίσιο βοήθειας και αυτοαξιολόγησης τόσο στους μαθητές, όσο και στους εκπαιδευτικούς. Οι μαθητές μέσω αυτής διαπιστώνουν τα ενδιαφέροντα, τις δυνατότητες που έχουν απέναντι στη μελέτη του εκάστοτε θέματος, αλλά και τις αδυναμίες τους σχετικά με αυτό. Κατ' επέκταση με αυτό το τρόπο ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσδιορίσει τυχόν μεθοδολογικές αδυναμίες, τη μεταδοτικότητα και την αλληλεπίδρασή του με το σύνολο της τάξης. Έτσι, μπορεί σε επιτυχή περίπτωση αξιολόγησης να ενισχυθεί η πορεία του τρόπου διεξαγωγής των μαθημάτων, ή σε αντίθετη περίπτωση να προβούν σε διορθωτικές αλλαγές με στόχο την επίτευξη του επιθυμητού διδακτικού αποτελέσματος¹⁴².

Τέλος, η συνολική αξιολόγηση, όπως προδίδει το όνομα, συντελείται στο τέλος της σχολικής χρονιάς και αφορά, κυρίως, τον έλεγχο του γνωστικού επιπέδου των μαθητών. Όπως είναι αναμενόμενο δε μπορεί να προωθή την ανατροφοδότηση των μαθητικών ικανοτήτων, όμως μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στην ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας από την πλευρά του διδάσκοντος. Δηλαδή, μέσα από τη τελική αξιολόγηση κρίνεται αν κατάφεραν ή όχι να επιτευχθούν οι μαθησιακοί στόχοι που είχαν τεθεί κι αναλόγως των αποτελεσμάτων αυτοαξιολογούνται οι εκπαιδευτικοί και λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τις αλλαγές που πρέπει να κάνουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να έχει καλύτερα αποτελέσματα κατά την εφαρμογή του με άλλους μαθητές.

Β) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η αξιολόγηση ως προς τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας αφορά την εκτίμηση του βαθμού επίτευξης των βασικών σκοπών της Τοπικής Ιστορίας και αποσκοπεί στη συλλογή ανατροφοδοτικού υλικού για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Αντικείμενα αξιολόγησης μπορεί να αποτελέσουν, όπως και σε κάθε μάθημα τα εξής: οι εκπαιδευτικοί στόχοι, οι μέθοδοι διδασκαλίας που θα εφαρμοστούν, το πόσο καλός είναι ο εκπαιδευτικός, αν οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά καθόλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας και κατά πόσο θα μπορέσουν να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες, γνώσεις, στάσεις και αξιών που σχετίζονται με το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας.

¹⁴¹ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η Διδακτική τους*, αυτοέκδοση, Αθήνα, σελ.57

¹⁴² ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον*, σελ.58

Ως συνήθως αρχικά ο εκπαιδευτικός προβαίνει σε μια εκτίμηση των δυνατοτήτων και αδυναμιών των μαθητών σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, σχετικά με το αν μπορούν να κατακτήσουν τις απαιτούμενες ιστορικές έννοιες, να χρησιμοποιούν την ιστορική ορολογία, να κατανοούν τον ιστορικό χώρο και χρόνο. Έπειτα, διατυπώνει τις προσδοκίες του αλλά και τις προσδοκίες των μαθητών απέναντι στο συγκεκριμένο μάθημα. Έτσι, βάσει όλων αυτών σχεδιάζει το τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του μαθήματος¹⁴³.

Μπορούν να αξιολογηθούν: οι στόχοι του προγράμματος, τις διδακτικές μεθόδους που θα ακολουθηθούν σχετικά με την εκμάθηση της ιστορίας του τόπου, την αλληλεπίδραση διδασκόντων και μαθητών αλλά και μεταξύ του σχολείου με την τοπική κοινωνία. Ως προς τα στοιχεία των μαθητών που αξιολογούνται είναι τα εξής: το πόση διάθεση δείχνουν για να ερευνήσουν τις διαθέσιμες πηγές του περιβάλλοντός τους. Αν θα προβούν σε κατάλληλο τρόπο αναζήτησης και κριτικής επεξεργασίας αυτών καθώς και σχετικά με το περιεχόμενο της ιστορίας του τόπου τους, αν θα καταφέρουν να είναι επινοητικοί και να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους για να διεκδύσουν κριτικά στο ιστορικό περιεχόμενο¹⁴⁴.

Επιπλέον, αξιολογείται το αν καταφέρουν οι μαθητές να αναπτύξουν το ενδιαφέρον και τη φυσική τους περιέργεια για ανακάλυψη και μελέτη των στοιχείων που προσφέρει το οικείο περιβάλλον τους και αν αυτές τις δεξιότητες θα τις χρησιμοποιήσουν για την εκπόνηση των δραστηριοτήτων τους. Σε περίπτωση ανάπτυξης των δεξιοτήτων μελέτης, παρατήρησης, συγκέντρωσης, κριτικής σκέψης αν θα είναι ικανά να τις αξιοποιούν στο έπακρο με αποτέλεσμα το επίπεδο διεξαγωγής ιστορικής έρευνας να εμπλουτίζεται και να περνάει σε άλλο ανώτερο επίπεδο έρευνας και σκέψης¹⁴⁵.

Αντικείμενο αξιολόγησης, επίσης, μπορεί να αποτελέσει η ικανότητα των μαθητών να συνεργάζονται για την εκπόνηση δραστηριοτήτων ιστορικού περιεχομένου. Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας βασίζεται στις αρχές της ομαδοσυνεργατικής και ανακαλυπτικής μάθησης, οι οποίες δίνουν δυνατότητα στους μαθητές να είναι πιο δημιουργικοί, να γίνουν «εξερευνητές» της ιστορίας του τόπου τους. Μπορεί να αξιολογηθούν, λοιπόν, οι ικανότητες των παιδιών στο αν συνεργάζονται ομαδικά και αρμονικά, αν συζητάνε για να καταλήξουν σε ένα κοινό αποτέλεσμα, αν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και αν είναι ικανά να φέρουν εις πέρας ερευνητικές δραστηριότητες, κατασκευές. Αν καταφέρουν τα παιδιά να είναι δημιουργικά και επινοητικά στο να αποδώσουν κάπως αυτά που έμαθαν, για παράδειγμα μέσω της αναπαράστασης και του θεατρικού παιχνιδιού¹⁴⁶.

¹⁴³ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η Διδακτική τους, αυτοέκδοση*, Αθήνα, σελ.57

¹⁴⁴ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία..ό.π.* σελ.53

¹⁴⁵ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History Ideology and Strategies. The using of historical sources in the classroom*, Athens.

¹⁴⁶ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία..ό.π.* σελ. 56

Γ) ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Δημιουργούνται, όμως, κάποιοι προβληματισμοί σχετικά με την αξιολόγηση του μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας. Οι προβληματισμοί αυτοί αφορούν τους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους που θέτονται για το συγκεκριμένο μάθημα.

Η φύση της Τοπικής Ιστορίας είναι τέτοια που προωθεί και απαιτεί από τους μαθητές την ανάπτυξη συγκεκριμένων στάσεων και δεξιοτήτων. Στόχοι, λοιπόν, του συγκεκριμένου μαθήματος (όπως έχει παρουσιαστεί παραπάνω) είναι η κοινωνικοποίηση των παιδιών, η ανάπτυξη κριτικής σκέψης, η ευαισθησία απέναντι στη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους και στο περιβάλλον, η ανάπτυξη ενδιαφέροντος για το μάθημα, αποτελούν τους ποιοτικούς στόχους. Όπως φαίνεται εξαιτίας της φύσης των στόχων, που αφορούν ψυχολογικές εκφάνσεις της ανάπτυξης των παιδιών, είναι δύσκολο να μετρηθούν με ακρίβεια, αξιοπιστία και εγκυρότητα¹⁴⁷. Επομένως, είναι δύσκολο να αξιολογηθεί το κατά πόσο το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας θα καταφέρει να έχει θετική επίδραση στην αλλαγή των ήδη διαμορφωμένων στάσεων και αντιλήψεων των παιδιών.

Οι γνωστικοί στόχοι του μαθήματος σχετικά με την απόκτηση βασικών ιστορικών εννοιών, όπως με την κατανόηση του ιστορικού χώρου και χρόνου, οι έννοιες της εξέλιξης, αλλαγής, συνέχειας, η εξαγωγή συμπερασμάτων με τον αιτιώδη τρόπο σκέψης που απαιτεί η μελέτη των ιστορικών γεγονότων, είναι ποσοτικού περιεχομένου. Επομένως, οι ποσοτικοί στόχοι καθίστανται μετρήσιμοι μέσω τεστ, όμως αυτό που αφορά το μάθημα της Τοπικής αλλά και Γενικής Ιστορίας δεν είναι απλά η απόκτηση πολλών πληροφοριών, αλλά το πώς αποκτάται η ιστορική γνώση. Αν, δηλαδή, καταφέρουν οι μαθητές να κατανοήσουν τη χρήση της μεθοδολογίας που απαιτείται για τη διεξαγωγή της ιστορικής έρευνας. Οπότε, δε δίνεται τόση βαρύτητα στην αξιολόγηση της φύσης της ιστορικής γνώσης που αποκτάται αλλά στη πορεία κατάκτησης αυτής¹⁴⁸.

Τέλος, δημιουργείται ακόμη ένας προβληματισμός που αφορά τους εκπαιδευτικούς που επιχειρούν να διδάξουν το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας. Λόγω του ότι το μάθημα έχει βιωματικό χαρακτήρα και δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να είναι πρωταγωνιστές και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να ανακαλύπτουν την ιστορία του τόπου τους μέσα από την επαφή τους με πρωτογενείς πηγές του περιβάλλοντός τους, απαιτείται η επιλογή και ενσωμάτωση κατάλληλων διδακτικών και ερευνητικών προσεγγίσεων που ευνοούν την ενεργητική μάθηση. Για να γίνει, όμως, αυτό εφικτό προϋποθέτει από τους εκπαιδευτικούς επαρκή γνώση της διδακτικής μεθοδολογίας της Τοπικής Ιστορίας, που θα τους οδηγήσει στη κατάλληλη προετοιμασία και οργάνωση της διδασκαλίας¹⁴⁹.

¹⁴⁷ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία...ό.π.* σελ. 56

¹⁴⁸ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία...ό.π.* σελ. 56

¹⁴⁹ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία...ό.π.* σελ. 57

Χρειάζεται, οπότε, και οι εκπαιδευτικοί να μη θεωρούν τους εαυτούς τους αυθεντίες και να προβαίνουν στην αυτοξιολόγησή τους, η οποία θα τους επιτρέψει να οργανώσουν κατάλληλα τη διδασκαλία και να δημιουργήσουν ένα ευχάριστο παιδαγωγικό κλίμα απέναντι στο μάθημα.

Τέλος, η ανάγκη επαρκούς γνώσεων διδακτικής της Τοπικής Ιστορίας έχει αντίκτυπο και στο τρόπο συλλογής δεδομένων ανατροφότητας από τους εκπαιδευτικούς. Πολλοί εκπαιδευτικοί θεωρούν ως μόνο τρόπο εκτίμησης των δυνατοτήτων και όσων έχουν μάθει τα παιδιά είναι οι ερωτήσεις πάνω στο εκάστοτε ιστορικό θέμα¹⁵⁰. Όμως, δεν αποτελεί έγκυρο κριτήριο κι ούτε συνάδει με τις διδακτικές αρχές της ομαδοσυνεργατικής και ερευνητικής μάθησης που εφαρμόζονται κατά τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας.

Οι πιθανοί τρόποι αξιολόγησης που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν από τους εκπαιδευτικούς για την ανίχνευση της κατάκτησης ή εμπέδωσης των γνωστικών στόχων που έχουν τεθεί, είναι μέσω: της ζωγραφικής, κατασκευής χαρτών, ταξινόμησης ιστορικού υλικού, δραματοποίησης¹⁵¹. Οι τρόποι αυτοί είναι πιο έγκυροι στο να πληροφορήσουν σωστά τους εκπαιδευτικούς για να λάβουν την απαραίτητη ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αποτελούν αποτέλεσμα προσωπικής έκφρασης των παιδιών, που προήλθε από τη δική τους βιωματική και άμεση ανάμειξη και συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία, κι επομένως είναι αβίαστος τρόπος ελέγχου των όσων κατακτήσει γνωστικά τα παιδιά και ανταποκρίνεται στις δυνατότητές τους.

---

¹⁵⁰ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία...ό.π.* σελ. 55

¹⁵¹ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching...ό.π.*

4.4. ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

Η ιστορική ενσυναίσθηση έχει ως στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν βαθύτερα τα ιστορικά γεγονότα που μελετούν, μέσω της φαντασίας και του συναισθήματός τους. Έτσι, θα μπορέσουν ο μαθητές να εισχωρήσουν, κατά κάποιο τρόπο στο πνεύμα των ανθρώπων του παρελθόντος και να κατανοήσουν στάσεις και συμπεριφορές τους.

Για την ανάπτυξη της ιστορικής ενσυναίσθησης είναι απαραίτητη η άμεση επαφή των παιδιών με τις ιστορικές αποδείξεις για να καταφέρουν να αντλήσουν στοιχεία που θα εξάρουν τη φαντασία τους και θα τους βοηθήσουν να προσεγγίσουν συναισθηματικά το γεγονός ή το άτομο που μελετάται. Το περιβάλλον και οι πηγές του παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της ιστορικής ενσυναίσθησης, καθώς εκεί τα παιδιά γίνονται ένα με τον ιστορικό χώρο και μπορούν να πλάσουν τα γεγονότα, τα πρόσωπα και το ιστορικό γεγονός στο μυαλό τους, σα να το ζουν εκείνη τη στιγμή, πώς είναι και οι ίδιοι οι μαθητές κομμάτι αυτού του γεγονότος.

Η Τοπική Ιστορία συντελεί ακριβώς στη πραγματοποίηση αυτής της διαδικασίας, καθώς μέσω αυτής έρχονται σε επαφή με αυθεντικά κατάλοιπα του παρελθόντος παρέχοντας πολλά ωφέλη στους μαθητές τόσο για την ανάπτυξη της ενσυναισθητικής ικανότητας, όσο και για το μάθημα της Ιστορίας γενικότερα.

Προαναφέρθηκαν τα ωφέλη της διδασκαλίας και της Τοπικής Ιστορίας σχετικά με το βιωματικό της χαρακτήρα και το πώς συμβάλλει στη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Έτσι, εφόσον μέσω της μελέτης της ιστορίας του τόπου τους τα παιδιά κοινωνικοποιούνται και τους δίνεται η δυνατότητα να επικοινωνήσουν με το κόσμο γύρω τους, μπορούν να ενσυναισθανθούν τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στη περιοχή τους.

Υπάρχει το πλεονέκτημα ότι δένονται τα παιδιά συναισθηματικά με τον τόπο τους και τη πολιτιστική τους κληρονομιά. Η φαντασία τους διεγείρεται και μπορούν να αναπαραστήσουν στο μυαλό τους τα ιστορικά γεγονότα σα να είναι τα ίδια μέρος αυτών. Προκαλείται το αυθόρμητο και γόνιμο ενδιαφέρον των παιδιών που τους οδηγεί στη μελέτη της ιστορίας της περιοχής τους. Έτσι, ενδυναμώνεται η ενσυναισθηματική προσέγγιση της ιστορίας μέσα στο σχολικό περιβάλλον της τάξης και διαφαίνεται από τη προθυμία των παιδιών να ασχοληθούν με το μάθημα, διατυπώνοντας τις απόψεις τους αυθόρμητα, ως συνέπεια των όσων έχουν σκεφτεί ενσυνείδητα ¹⁵² μέσω της αναπαράστασης (ζωγραφικής, θεατρικού λόγου, γραμματειακών εργασιών). Με λίγα λόγια «από παθητικοί επισκέπτες γίνονται ενεργητικοί παρατηρητές» ¹⁵³.

¹⁵² ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία...ό.π.* σελ. 139

¹⁵³ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Θψεις...ό.π.*

Αρχίζουν, λοιπόν, να αναπτύσσουν ιστορική σκέψη και, κυρίως, συνείδηση, που θα τους καταστήσει μελλοντικούς πολίτες με γνώση της Ιστορίας τους και υπεύθυνη στάση για τη διασφάλιση της συνέχειας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οπότε, η Τοπική Ιστορία βοηθά την ανάπτυξη και χρήση της διαδικασίας της ενσυναίσθησης στο μάθημα της Ιστορίας, συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας νοητικής «γέφυρας» μεταξύ των παιδιών και των ανθρώπων του παρελθόντος, με στόχο την ουσιαστική κατανόηση των ιστορικών γεγονότων.

Τέλος, ιδιαίτερα χρήσιμη κρίνεται η διδασκαλία της για τα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής εκπαίδευσης, καθώς λόγω του ότι τα μικρά παιδιά δεν έχουν αναπτύξει ακόμα τη σκέψη που απαιτείται για την κατανόηση των ιστορικών εννοιών. Μέσω της Τοπικής Ιστορίας θα εισαχθούν σε μια πρώτη μορφή ιστορικής έρευνας και μελέτης, θα κατανοήσουν τη διαδικασία της χρονικής αλλαγής (παρελθόν-παρόν) και θα προσεγγίσουν βιωματικά το μάθημα της Ιστορίας, γεγονός που θα έχει αντίκτυπο στη μελλοντική τους στάση απέναντι στο μάθημα.

4.5. ΠΑΡΑΝΟΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Παρόλα τα ωφέλη που επιφέρει η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας τόσο σε γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο για τα παιδιά, όσο και για το μάθημα της Ιστορίας γενικότερα, δε σημαίνει πως η διδασκαλία της αποτελεί πανάκεια λύση για την επίτευξη των παραπάνω. Δημιουργούνται, έτσι κάποιες παρανοήσεις σχετικά με τη φύση, το περιεχόμενο και τη διδασκαλία της.

Οι παρανοήσεις αυτές διατυπώνονται από το Γερμανό ιστορικό Karl-Hermann Beeck και είναι οι εξής: ο υπερβολικός συναισθηματικός τονισμός του «τοπικού», η άποψη πως η Τοπική Ιστορία αποτελεί μια απλουστευμένη μορφή ιστορίας και «ο μύθος του μικρού, άσημου ανθρώπου»¹⁵⁴.

Α) ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ ΠΡΩΤΗ

Η πρώτη παρανόηση αφορά την έμφαση που δίνεται στο «τοπικό» με συναισθηματική φόρτιση. Η Τοπική Ιστορία έχει ως στόχο τη γνωριμία των παιδιών με την ιστορία του τόπου τους και είναι λογικό να τονίζεται η έννοια του «τοπικού», θέλοντας να αγγίξει τις ευαίσθητες χορδές των παιδιών, έτσι ώστε να δεθούν συναισθηματικά με το χώρο και την ιστορία του. Όμως, αυτή η συναισθηματική φόρτιση ενέχει κάποιους κινδύνους. Μελετώντας τη Τοπική Ιστορία υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένα κριτήρια επιλογής μελέτης του ιστορικού υλικού¹⁵⁵. Δηλαδή, η νοσταλγική προσέγγιση της τοπικής ιστορίας μπορεί να επιφέρει τη μελέτη θεμάτων με τοπικό περιεχόμενο και με κριτήριο αν προκαλούν

¹⁵⁴ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της Τοπικής Ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 60

¹⁵⁵ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο... ό.π*

συναισθήματα νοσταλγίας του παρελθόντος. Επίσης, όλη αυτή η περιστροφή γύρω από το παρελθόν και τα συναισθήματα που γεννά, έχει ως αποτέλεσμα την εξιδανίκευση του παρελθόντος, οδηγώντας στη διαμόρφωση λανθασμένης ιστορικής συνείδησης¹⁵⁶.

Επιπλέον, αυτό το συναισθηματικό δέσιμο των παιδιών με την ιστορία του τόπου τους που αποκτάται άμεσα μέσω της επαφής με τις πρωτογενείς πηγές του περιβάλλοντός τους, επηρεάζει τον τρόπο που βλέπουν τα πράγματα. Η αντικειμενικότητα των ιστορικών γεγονότων χάνεται, όταν τα θέματα της Τοπικής Ιστορίας δεν εντάσσονται στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να δίνεται έμφαση μόνο στα ιστορικά εκείνα στοιχεία του τόπου που ευνοούν τη δημιουργία θετικών συναισθημάτων, αποσιωπώντας άλλα στοιχεία που θα κατέστρεφαν αυτή την ωραιοποιημένη εικόνα.¹⁵⁷

Είναι σημαντικό, λοιπόν, να τονίζονται κάποια γεγονότα της Τοπικής Ιστορίας, χωρίς όμως να αποσκοπεί η διδασκαλία τους στην ανάπτυξη τοπικιστικών διαθέσεων, που θα έχουν αρνητικά αποτελέσματα στη μάθηση της Ιστορίας από τα παιδιά.

Β) ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Η δεύτερη παρανόηση σχετίζεται με την άποψη πως μέσω της Τοπικής Ιστορίας επιχειρείται μια εισαγωγή στη Γενική Ιστορία. Η άποψη πως είναι χρήσιμο να διδάσκεται ειδικά στις μικρές ηλικίες πρώτα η Τοπική Ιστορία λόγω του βιωματικού τους χαρακτήρα που θα έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη θετικών στάσεων απέναντι στο μάθημα που θα παραμείνουν και μετά το πέρας ενασχόλησης με αυτό (Δημητριάδου) και λόγω του ότι εισάγει τα παιδιά στο τρόπο ιστορικής σκέψης και έρευνας, έχει εξηγηθεί αναλυτικά παραπάνω. Όμως, η αντίληψη αυτή υποβαθμίζει κατά κάποιο τρόπο τη σημαντικότητα της φύσης και του περιεχομένου της Τοπικής Ιστορίας.

Όπως δίνεται ο ορισμός της Τοπικής Ιστορίας στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, ως παρακλάδι της Γενικής Ιστορίας, δημιουργεί την υπόνοια πως θα μπορούσε να παραλειφθεί η διδασκαλία της. Όμως, όπως υποστηρίζει ο Beeck, δε μπορεί να υπάρξει μάθημα της Ιστορίας χωρίς αυτή.

Δίνεται μεγάλη έμφαση στη φύση της Τοπικής Ιστορίας, δηλαδή, ότι στηρίζεται στη παιδαγωγική αρχή «από τα κοντινά στα μακρινά»¹⁵⁸ και πως δίνει τη δυνατότητα άμεσης μελέτης και ενασχόλησης με τα ιστορικά κατάλοιπα του παρελθόντος, αφήνοντας πάλι να υπονοηθεί ότι τα πολιτιστικά μνημεία ενός τόπου είναι εύκολα προς έρευνα και μελέτη.

¹⁵⁶ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο...* ό.π. σελ.60

¹⁵⁷ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο...* ό.π. σελ.61

¹⁵⁸ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο...* ό.π. σελ.63

Όμως, ο Beeck υποστηρίζει πως δεν υπάρχουν όρια που να διαχωρίζουν με σαφήνεια το τοπικό από το μη τοπικό. Η εποπτικότητα των τοπικών μνημείων δε σημαίνει πως τα κάνει ευκολότερα ως προς τη μελέτη τους και πως είναι ξεκομμένα από το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο. Αντίθετα, υπάγονται σε ευρύτερο ιστορικό πλέγμα και είναι το ίδιο περίπλοκα ως προς τη μελέτη τους με άλλα ιστορικά κατάλοιπα του παρελθόντος που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση της Γενικής Ιστορίας¹⁵⁹.

Τέλος, η αντίληψη πως η εμπλοκή των μαθητών με τις πρωτογενείς πολιτιστικές πηγές του τόπου τους θα βοηθήσει στην άμεση ιστορική κατανόηση των γεγονότων, δεν ευσταθεί. Η απλή θέα και η απλή επαφή με τις πηγές του περιβάλλοντος δε μπορεί να βοηθήσει ούτε στην αναπαράσταση του παρελθόντος μέσα στο μυαλό των παιδιών¹⁶⁰. Δηλαδή, χωρίς τη διεξαγωγή έρευνας με τον τρόπο που πραγματοποιείται από τους ιστορικούς, δεν είναι δυνατή ούτε η ενσυναισθηματική προσέγγιση.

Γ) ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ ΤΡΙΤΗ

Η τρίτη παρανόηση αφορά το περιεχόμενο της Τοπικής Ιστορίας. Η Τοπική Ιστορία ασχολείται με τις εξής θεματικές περιοχές¹⁶¹:

- Τοπογραφία: οι μεταβολές που έχουν συντελεσθεί στο φυσικό τοπίο, τα τοπωνύμια, οι αρχιτεκτονικοί χώροι.
- Καθημερινές ανθρώπινες δραστηριότητες: η καθημερινή ζωή των ανθρώπων, οι συνήθειες, τα ήθη και έθιμα, τα επαγγέλματα.
- Οικογένεια: η οικογένεια παίζει κεντρικό ρόλο στη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας ως κοινωνικό φαινόμενο. Μελετάται η μορφή, ο ρόλος της και το θεσμικό πλαίσιο.
- Τοπική Κοινότητα: η οποία προσφέρει πλούσιο υλικό σχετικά με τη πρώτη εγκατάσταση των κατοίκων στη περιοχή, τη κυρίαρχη πολιτική ταυτότητα που έχει διαμορφώσει μέσα στο χρόνο, τυχόν μεταναστευτικές κινήσεις, δημογραφικά στοιχεία, η τοπική οικονομία.

Φαίνεται, λοιπόν, πως η Τοπική Ιστορία μελετά πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων σε κάθε τόπο. Δίνει, δηλαδή, στοιχεία του τοπικού πολιτισμού και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζεται και ως «Ιστορία του Πολιτισμού» ή «Ιστορία από τα κάτω». Το περιεχόμενο της Τοπικής Ιστορίας κάνει λόγο για το «*μύθο του μικρού ανθρώπου*»¹⁶². Υποστηρίζει, λοιπόν, πως είναι καλό να τονίζονται οι πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων που έζησαν στον εκάστοτε τόπο, όμως με μέτρο, χωρίς υπερβολή, καθώς μπορεί να δημιουργήσει διάφορες παρανοήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της Τοπικής και Γενικής Ιστορίας. Η έμφαση στην ιστορία των άσημων

¹⁵⁹ BEECK, K.H. (1973), *Landesgeschichte im Unterricht*, Kastellaun, Dusseldorf.

¹⁶⁰ BEECK, K.H. (1973), *Landesgeschichte..ό.π*

¹⁶¹ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π*

¹⁶² BEECK, K.H. (1973), *Landesgeschichte..ό.π*

και φτωχών ατόμων που έζησαν και έδρασαν στο παρελθόν προκαλεί μια ιδεολογική φόρτιση που πλέκει το εγκώμιο αυτών των ανθρώπων. Η προβολή της ζωής αυτών των ανθρώπων και των επικρατουσών αξιών της εποχής τους, προκαλεί την αίσθηση πως οι αξίες αυτές είναι καλό να ακολουθούνται ακόμη και σήμερα, καθώς επιτελούν μια προσπάθεια ηθικής διαμόρφωσης του χαρακτήρα των ανθρώπων της τοπικής κοινότητας ¹⁶³. Κατα αυτό το τρόπο η Ιστορία χάνει την αντικειμενικότητά της, παρεκκλίνει από τους βασικούς της στόχους και μπορεί να μετατραπεί σε μέσο χειραγώγησης της μάζας.

Παρόλα, λοιπόν, τα ωφέλη από τη διδασκαλία της Ιστορίας και της προσπάθειας που γίνεται για εκτενέστερη ενασχόληση με θέματα Τοπικής Ιστορίας στις σχολικές τάξεις, ξεκινώντας από το Νηπιαγωγείο, θέλει προσοχή στις μεθόδους που ακολουθούνται γι αυτό και απαιτεί ειδικές γνώσεις από τους εκπαιδευτικούς. Διότι, όπως φαίνεται, μπορεί εύκολα να παρερμηνευθεί η φύση και το περιεχόμενό της και να αντιμετωπιστεί ως μια εύκολη λύση για ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των παιδιών για το μάθημα της Ιστορίας.

---

¹⁶³ ΒΑΪΝΑ. Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο... ό.π. σελ. 70*

Γ. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

5. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα καθίσταται κατάλληλη για διδασκαλία και ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των παιδιών για το μάθημα, καθώς δίνει τη δυνατότητα βιωματικής εμπειρίας των ιστορικών γεγονότων μέσω των πηγών που παρέχει το φυσικό περιβάλλον γύρω τους. Γενικότερα, όμως, οι αντιλήψεις και τα συμπεράσματα διαμορφώνονται από τις διαθέσιμες πηγές, καθώς αποτελούν τις ζωντανές αποδείξεις ενός κόσμου που έχει περάσει αλλά έχει αφήσει το σημάδι του ανεξίτηλο μέσα στο χρόνο.

Ορίζονται, λοιπόν, οι ιστορικές πηγές ως «*το σύνολο των ίχνών που άφησαν ηθελημένα ή αθέλητα τα ιστορικά πρόσωπα*»¹⁶⁴. Τα ίχνη αυτά μπορεί να είναι κείμενα, αντικείμενα, μαρτυρίες οπτικοακουστικού υλικού και μας πληροφορούν για το ιστορικό γίνεσθαι κάθε τόπου.

5.1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

Οι τρόποι με τους οποίους άφησαν οι άνθρωποι του παρελθόντος το στίγμα τους είναι ποικίλοι. Εξαιτίας της φύσης των πολιτιστικών ιστορικών αποδείξεων δημιουργήθηκε η ανάγκη κατηγοριοποίησή τους. Κατηγοριοποιούνται γενικά (πρωτογενείς- δευτερογενείς, εκούσιες-ακούσιες) αλλά και ως προς τη μορφή τους.

5.1.1. ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

I. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ-ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ

Οι πρωτογενείς πηγές αποτελούν τις άμεσες πηγές, καθώς είναι εκείνες που θεωρούνται σύγχρονες της εποχής που μελετάται. Είναι γραμμένες από ανθρώπους εκείνες της εποχής ή πρόσωπα που ήταν κοντά στα χρονικά ή τοπικά γεγονότα που έλαβαν χώρα την περίοδο εκείνη¹⁶⁵. Είναι συνήθως γραπτής μορφής ή αρχαιολογικού τύπου ευρήματα, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα άμεσης επαφής και μελέτης και για το λόγο αυτό προτιμώνται κατά τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας και της προσδίδουν το βιωματικό της χαρακτήρα.

Οι δευτερογενείς πηγές είναι έμμεσης μορφής αφού αποτελούν ερμηνείες των παρελθοντικών γεγονότων γραμμένες σε μια ύστερη περίοδο από τότε που συνέβησαν αυτά. Τέτοιου είδους πηγές αποτελούν τα ιστορικά συγγράμματα, λογοτεχνικά έργα ιστορικού περιεχομένου και εικαστικά έργα ιστορικού περιεχομένου¹⁶⁶.

¹⁶⁴ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας..ό.π*

¹⁶⁵ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π*

¹⁶⁶ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις..ό.π*

II. ΕΚΟΥΣΙΕΣ- ΑΚΟΥΣΙΕΣ ΠΗΓΕΣ/ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Εκούσιες είναι οι πηγές/μαρτυρίες που πληροφορούν ή δίνουν στοιχεία με τη θέληση του προσώπου που τα δημιούργησε ή έγραψε. Συνήθως είναι σύγχρονες της εποχής που μελετάται, καθώς αποσκοπούσαν στην επικοινωνία των ανθρώπων του παρελθόντος. Αντίθετα, οι ακούσιες πηγές/μαρτυρίες δίνουν τη δυνατότητα πληροφόρησης πέρα από τα στοιχεία που ήθελε να προβάλλει στην εποχή του ο δημιουργός τους.

III. ΕΠΙΣΗΜΕΣ-ΑΝΕΠΙΣΗΜΕΣ ΠΗΓΕΣ

Οι πηγές που χαρακτηρίζονται ως επίσημες είναι εκείνες που προέρχονται από τα πολιτειακά όργανα ή άλλων φορέων, όπως η εκκλησία ή τα διάφορα συνθήματα, αλλά και οι διάφορες συνθήκες ή διαπραγματεύσεις που αφορούν τις διεθνείς σχέσεις μεταξύ των χωρών. Ανεπίσημες πηγές χαρακτηρίζονται εκείνες οι πηγές που προέρχονται από ιδιώτες και το υλικό τους δεν είχε δημοσιευθεί την εποχή που δημιουργηθεί. Τέτοιου είδους υλικό αποτελούν υπομνήματα, σημειώματα και προσωπικές καταγραφές του δημιουργού.

IV. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ-ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Όπως προδίδει η ονομασία τους οι δημοσιευμένες πηγές, είναι εκείνες οι πηγές που έχουν εκδοθεί γραπτώς ή ηλεκτρονικώς, είτε την εποχή στην οποία ανήκαν, είτε μετέπειτα αφού πρώτα υποβλήθηκαν σε σχετική μελέτη και επεξεργασία. Αντίστοιχα, οι πηγές που χαρακτηρίζονται ως αδημοσίευτες είναι εκείνες που αποτελούν μέρος ιδιωτικών συλλογών και είναι επίσημα ή ανεπίσημα αρχεία που δεν έχουν έρθει στη δημοσιότητα, διότι μπορεί να βρίσκονται στην κατοχή απλών ανθρώπων και για το λόγο αυτό δεν έχουν αξιοποιηθεί ή παραμένουν άγνωστες¹⁶⁷.

5.1.2. ΜΟΡΦΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

Οι μνήμες που άφησαν πίσω οι άνθρωποι του παρελθόντος είναι ποικίλων μορφών. Αυτά τα είδη κατηγοριοποίησης των ιστορικών πηγών είναι τα εξής:

- ΓΡΑΠΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Τα βιβλία και τα άρθρα τοπικής ιστορίας, τα απομνημονεύματα και οι βιογραφίες, χειρόγραφα κείμενα και σημειώματα, καθώς και εφημερίδες εθνικού και τοπικού τύπου¹⁶⁸, αποτελούν τις γραπτές ιστορικές πηγές.

- ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Οι προφορικές πηγές αποτελούν συνήθως μαρτυρίες των ανθρώπων του παρελθόντος. Όμως, και οι μύθοι ή οι θρύλοι της λαϊκής παράδοσης αποτελούν προφορικές ιστορικές πηγές¹⁶⁹.

¹⁶⁷ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Οψεις..ό.π*

¹⁶⁸ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Οψεις..ό.π*

¹⁶⁹ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Οψεις..ό.π*

- ΟΠΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Στις οπτικές πηγές ιστορικής πληροφόρησης περιλαμβάνονται το κινηματογραφικό, τηλεοπτικό, φωτογραφικό, ηλεκτρονικό υλικό, αλλά και διάφορα έργα τέχνης με τη μορφή της εικόνας.

Επίσης, οι διάφοροι χάρτες (ιστορικοί, πολιτικοί, τοπογραφικοί, εμπορικοί, ναυτικοί) δίνουν τη δυνατότητα άντλησης ποικίλων πληροφοριών σχετικά τη Γενική αλλά και Τοπική Ιστορία και γι αυτό χρησιμοποιείται ευρύτατα στις σχολικές αίθουσες.

- ΜΝΗΜΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Όπως προδίδει το όνομα, πρόκειται για τα μνημεία, τα αντικείμενα τέχνης και καθημερινής ζωής, αλλά και για το ίδιο το τοπίο από μόνο του, που μπορεί να προσφέρει πολλές ιστορικές πληροφορίες.

Αυτές οι μορφές ιστορικών πηγών χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς, στην προσπάθειά τους να φέρουν τους μαθητές τους σε επαφή με τις χειροπιαστές αποδείξεις του ιστορικού παρελθόντος, ώστε να καταστεί πιο βιωματικό το μάθημα της Ιστορίας.

5.2. ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

5.2.1. ΟΙ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Το τοπίο δίνει τη δυνατότητα να φανεί η ανθρώπινη παρέμβαση πάνω στην επιφάνεια της γης¹⁷⁰. Οποιοδήποτε τοπίο έχει σημάδια ανθρώπινης παρέμβασης και υφίσταται αλλαγές από την ανθρώπινη κοινωνία και τις συνεχώς εξελισσόμενες ανάγκες της, έχει ιστορία¹⁷¹. Έτσι το φυσικό τοπίο μεταβάλλεται σε ιστορικό. Από το τοπίο μπορεί κανείς να αντλήσει πλήθος πληροφοριών και μπορεί να αποτελέσει άριστο έναυσμα για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας, καθώς είναι ορατή, άμεση προσβάσιμη ιστορική πηγή που μπορεί να καταστήσει βιωματικό το χαρακτήρα του μαθήματος.

Ένα τοπίο έχει πολλές πηγές, όπως είναι τα τοπωνύμια, οι τοποθεσίες, τα δημόσια και εκκλησιαστικά κτίρια, οι βιβλιοθήκες. Στις πηγές του τοπίου συγκαταλέγονται, επίσης, τα ερείπια και τα αντικείμενα μνήμης. Τα ερείπια δεν εννοούνται με αρνητική έννοια, όπως συνηθίζεται, καθώς είναι τα απομεινάρια του παρελθόντος που δίνουν τη δυνατότητα άμεσης μελέτης και επεξεργασίας του πολιτισμικού περιβάλλοντος. Τέτοιου είδους ερείπια θεωρούνται οι σπηλιές, οι τάφοι, οι οχυρώσεις, τα γεφύρια, τα πηγάδια, τα δημοτικά ρολόγια, οι σταθμοί, οι μύλοι¹⁷².

Όλα τα παραπάνω βοηθάνε στη συνειδητοποίηση της ιστορικής εξέλιξης μιας κοινωνίας στο χρόνο, αλλά και στη προσπάθεια προσέγγισης αυτού του ορατού παρελθόντος μέσω της ιστορικής ενσυναίσθησης. Σε αυτό το σκόπο συντελούν και τα αντικείμενα μνήμης, τα οποία είναι τα αγαλμάτα και οι αδριάντες επιφανών

¹⁷⁰ ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις...ό.π*

¹⁷¹ ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2004), «Πηγές του τοπίου». Τα μνημεία και οι μνημειακοί τόποι» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.- ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. *Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα

¹⁷² ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις...ό.π*

προσώπων της τοπικής κοινωνίας αλλά και ευεργετών. Μέσω αυτών δίνεται η δυνατότητα εξερεύνησης της Τοπικής Ιστορίας μέσα από τη συμβολή διαφόρων ανθρώπων στην εξέλιξή της, τόσο κοινωνικοοικονομικά, όσο και πολιτιστικά. Έτσι, δημιουργείται και ένας συναισθηματικός δεσμός με αυτά τα αντικείμενα μνήμης, που αποτρέπουν τα παιδιά από τυχόν καταστροφές ή βανδαλισμούς αυτών.

Οι πηγές του τοπίου έχουν το πλεονέκτημα πως είναι επισκέψιμες και είναι αυτό που τις διαφοροποιεί από άλλου είδους ιστορικές πηγές. Προσφέρουν ποικίλες διδακτικές δυνατότητες και ένα μαθησιακό περιβάλλον γεμάτο ερεθίσματα, προϋπόθεση γνωστικής και κοινωνικής αναάπτυξης των μαθητών, αλλά και κατάκτηση των πρώτων βασικών ιστορικών εννοιών (πριν, τώρα, μετά) κατά τον Bruner.

Οι μαθητές μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες σχετικά με την επιλογή μελέτης των πηγών που είναι διαθέσιμες στο περιβάλλον του σχολείου. Οι μαθητές εισάγονται στον ιστορικό τρόπο σκέψης και έρευνας τόσο σε τοπικό όσο και σε γενικό επίπεδο. Η εμπλοκή των παιδιών στη μάθηση με ενεργητικό και πρωταγωνιστικό ρόλο συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντι στη πολιτιστική τους κληρονομιά, αλλά και στην ιστορική τους εγγραμματοσύνη¹⁷³.

Τα τοπωνύμια, τα ονόματα δρόμων και πλατειών προσφέρουν το κατάλληλο έναυσμα για την ενασχόληση με τη Τοπική Ιστορία. Μπορούν οι μαθητές να αντλήσουν πολλές πληροφορίες σχετικά με την ιστορία και την επιλογή του, διερευνώντας το πότε δόθηκε η ονομασία, πως πάρθηκε η απόφαση για την ονοματοδοσία του, πώς τοποθετείται χρονικά, αν έχει σχέση με κάποιο θρύλο ή πρόσωπο της λαϊκής παράδοσης¹⁷⁴.

Οι μνημειακοί τόποι, λοιπόν, με όλες τις περαιτέρω πηγές του, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και της τοπικής νοοτροπίας. Οπότε, είναι κατάλληλο είδος για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας.

---

¹⁷³ ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2004), «Πηγές του τοπίου. Τα μνημεία και οι μνημειακοί τόποι» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.- ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. *Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα

¹⁷⁴ ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2004), «Πηγές του τοπίου...ό.π

5.2.2. ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Οι εικόνες κυριαρχούν παντού, προσελκύουν το βλέμμα, ειδικότερα των παιδιών μικρής ηλικίας και ειδικά εκείνων που ανήκουν στο προχειριστικό στάδιο και μαθαίνουν μέσω των αισθήσεών τους. Για το λόγο αυτό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας, ειδικά στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Θεωρούνται «εύκολη» πηγή εξαιτίας της απλότητάς της και θεωρείται απλά ως μια οπτική αναπαράσταση γεγονότων. Όμως, οι εικόνες έχουν τη δική τους ερμηνευτική προσέγγιση και εναπόκεινται σε συστηματική μελέτη και ανάλυση μέσα από συγκεκριμένες ενέργειες, καθώς υπάρχουν κάποια στάδια ανάλυσης των εικόνων¹⁷⁵.

Αυτά τα στάδια πρέπει να τα γνωρίζει ένας εκπαιδευτικός, ώστε να μπορέσει να διδάξει τις τεχνικές ανάλυσης των εικόνων στα παιδιά. Έτσι, ο εκπαιδευτικός δείχνοντας μια εικόνα στα παιδιά τους ζητάει να την παρατηρήσουν προσεκτικά. Έπειτα, να συζητήσουν όλοι μαζί και να σκεφθούν σε ποια εποχή ανήκει και τι είδους εικόνα είναι (έργο τέχνης, φωτογραφία ή ιστορικού μυθιστορήματος) ώστε να μπορέσουν τα παιδιά να την τοποθετήσουν στην εποχή που ανήκει και να συλλάβουν το πνεύμα της εποχής. Συζητούν για τις συνθήκες δημιουργίας της και προσπαθούν να αναλύσουν τους συμβολισμούς της εικόνας και να προβούν σε μια προσπάθεια ερμηνείας των μηνυμάτων της. Τέλος, παρουσιάζουν μια συνολική ερμηνεία της εικόνας προσπαθώντας να τις συνδέσουν με τα γεγονότα ή την ύλη που μελετώνται¹⁷⁶.

Η κατανόηση των εικόνων μπορεί να αποκαλύψει πολλά σχετικά με το τρόπο σκέψης των ανθρώπων του παρελθόντος, τις στάσεις και την ιδεολογία τους. Μπορεί να αποκαλυφθεί ένας ολόκληρος κόσμος στα μάτια των παιδιών¹⁷⁷.

¹⁷⁵ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), ...ό.π..

¹⁷⁶ ΑΖΕΛΗΣ, Α. (2004), «Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία και την εξέταση του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.-ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

¹⁷⁷ ΑΖΕΛΗΣ, Α. (2004), «Οι εικόνες ως...ό.π..

5.2.3. ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Οι νέες τεχνολογίες εξελίσσονται ραγδαία τα τελευταία χρόνια και τα περισσότερα παιδιά είναι πλέον εξοικειωμένα με αυτές και προτιμούν να μαθαίνουν μέσω αυτών παρά με τους παραδοσιακούς τρόπους μάθησης. Λόγω των έντονων κινούμενων εικόνων και των δυνατοτήτων που παρέχουν, τις καθιστούν ελκυστικές στα παιδιά και γι αυτό γίνεται προσπάθεια να χρησιμοποιούνται στις σχολικές αίθουσες.

Ειδικά για το μάθημα της Ιστορίας οι νέες τεχνολογίες μπορούν να επιτύχουν πολλούς από τους στόχους της, όπως τη καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης. Επιπλέον, παρέχουν ένα δημιουργικό περιβάλλον μάθησης όπου τα παιδιά μπορούν να κάνουν τις επιλογές τους και να είναι πρωταγωνιστές. Έτσι, η μάθηση καθίσταται πιο ενδιαφέρουσα και βιωματικού χαρακτήρα και τα παιδιά αντιλαμβάνονται θετικά τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας κι αποκτούν κίνητρα μάθησης¹⁷⁸.

Με τη χρήση νέων τεχνολογιών εμπλουτίζεται η ιστορική σκέψη και ξεφεύγει από την απλή συσσώρευση ιστορικών πληροφοριών, η οποία πρέπει να απομνημονευτεί¹⁷⁹. Δίνεται η δυνατότητα μέσω διαφόρων λογισμικών Ιστορίας τα παιδιά να αναπαραστήσουν τα γεγονότα και να επιχειρήσουν μια προσομοίωση αυτών, να αντλήσουν περισσότερο υλικό¹⁸⁰, αλλά και να κατανοήσουν καλύτερα το ευρύτερο πλαίσιο του μαθήματος μέσα από τις εικόνες, τις αναπαραστάσεις, τις ανταλλαγές απόψεων μεταξύ τους¹⁸¹.

Η χρήση, λοιπόν, των υπολογιστών στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας έχει πολλά οφέλη για τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών και το πώς αντιλαμβάνονται το μάθημα. Επιπλέον, βοηθά στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και συνείδησής τους.

¹⁷⁸ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη...ό.π*

¹⁷⁹ ΚΑΒΒΟΥΡΑ, Θ. «Ιστορικές Πηγές και Περιβάλλοντα Μάθησης Ιστορίας με χρήση ΤΠΕ» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.- ΚΟΚΚΙΝΟΣ,Γ. (επιμ.), *Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

¹⁸⁰ ΚΑΒΒΟΥΡΑ, Θ. «Ιστορικές Πηγές και...ό.π.

¹⁸¹ ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη...ό.π*

5.3. ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τα μουσεία διαθέτουν και εκθέτουν διάφορα αντικείμενα μνήμης που δημιουργήθηκαν είτε από τα πρόσωπα εκείνης της εποχής ή μεταγενέστερα με σκοπό να πληροφορήσουν για την εποχή εκείνη. Για το λόγο αυτό αποτελούν πρωτογενείς πηγές πληροφόρησης, ειδικά για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Συχνά οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν επισκέψεις σε μουσεία ώστε να έρθουν τα παιδιά σε άμεση επαφή με τα πολιτιστικά αντικείμενα ενός τόπου και να συνειδητοποιήσουν πως το παρελθόν έχει αφήσει πίσω του χειροπιαστές αποδείξεις και δεν είναι κάτι αφηρημένο που δε συνδέεται με αυτά.

Τα περισσότερα μουσεία θέλοντας να προσεγγίσουν τις νεαρές ηλικίες και να υποβοηθήσουν τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας, έχουν δημιουργήσει τα παιδικά μουσεία, όπου τα εκθέματα παρουσιάζονται κατάλληλα για την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των παιδιών¹⁸². Έτσι, η επίσκεψη στο μουσείο καθίσταται διασκεδαστική και δίνει τη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών από τα παιδιά, αλλά και την ενθάρρυνση της ενεργής συμμετοχής τους που οδηγεί στη δημιουργική έκφρασή τους. Όμως, λόγω του μικρού αριθμού παιδικών μουσείων στην Ελλάδα, έχουν δημιουργηθεί κάποια μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται στα περισσότερα μουσεία της χώρας.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων εφαρμόζονται σε ειδικά διαμορφωμένους και εξοπλισμένους χώρους με παιδαγωγικό υλικό προορισμένο για χρήση και μελέτη από τα παιδιά¹⁸³. Επίσης, πραγματοποιούνται δραστηριότητες στο τέλος της περιήγησης στο μουσείο, οι οποίες καθιστούν τους μαθητές πρωταγωνιστές και τους δίνουν τη δυνατότητα να νιώσουν πώς είναι να ζουν όπως οι άνθρωποι του παρελθόντος. Μπορούν να παίξουν, να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν μεταξύ τους, να αλληλεπιδράσουν με το χώρο και να αναπτύξουν ιστορικό τρόπο σκέψης¹⁸⁴.

¹⁸² ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

¹⁸³ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

¹⁸⁴ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

5.3.1. ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Παρόλο που τα μουσεία δίνουν τη δυνατότητα γνωριμίας και επαφής των παιδιών με πολιτισμικά στοιχεία του τόπου τους ή του ευρύτερου περιβάλλοντος, πολλοί ιστορικοί πως δεν αφήνουν τα παιδιά να έρθουν σε άμεση και ολόπλευρη επαφή με τα πολιτισμικά απομεινάρια του παρελθόντος. Το περιβάλλον των μουσείων είναι αυστηρό, προκαθορισμένο και οριοθετημένο, αποπνέοντας ένα τυπικό πλαίσιο μάθησης¹⁸⁵.

Ο Καναδός ιστορικός Christopher Moore θεωρεί πως τα παιδιά ιδιαίτερα της προσχολικής αγωγής, επωφελούνται περισσότερο όταν βλέπουν τα αντικείμενα μνήμης των ανθρώπων του παρελθόντος στο φυσικό τους χώρο. Στον ιστορικό τους χώρο τα μνημεία φαντάζουν πιο αρμονικά και ευέλικτα και τροφοδοτούν γόνιμα τη φαντασία των παιδιών, ώστε να συνδέσουν όλα τα στοιχεία που χρειάζονται στο μυαλό τους για να κατανοήσουν βαθύτερα το ιστορικό πλαίσιο αυτών. Είναι τέτοια η δυναμική του χώρου με τα αντικείμενα, τις μυρωδιές, το τοπίο του που παρέχει αφορμές για αναπαράσταση και παιχνίδια ρόλων¹⁸⁶ που ενθαρρύνει την ιστορική ενσυναίσθηση.

Την προτίμησή του στην αξιοποίηση των ιστορικών χώρων εκφράζει και ο Νορβηγός ιστορικός Ebbe Hertzberg, υποστηρίζοντας πως τα παιδιά μέσα στον ιστορικό χώρο μπορούν να αλληλεπιδράσουν με αυτόν αλλά και μεταξύ τους, αναπτύσσοντας γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες και μια αίσθηση του παρελθόντος¹⁸⁷. Αντίθετα, τα μουσεία παρουσιάζουν τα πολιτισμικά στοιχεία του παρελθόντος, αλλά με ένα τρόπο που ενημερώνει θεωρητικά τα παιδιά σχετικά με τα εκθέματα, χωρίς να δίνεται η δυνατότητα σύνδεσης με προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες τους, ώστε να συνδέσουν βιωματικά τα όσα βλέπουν.

5.4. ΧΡΗΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

Οι ιστορικές πηγές, λοιπόν, βοηθάνε την εκπαιδευτική διαδικασία του μαθήματος της Ιστορίας, καθώς αποδεικνύουν πως το παρελθόν και οι δράσεις των ανθρώπων του δεν είναι αφηρημένες έννοιες, αλλά υπάρχουν αποδείξεις τριγύρω που μαρτυρούν την παρουσία του μέσα στο χρόνο. Έτσι, τα παιδιά συνειδητοποιούν πώς όσα διδάσκονται δεν είναι απλές πληροφορίες, αλλά υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα, τα οποία μπορούν να μελετήσουν με τη βοήθεια των όσων άφησαν πίσω τους οι άνθρωποι του παρελθόντος ως παρακαταθήκη.

¹⁸⁵ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

¹⁸⁶ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

¹⁸⁷ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και...ό.π.*

Η χρήση των πηγών βοηθά στην «αναβίωση» των εμπειριών του παρελθόντος, που υποστήριζε ο Collingwood και κατά συνέπεια στη καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης¹⁸⁸. Η επαφή των παιδιών ειδικά με τις πρωτογενείς πηγές ιστορίας βοηθά στο να αναπαραστήσουν στο μυαλό τους το χώρο, τα πρόσωπα, τα γεγονότα και να καταλάβουν τη σύνδεση των ιστορικών γεγονότων, τα αίτια και τα αποτελέσματα ορισμένων καταστάσεων, να μπορούν να ερευνούν και να σκέφτονται, δηλαδή, σαν ιστορικοί.

Η ενασχόληση των μαθητών με τη μελέτη των ιστορικών πηγών προάγει τη κριτική σκέψη, και άλλες δεξιότητες όπως την εστίαση της προσοχής, παρατήρησης, το ενδιαφέρον, της αξιολόγησης των ιστορικών γεγονότων. Όλα αυτά συντελούν στην κατανόηση και εκτίμησης του τρόπου σκέψης και δράσης των ανθρώπων του παρελθόντος¹⁸⁹. Η ιστορική ενσυναίσθηση, όμως, απαιτεί προσεκτική μελέτη και ανάλυση, αλλά και εύρος πηγών για να υπάρχει αντικειμενικότητα και ολόπλευρη θεώρηση των γεγονότων και αυτό είναι δύσκολο να επιτευχθεί πλήρως από τα παιδιά., ιδιαίτερα εκείνα μικρής ηλικίας¹⁹⁰.

Η ιστορική ενσυναίσθηση, όμως, ενέχει κάποιους κινδύνους. Πολλές φορές, λόγω της συναισθηματικής φόρτισης με τον τόπο και την πολιτισμική του κληρονομιά, οι μαθητές είναι πιθανό να μπερδέψουν την ιστορική με τη συναισθηματική ενσυναίσθηση. Τα παιδιά συνήθως κρίνουν τα γεγονότα από τη δική τους προσωπική οπτική και από τη δική τους συμπεριφορά¹⁹¹. Αυτή η συμπεριφορά δεν μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη των στόχων του μαθήματος της Ιστορίας και ούτε επιτυγχάνεται η κατανόηση των στάσεων και συμπεριφορών των ανθρώπων του παρελθόντος με κριτήριο τη δική τους εποχή, το να «μπουν» δηλαδή οι μαθητές στη θέση εκείνων των ανθρώπων.

Τέλος, ένα ακόμα προβληματισμός σχετικά με το πόσο ευνοεί η χρήση των πηγών τη καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθητικής διαδικασίας, αφορά την «απενεργοποίηση» της φυσικής περιέργειας για μάθηση και ανακάλυψη που διαθέτουν τα παιδιά. Αυτό μπορεί να συμβεί εξαιτίας του ότι γίνεται μεγάλη προσπάθεια οι μαθητές να σκέφτονται και να μελετάνε σαν ιστορικοί και ταυτόχρονα να προσπαθούν να ενσυναισθανθούν τα πρόσωπα και τα γεγονότα του παρελθόντος. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα κάποιοι μαθητές να είναι καλύτεροι στη μελέτη των ιστορικών θεμάτων με το τρόπο που ενδείκνυται από τους ιστορικούς και κάποιοι άλλοι να προσεγγίζουν τα θέματα με τη διαδικασία της ιστορικής ενσυναίσθησης και της φαντασίας τους¹⁹².

¹⁸⁸ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον..ό.π*

¹⁸⁹ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον..ό.π*

¹⁹⁰ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History Ideology and Strategies. The using of historical sources in the classroom*, Athens., σελ.70

¹⁹¹ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History.. σελ.72*

¹⁹² SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History.. σελ.80*

Γενικότερα, όμως, αναγνωρίζεται η συμβολή τους στη καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης μέσα από ένα ενεργητικό τρόπο μάθησης. Δίνουν μια αίσθηση της πραγματικότητας του παρελθόντος, το οποίο φωτίζεται και δεν αποτελεί πια μυστήριο. Σε συνδυασμό με τη φαντασία τους και τα ιστορικά στοιχεία που έχουν στη διάθεσή τους οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν τη διανοητική και ψυχολογική κατάσταση των δρώντων προσώπων του παρελθόντος, σα να διαδραματίζονται πάλι μπροστά στα μάτια του μαθητή ή σα να βρισκόταν ο ίδιος μπροστά στα γεγονότα του παρελθόντος¹⁹³.

5.5. ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

5.5.1. ΩΦΕΛΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

Η χρήση των πηγών αποτελεί μοντέρνα μέθοδο ιστορικής διδασκαλίας, που παρακινεί το μαθητή να είναι ενεργητικός ερευνητής και τον ωφελεί σε πολλά επίπεδα.

Οι πηγές χρησιμοποιούνται λόγω της αύρας αυθεντικότητας που αποπνέουν. Οι ιστορικοί πάντα λαμβάνουν υπόψη τις πηγές για να οικοδομήσουν σταθερές, αμετάβλητες και αξιόπιστες αρχές γνώσης των ιστορικών θεμάτων¹⁹⁴.

Ενθαρρύνει την ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης με την εμπλοκή τους στην ερευνητική διαδικασία ανακάλυψης και μελέτης των διαφόρων πηγών και τους συστήνει τη φύση της συλλογικής μνήμης μιας τοπικής κοινωνίας, αλλά και πολλές άλλες διαστάσεις της κατασκευής της Ιστορίας¹⁹⁵.

Η χρήση των ιστορικών πηγών στη σχολική αίθουσα ως μια διαδικασία γνωστικά απαιτητική αλλά και πιο αποτελεσματική στη προσέγγιση της γνώσης του παρελθόντος βοηθούν τους μαθητές να εξοικειωθούν με την ιστορική έρευνα και τον ιστορικό τρόπο σκέψης. Γίνονται κατά κάποιο τρόπο ιστορικοί και επιζητούν να φέρουν στο φως την αλήθεια¹⁹⁶.

Ευνοούν τη διδασκαλία της Ιστορίας προσφέροντας ένα κατάλληλο περιβάλλον μάθησης για τα παιδιά γεμάτο κίνητρα μάθησης μέσα στο οποίο μπορούν να αναπτύξουν γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικό ρόλο και μαθαίνουν την Ιστορία από «πρώτο χέρι»¹⁹⁷.

¹⁹³ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον..ό.π..σελ.132*

¹⁹⁴ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History.. σελ.63*

¹⁹⁵ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History..*

¹⁹⁶ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον..ό.π..σελ.150*

¹⁹⁷ ΦΑΝΑΡΙΩΤΟΥ, Α. (2003) *Η διδασκαλία της Ιστορίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα από το περιβάλλον και τα μουσεία*, Βόλος

5.5.2. ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

Η χρήση των ιστορικών πηγών παρόλα τα ωφέλη και το μοντέρνο χαρακτήρα που προσδίδει στη διδασκαλία της Ιστορίας, αν δε χρησιμοποιηθεί σωστά από εκπαιδευτικούς και μαθητές, παρουσιάζει κάποιες δυσλειτουργίες.

Υπάρχει ένα γενικό πλαίσιο προβληματισμών σχετικά με την εκτεταμένη χρήση των ιστορικών πηγών στις σχολικές αίθουσες. Ο έλεγχος της αντικειμενικότητας των πηγών, μέσα από έλεγχο και σύγκριση πολλών ιστορικών αποδείξεων μεταξύ τους, είναι ένας από τους προβληματισμούς. Οι πηγές μπορεί να εξυπηρετούν εθνικιστικά συμφέροντα ή οι ιστορικοί που τις μελετούν, με αποτέλεσμα να χάνεται η αξιοπιστία τους και να τείνει η ιστορική γνώση που αποκτάται από τη μελέτη αυτών, να αποσκοπεί και να προβάλλει εθνικιστικά συμφέροντα. Για το λόγο αυτό, πρέπει οι πηγές να υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο της αυθεντικότητάς τους¹⁹⁸.

Επιπλέον, η αίσθηση της αυθεντικότητας που προκαλεί ένα συναισθηματικό δέσιμο των παιδιών με τα πολιτισμικά απομεινάρια του περιβάλλοντός τους, ενέχει τον κίνδυνο εξιδανίκευσης του παρελθόντος και υποθάλλει συντηρητικές «εμμονές» εύρεσης της χαμένης αθωότητας του παρελθόντος¹⁹⁹.

Σε ένα πιο ειδικό παιδαγωγικό πλαίσιο που αφορά τη χρήση των ιστορικών πηγών κατά τη διδασκαλία του μαθήματος, μπορεί να προκύψουν ορισμένες δυσλειτουργίες. Η απλοϊκή προσέγγιση των πηγών από τους μαθητές είναι η πιο σημαντική (Μαυροσκούφης). Η ιστορική έρευνα των πηγών χρειάζεται μεθοδευμένη και διαρκή ανάλυση, απαιτεί ωριμότητα και ικανότητα ανάληψης ευθυνών, δεξιότητες που είναι πιο ανεπτυγμένες στους ενήλικες, παρά στα παιδιά. Υπάρχει ένας συγκεκριμένος τρόπος διεξαγωγής της ιστορικής ανάλυσης των πηγών, που δεν έχει με τον ψυχαγωγικό χαρακτήρα των μαθησιακών δραστηριοτήτων²⁰⁰.

Η αποσπασματικότητα αλλά και ο μικρός αριθμός διαθέσιμων πηγών που μπορούν να έχουν στη διάθεσή τους εκπαιδευτικοί και μαθητές, δημιουργούν μια αίσθηση στους μαθητές ότι η ιστορία παράγεται από τις ίδιες τις πηγές²⁰¹. Αν τα παιδιά δε γνωρίζουν το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι πηγές, δε μπορούν να προσδιορίσουν τη φύση των πηγών και δε μπορούν να συνδυάσουν τις πληροφορίες που αντλούν από τη μελέτη των πηγών με τις κατάλληλες ιστορικές γνώσεις²⁰².

Δυσχεραίνεται, έτσι, η απόκτηση αντικειμενικών ιστορικών γνώσεων, εφόσον υπάρχει περίπτωση απουσίας του ιστορικού και εννοιολογικού πλαισίου για την ένταξη των πηγών, οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν από τους μαθητές ότι είναι «όχι θέσει, αλλά φύσει τεκμήρια»²⁰³.

¹⁹⁸ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History*.. σελ.67

¹⁹⁹ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History*..ό.π..

²⁰⁰ SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History*..ό.π

²⁰¹ ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ, Δ. (1997), *Η σχολική Ιστορία στη Β' Βάθμια εκπαίδευση (1975-1995)*,

Κυριακίδη, Αθήνα.

²⁰² ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας Μάθησις*..σελ.181

²⁰³ ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ, Δ. (1997), *Η σχολική Ιστορία*..ό.π

Επομένως, ο ψυχαγωγικός χαρακτήρας της διδασκαλίας της Ιστορίας δε πρέπει να παραγκωνίζει τις παραδοσιακές μεθόδους μάθησης, αλλά συνδυαστικά να λειτουργούν για την επίτευξη της σφαιρικής ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης και συνείδησης.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Η ενσυναίσθηση είναι ένας πολυδιάστατος όρος που μπορεί να προσεγγιστεί από πολλά επιστημονικά πεδία. Υπάρχουν πολλοί ορισμοί σχετικά με την ερμηνεία του όρου, ο πιο απλός που συνοψίζει το νόημα της έννοιας είναι αυτός της ικανότητας «να μπαίνει κανείς στη θέση του άλλου». Δηλαδή, το να μπορεί κανείς να σκεφτεί και δράσει σαν ήταν κάποιος άλλος στην εκάστοτε κατάσταση. Να μπορεί μέσω της φαντασίας του να αναπαριστά στο μυαλό του τα πρόσωπα και τα γεγονότα και να συνειδητοποιεί τις πράξεις και τις σκέψεις τους.

Η φύση του όρου είναι συναισθηματική και έγκειται στο άτομο αν θα καταφέρει να την αναπτύξει. Κυρίως, εφαρμόζεται στο κλάδο της ψυχολογίας, αλλά μπορεί να βρει χώρο και σε άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, όπως την κοινωνιολογία, τη φιλοσοφία, το θέατρο αλλά και στην Ιστορία.

Στο χώρο της Ιστορίας αποτελεί μοντέρνα μέθοδο διδασκαλίας που έχει ως στόχο να βοηθήσει τα παιδιά να αποκτήσουν μια πιο συναισθηματική προσέγγιση των γεγονότων του παρελθόντος. Εφαρμόζονται πολλές πρακτικές εξάσκησης των μαθητών στην ιστορική ενσυναισθητική διαδικασία. Καθιστά το μάθημα πιο βιωματικό, πιο ενδιαφέρον. Συνίσταται στις αρχές της ομοδοσυνεργατικής και ανακαλυπτικής μάθησης, που καθιστά τους μαθητές πρωταγωνιστές για να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να κάνουν κτήμα τους τις ιστορικές γνώσεις, όπως αναφέρει και η Τσιαντούλη Ευαγγελία στο βιβλίο της «Διδακτική αξιοποίηση στοιχείων πολιτισμού και παιδαγωγικού υλικού παλαιού σχολείου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας: οι περιπτώσεις νηπιαγωγείων Γόννων και Μακρυχωρίου του Νομού Λάρισας». Είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, τα οποία εξαιτίας του γνωστικού σταδίου στο οποίο βρίσκονται αντιμετωπίζουν κάποιους γνωσιακούς περιορισμούς που αναφέρονται παρακάτω.

Χαρακτηριστικά του αναπτυξιακού πεδίου των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι η έλλειψη προσοχής, ο εγωκεντρισμός, η έλλειψη λογικής σκέψης, η μάθηση μέσω των αισθήσεων, η αδυναμία προσδιορισμού του χρόνου και των διαστάσεων του, η αδυναμία κατανόησης αφηρημένων και ιστορικών εννοιών. Όλα αυτά μπορούν να επιλυθούν μέσω της ιστορικής ενσυναίσθησης, καθώς τους δίνεται η δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τον ιστορικό χώρο και τα αντικείμενα του παρελθόντος. Συνειδητοποιούν πως το παρελθόν δεν είναι κάτι αφηρημένο αλλά τα χνάρια του υπάρχουν τριγύρω, επιβεβαιώνοντας ορατά και απτά την ύπαρξή του. Μπορούν βλέποντας τις φυσικές αλλαγές του ιστορικού χώρου ή τα πολιτισμικά στοιχεία του περιβάλλοντός τους να κατανοήσουν τη βασική χρονική διαστάση παρόν-παρελθόν. Εξαλείφεται ο εγωκεντρισμός (επικέντρωση στο σώμα τους και τα δικά τους συναισθήματα), καθώς μέσω της ιστορικής ενσυναίσθησης προσεγγίζουν τα συναισθήματα των άλλων και μάλιστα των προσώπων του παρελθόντος. Αποκτούν δεξιότητες, όπως εκείνη της προσοχής, παρατήρησης, συγκέντρωσης και όλα αυτά σε ένα κατάλληλα δομημένο μαθησιακό περιβάλλον ανάλογα με την ηλικία, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.

Η συμβολή της Τοπικής Ιστορίας και η χρήση των ιστορικών πηγών δίνει τη δυνατότητα εφαρμογής στην πράξη των σχολικών αιθουσών της ιστορικής ενσυναίσθησης. Αφορά την ιστορία του τόπου τους, άρα κάτι οικείο για τα παιδιά που μπορεί να συνδεθεί με τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις και εμπειρίες τους. Είναι η ιστορία του τόπου τους και αυτό τους παρακινεί να ενδιαφερθούν περισσότερο και να αναπτύξουν στάσεις ευαισθητοποίησης, προστασίας και διατήρησης της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Επιπλέον, συνειδητοποιούν τη συλλογική τους μνήμη και ταυτότητα και κατά συνέπεια, τον εαυτό τους.

Για να αναπτυχθεί, όμως, σωστά και να χαραχθεί ουσιαστικά στις καρδιές και το μυαλό των παιδιών χρειάζεται προσπάθεια από τον εκπαιδευτικό και θέληση να ενημερώνεται διαρκώς για το αντικείμενο της Ιστορίας και τις εξελίξεις του, να θέτει το τρόπο διδασκαλίας του υπό αμφισβήτηση ώστε να μπορεί να δει και να διορθώσει τυχόν λάθη, να μη θεωρεί τον εαυτό του ως αυθεντία.

Έτσι, παρόλη την υποβαθμισμένη θέση του μαθήματος της Ιστορίας στο ελληνικό σχολείο και της αρνητικής άποψης που έχει διαμορφωθεί από τους μαθητές για αυτό, είναι δυνατό να αλλάξει. Το Νηπιαγωγείο αποτελεί το πρώτο χώρο κοινωνικοποίησης των παιδιών μετά την οικογένεια, οπότε πρέπει να του προσφέρονται ευχάριστες και κατάλληλα σχεδιασμένες για την ηλικία τους δραστηριότητες μάθησης. Αν ένας κατάλληλα ενημερωμένος σχετικά εκπαιδευτικός επιχειρήσει μέσω της Τοπικής Ιστορίας και των πηγών, οι οποίες προσφέρουν πληθώρα παιδαγωγικών πελονεκτημάτων για αυτές τις ηλικίες, να εμφυσήσει στα παιδιά την καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης, τότε είναι δυνατό να εγγράψει το μάθημα της Ιστορίας ως κάτι βιωματικό, προσιτό και διασκεδαστικό.

Η αντίληψη αυτή θα ακολουθεί τα παιδιά και στις επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Ακόμα και αν αργότερα η φύση του μαθήματος δεν είναι ίδια με τότε, ακόμα και αν ο εκπαιδευτικός δεν είναι πρόθυμος να προσεγγίσει με εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας το μάθημα, τα παιδιά που από μικρή ηλικία έχουν εξασκηθεί στην ιστορική ενσυναίσθηση, δε θα αντιμετωπίσουν το μάθημα ως αδιάφορο και γεμάτο με πληροφορίες απλώς για απομνημόνευση και επίτευξη μεγαλύτερων σχολικών επιδόσεων'.

Αντίθετα, θα επιζητούν από μόνα τους τρόπους να αναλύσουν περαιτέρω τα ιστορικά θέματα, με τη βοήθεια της φαντασίας και της ιστορικής ενσυναίσθησης, αλλά και σε μεγαλύτερη ηλικία πλέον, μέσα από τη διεξαγωγή σοβαρής ιστορικής έρευνας.

Υπό αυτές τις συνθήκες μπορεί να καταστεί δυνατός ο στόχος του μαθήματος της Ιστορίας, σχετικά με τη διαμόρφωση κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, με ιστορική γνώση και συνείδηση, διαθέτοντας την κατάλληλη ιστορική παιδεία που θα τους ευαισθητοποιήσει απέναντι στην ιστορία του τόπου τους, τη διαφύλαξη και προστασία της πολιτισμικής τους κληρονομιάς, ώστε να τη παραδώσουν ανέπαφη στις επόμενες γενιές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

7.1. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ΑΖΕΛΗΣ, Α. (2004), «Οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία και την εξέταση του σχολικού μαθήματος της Ιστορίας» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.-ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΒΑΪΝΑ, Μ. (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της Τοπικής Ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα.
- ΓΟΥΣΤΕΡΗΣ, Σ. (1998), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.
- ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ, Θ. (1997), *Θεατρική Παιδεία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Τυπωθήτω, Αθήνα.
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Κ. (2002), *Ιστορία και Γεωγραφία στη Πρώτη Σχολική Ηλικία. Εφαρμογή και Αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης στον Ιστορικό Χώρο*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.
- ΚΑΒΑΛΙΕΡΟΥ, Μ. (2006) « Η δραματοποίηση ως διδακτική πρακτική και η χρήση της στη διδασκαλία της Ιστορίας» στο ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ.- ΝΑΚΟΥ, Ειρ., *Προσεγγίζοντας την Ιστορική Εκπαίδευση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΚΑΒΒΟΥΡΑ, Θ. «Ιστορικές Πηγές και Περιβάλλοντα Μάθησης Ιστορίας με χρήση ΤΠΕ» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.- ΚΟΚΚΙΝΟΣ,Γ. (επιμ.), *Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΚΑΚΑΝΑ,Δ. (2006) «Τάσεις και πρακτικές της αξιολόγησης στη προσχολική εκπαίδευση» στο ΚΑΚΑΝΑ, Δ.-ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ, Κ.-ΧΑΝΙΩΤΑΚΗΣ,Ν.-ΚΑΒΑΛΑΡΗ,Ε. , *Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση: παιδαγωγική και διδακτική διάσταση. 71 κείμενα για την αξιολόγηση*, Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.
- ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. (2003), *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ, Χ. (2005), *Ιστορική σκέψη και Ενσυναίσθηση των μαθητών της Α' Βάθμιας και Β' Βάθμιας Εκπαίδευσης στην Ιστορία*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), *Ιστορία-Περιβάλλον και η Διδακτική τους*, αυτοέκδοση, Αθήνα
- ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, Γ. (1999), «Ενσυναίσθηση και Διδασκαλία της Ιστορίας στο ΠΕΦ Σεμινάριο 21, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδασκαλία της Ιστορίας*, Γρηγόρης, Αθήνα.

- ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ, Δ. (1997), *Η σχολική Ιστορία στη Β' Βάθμια εκπαίδευση (1975-1995)*, Κυριακίδη, Αθήνα.
- ΝΑΚΟΥ, Ειρ. (2000), *Τα παιδιά και η Ιστορία*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ε. (1953), *Αισθητική*, Ίκαρος, Αθήνα.
- ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ, Σ. (1997), *Εντάσεις και διαστάσεις*, Τυπωθήτω, Αθήνα.
- ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2000), «Οι έννοιες της Ιστορίας. Από την ιστορική γνώση στην ιστορική κατανόηση στο περιβάλλον» στο περ. *Μνήμων*, τόμος 22.
- ΡΕΠΟΥΣΗ, Μ. (2004), «Πηγές του τοπίου. Τα μνημεία και οι μνημειακοί τόποι» στο ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ, Κ.- ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Γ. *Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- ΣΑΚΚΗΣ, Δ.-ΤΣΙΑΙΜΕΝΗ, Τ. (2007) *Ιστορικοί τόποι και Περιβάλλον. Διδακτικές προσεγγίσεις για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*, Καστανιώτη, Αθήνα.
- ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, Α. (2013) *Ιστορίας Μάθησις. Ζητήματα Φιλοσοφίας και Διδακτικής της Ιστορίας*, Γρηγόρης.
- ΤΕΡΛΕΞΗΣ, Π. (1999), *Max Weber. Το ξεμάγεμα του κόσμου*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΗ, Ε. (2012), Διδακτική αξιοποίηση στοιχείων πολιτισμού και παιδαγωγικού υλικού παλαιού σχολείου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας: Η περίπτωση των νηπιαγωγείων Γόννων και Μακρυχωρίου Νομού Λάρισας, Βόλος.
- ΦΑΝΑΡΙΩΤΟΥ, Α. (2003) *Η διδασκαλία της Ιστορίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα από το περιβάλλον και τα μουσεία*, Βόλος
- ΧΑΡΙΤΟΣ, Χ. (2009) *Όψεις Τοπικής Ιστορίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

7.2 ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ARIS, M. (1999) "History teaching in the primary school (key stages 1&2) in BROOKS, R.-ARIS,M.-PERRY,I., *Effective Teaching of History*, Longman, London and New York
- BEECK, K.H. (1973), *Landesgeschichte im Unterricht*, Kastellaun, Dusseldorf.
- BODDINGTON, T. (1980), "Empathy and the Teaching of History" στο *British Journal of Educational Studies* Vol. 28, No.1, Taylor & Farers Ltd.
- COLLINGWOOD, R.G. (επανεκτ. 1999), *The Principles of History*, Dray, W.H-VanderDussen, W.J. (eds), Oxford University Press.
- DILTHEY, W. (1976) *The Construction of the Historical World in the Human Studies, Selected Writings*, επιμ. H.P. Rickman, Cambridge.

- FELDMAN, R.S. (2011), *Εξελικτική Ψυχολογία. Δια βίου Ανάπτυξη*, επιστημ. επιμ. Μπεζεβέγκης, Η.Γ., Gutenberg, Αθήνα.
- FOSTER, S. (2001) "Historical Empathy in Theory And Practice. Some Final Thoughts" in Davis, O.L. Jr-Yeager, E.A.-FOSTER, S.J., *Historical Empathy And Perspective Taking in the Social Studies*, Rowman and Littlefield.
- GADAMER, H.G. (1998), *Το πρόβλημα της Ιστορικής Ενσυναίσθησης*, μετ. Αντώνης Ζέρβας, Ίνδικτος, Αθήνα.
- GARDNER, H. (1983) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*.
- GOLEMAN, D. (1999), *Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας*, μετ. Άννα Παπασταύρου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- KAYA, Y. (2007), "Historical Empathy and its Implications for Classroom Practices in Schools" in *History Teacher* 40, No.3.
- McDANIEL, N.K. (2000), "Four Elements of Successful Historical Role-Playing in the Classroom" in *History Teacher* 33, No. 3.
- PORTAL, C. (1987), "Empathy as an Objective For History Teaching" in Portal c. (ed.), *The History Curriculum For Teachers*, The Falmer Press.
- PUDOVKINE, B. (x.x'), *Η τέχνη του ηθοποιού στο θέατρο και τον κινηματογράφο*, μετ. Γιώργος Μεταξάκης, Δαμιανός, Αθήνα.
- POSTMAN, N. *Διασκέδαση μέχρι θανάτου: ο δημόσιος λόγος στην εποχή του θεάματος*, μετ. Φωτεινή Ρουγκάνη-Αφροδίτη Τζαμουράκη, Κατάρτι, Αθήνα 2007.
- SMYRNAIOS, A. (2007), *Teaching History Ideology and Strategies. The using of historical sources in the classroom*, Athens.
- TUMBLETY, J. –SKINNER, T. (2004), *Evaluating Role-Play in History Teaching*,
<http://www.hca.heacademy.ac.uk/resources/TDG/reports/tumblety.php>.
- VYGOTSKY, L. (1934, ελλ.εκδ. 1993), *Σκέψη και γλώσσα*, μετ. Αντζελίνα Ρόδη, Γνώση, Αθήνα.
- WEBER, M. (ελλ.εκδ. 1990), *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, μετ. Μιχάλης Κυπραίος, Παπαζήσης, Αθήνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000125460